

Koopmanshuizen Rechter Rottekade 405-417 te Rotterdam

**Deelrapport
Bouwhistorisch onderzoek**

Jojanneke Clarijs

INHOUDSOPGAVE

Algemene gegevens	3
Inleiding	4
Eigenaren en bewoners	5
Bouwdelen en ruimtenummers	8
Beeldreportage	9
Bouwgeschiedenis	23
Rechter Rottekade 405-407	23
Rechter Rottekade 413-417	31
Faseringstekeningen	39
Bouwhistorische beschrijving	42
Rechter Rottekade 405-407	42
Rechter Rottekade 413-417	54
Waardstelling	64
Slotwoord	71
Bronnen en literatuur	72
Bijlage Boedelinventaris 1776	73
Bijlage Registeromschrijvingen rijksmonumenten	80

Colofon

Koopmanshuizen Rechter Rottekade 405-417 te Rotterdam. Deelrapport
Bouwhistorisch onderzoek
Definitieve versie december 2019

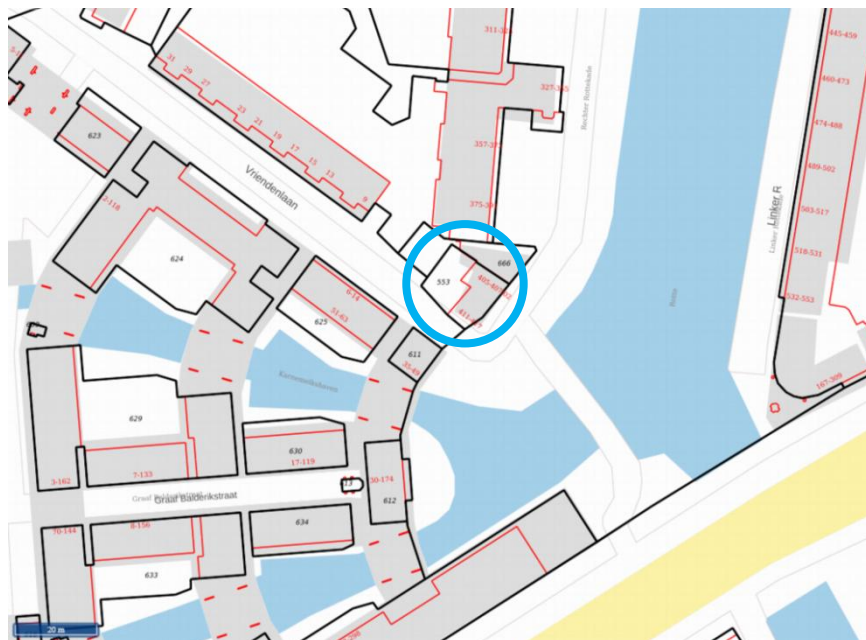
© 2019 drs J.M.A.C. Clarijs

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, of op welke wijze dan ook, zonder bronvermelding.

Disclaimer

Het onderzoek is op onafhankelijke en wetenschappelijk verantwoorde wijze tot stand gekomen en conform de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* uit 2009. Het rapport is opgesteld in het kader van besluitvormingsprocessen en beleid ten behoeve van beheer, behoud en ontwikkeling van cultureel erfgoed. Jozanneke Clarijs aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade als gevolg van het gebruik van de onderzoeksresultaten of het toepassen van de adviezen.

ALGEMENE GEGEVENS

De panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 zijn blauw omcirkeld (Kadaster, bewerking auteur)

Project

Object	Koopmanshuizen
Adres	Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 3032 XH Rotterdam
Rijksmonumentnummer	459580 en 459586
Kadastraal perceel	RTD08 AD 553
Eigenaar	Stadsherstel Historisch Rotterdam nv
Doel	Onderzoek ten behoeve van een publicatie over de panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417
Datum	December 2019

Uitvoering

Naam	Jojanneke Clarijs Cultuurhistorie
Adres	Tingieterstraat 4 3828 XH Hoogland
Telefoon	06-41555614
Website	www.jojannekeclarijs.nl
Veldwerk	Jojanneke Clarijs en Hugo van Velsen
Tekst	Jojanneke Clarijs
Fotografie en tekeningen	Jojanneke Clarijs tenzij anders vermeld

Opdrachtgevers

Naam	Stichting Rotterdamse Salon Anja Berkelaar	Stadsherstel Historisch Rotterdam Niels van der Vlist
Adres	Rechter Rottekade 407 3032 XH Rotterdam	Postbus 23080 3001 KB Rotterdam

INLEIDING

De panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 in Rotterdam staan bekend als “de Koopmanshuizen”. De twee achttiende-eeuwse huizen zijn aangewezen als rijksmonument. Ze zijn diverse malen onderwerp van onderzoek geweest, maar een diepgaand, samenhangend onderzoek naar de stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis, de eigendoms- en gebruiksgeschiedenis, de interieurschilderingen en de bouwhistorie heeft nog niet eerder plaatsgevonden. In opdracht van Stadsherstel Historisch Rotterdam nv en de Stichting Rotterdamse Salon is een dergelijk onderzoek nu wel uitgevoerd door Hugo van Velsen van Flexus AWC in samenwerking met Nora Schadée, René van der Schans en ondergetekende. De resultaten van het onderzoek zijn schriftelijk vastgelegd in afzonderlijke deelrapporten. Het onderhavige rapport betreft het bouwhistorische onderzoek van beide panden.

Het bouwhistorisch onderzoek schetst de bouwgeschiedenis en maakt inzichtelijk welke elementen uit de opeenvolgende fases nu nog aanwezig zijn in de gebouwen. Op basis hiervan vindt een waardestelling plaats die aangeeft welke onderdelen van de panden de ontstaansgeschiedenis het beste illustreren. Het onderzoek heeft een grotere diepgang gekregen dan gebruikelijk is voor een bouwhistorische verkenning.

Het onderzoek beperkt zich tot beide huizen. De opname is uitgevoerd in de periode juni 2018 - juni 2019 door ondergetekende en op enkele dagen samen met Hugo van Velsen. Het onderzoek werd aan enkele gevels en in diverse ruimtes beperkt door de afwerklagen. De kelder van 405-407 was niet toegankelijk. Er is geen destructief onderzoek gedaan.

Daarnaast is door Hugo van Velsen, Nora Schadée, René van der Schans en ondergetekende beperkt archief- en literatuuronderzoek verricht bij het

Stadsarchief Rotterdam, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Kadaster en Mars interieur architecten. Er is gezocht naar historische kaarten, bouwtekeningen, historische afbeeldingen, informatie over verbouwingen en restauraties en informatie over eigenaren en bewoners.

De resultaten van het bouwhistorische onderzoek zijn vastgelegd in dit rapport. Het bevat een overzicht van de ruimtenummers en de eigenaren/ bewoners en een beeldreportage. Het hoofdstuk Bouwhistorie schetst de bouwgeschiedenis voor beide panden afzonderlijk. Het volgende hoofdstuk beschrijft per gebouw de huidige situatie van het exterieur, de constructie en het interieur, waarbij de onderdelen zo veel mogelijk gedateerd zijn. Het hoofdstuk Waardestelling beschrijft de waarderingsgeschiedenis van beide panden, benoemt de kernwaarde en geeft vervolgens voor elk gebouwonderdeel aan hoe groot de bouwhistorische waarde is. Het slotwoord bevat adviezen die voortvloeien uit het onderzoek. Een overzicht van de relevante literatuur en archieven is achterin het rapport opgenomen. Als bijlagen zijn een boedelinventaris uit 1776 en de registeromschrijving van de RCE opgenomen. Op verzoek van de opdrachtgever worden de bronnen ook als losse digitale bestanden aangeleverd.

Het onderzoek en rapport zijn uitgevoerd conform de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* die in 2009 onder auspiciën van onder meer de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Stichting Bouwhistorie Nederland zijn opgesteld.

Tot ons verdriet is tijdens het onderzoek Nora Schadée ons ontvallen. Zij heeft haar onderzoek naar de eigenaren en naar de diverse schilderingen niet kunnen voltooien. Dit rapport is aan haar opgedragen. Tot slot een woord van dank aan de bewoners van beide panden die hun huis zo gastvrij hebben opengesteld.

Jojanneke Clarijs

EIGENAREN EN BEWONERS

Bronnen: Overzicht R. van der Schans, 13-11-2019; SR la 3307 Protocol huizen Buiten; SR, ONA, 2367, p.221-223; SR, oud notarieel archief, 3051, p.852-981; KA, perceel C 4393; Overzicht van C.A.A. de Graaf, RCE pandsdossier; Bulthuis 2007, p.7,13-15,34; Mededeling de heer Glaser, 21-5-2019.

Groen: de twee percelen van het dubbelpand 413-417 zijn in één hand. Blauw: de drie percelen van de twee panden 405-407 en 413-417 zijn in één hand.

Rechter Rottekade 405-407 = 89-91 = Q 160 = 289 B1		Rechter Rottekade 413 =93a =Q 159 =289 B2		Rechter Rottekade 417= 93b =Q 158 =289 A	
omstreeks 20-11-1615	Pauwels van Alckemade	omstreeks 20- 11-1615	Pauwels van Alckemade		
? tot 17-01-1643	Erven Willem Claesz Hoochgeboren	? tot 17-01-1643	Erven Willem Claesz Hoochgeboren		
17-01-1643 tot 21-11-1663	Pieter Adrijaensz Stricker, schuiftvoerder En Lijsbeth Machgiels	17-01-1643 tot 21-11-1663	Pieter Adrijaensz Stricker, schuiftvoerder En Lijsbeth Machgiels		
21-11-1663 tot 21-03-1669	capt. Jacob Loïs, outschepen	21-11-1663 tot 21-03-1669	capt. Jacob Loïs, outschepen		
21-03-1669 tot 25-05-1680	Deonijs Jansz Verburgh, koopman oo Jannetje Cornelis	21-03-1669 tot 25-05-1680	Deonijs Jansz Verburgh, koopman oo Jannetje Cornelis		
25-05-1680 tot ?	Henric Pietersz Busch, kuijper oo Janneke Willems van den Hout	25-05-1680 tot ?	Henric Pietersz Busch, kuijper oo Janneke Willems van den Hout		
? tot ?	Mattheus Davidsz de Zittert/ Sitter oo Janneke Willems van den Hout, wed. van Henric Pietersz Busch	? tot 05-05-1690	Mattheus Davidsz de Zittert/ Sitter oo Janneke Willems van den Hout		
		05-05-1690 tot 30-10-1704	Maartge Lenter van Leeuwen oo Joris Jacobsz van Nimwegen		
		30-10-1704 tot ?	Pieter Leendertsz Langerack		
		via vererving? tot 08-05-1709	Teunis Leenderts Langerak. Broer van Pieter	? tot 17-11-1711	Erven Mattheus Davidsz de Zittert/ Sitter

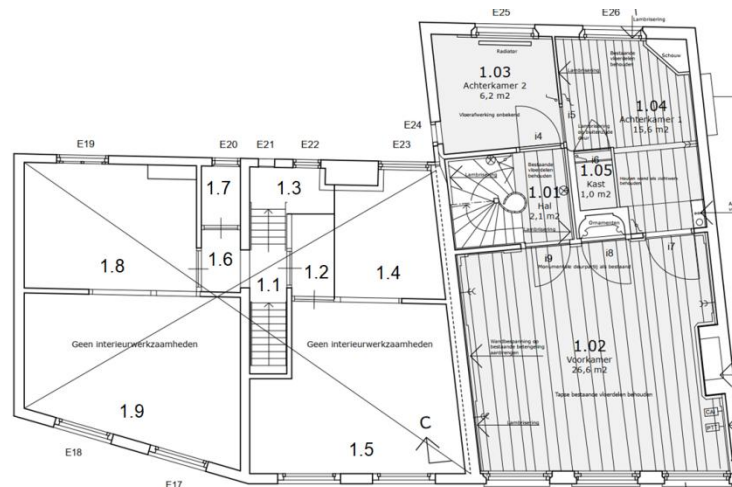
? tot 03-05-1718	Erven Mattheus Davidsz de Zittert/ Sitter	08-05-1709 tot 25-10-1721	Simon Jansz van Leeuwen Erna zijn erven	17-11-1711 tot ?	Jan Jansz de Wit
03-05-1718 tot ?	Abraham Jaspersz. Vogelaer (?-1732), scheepsslijter oo Pieternelletje Verheij/Voohey/Boheij	25-10-1721 tot 10-01-1733	Jacob van der Werff, scheepsmakersknecht		
? tot 23-04-1735	Erven Pieternelletje Verheij: Willem Heermans oo Catharina de Koning	10-01-1733 tot 04-05-1741	Hendrik Kock	? tot ?	Arnout van den Bergh, heer van Ameijden, Heerlaer en Tienhoven
23-04-1735 tot 1774	Nicolaas/Claes Langenberg (1705-1750), koopman oo Antonetta Verkanten/Verkam/Verkan (?-1774)	04-05-1741 tot ?	Anna van den Berg, vrouwe van Ameijde, Heerlaer en Tienhoven	vóór 04-05-1741 tot ?	Anna van den Berch, vrouwe van Ameijden, Heerlaer en Tienhoven. Zus van Arnout
		via vererving? tot 04-02-1756	mr Francois van der Hoeven, heer van Tienhoven oo Johanna Leers	Via vererving? tot 04-02-1756	mr Francois van der Hoeven oo Johanna Leers
		04-02-1756 tot 1774	Antonetta Verkanten/Verkam/Verkan (?-1774)		
1774 tot 30-10-1799	Michiel Langenberg (1734-1782), koopman. Zoon van Claes oo Maria Bijleveld (?-1808)	1774 tot 30-10-1799	Michiel Langenberg (1734-1782), koopman. Zoon van Claes oo Maria Bijleveld (?-1808)		
30-10-1799 tot 19-02-1806	Laurentius Beudt, koopman	30-10-1799 tot 20-11-1805	Laurentius Beudt, koopman		
19-02-1806 tot 19-02-1806	Abraham Demmers, Johan Schwawagt, Jan Beugels	20-11-1805 tot 11-09-1826	Willem Grauwen oo Christina Bassteyn		
19-02-1806 tot 06-06-1806	Abraham Demmers, Isaac Sijpesteijn, Pieter Nagel, koopman				
06-06-1806 tot ?	Pieter Nagel, koopman				
? tot 18-2-1827?	Johannes van Brummelen				
18-2-1827? tot ?	Cornelis van Duyl, mr. verwer en glazenmaker oo Catharina Elisabeth Ketel	11-09-1826 tot ?	Cornelis van Duyl, mr. verwer en glazenmaker oo Catharina Elisabeth Ketel		

1874 tot 11-05-1876	Wilhelmina van Duyl oo S. Hansum, koopman en hun dochter Catharina Elisabeth Hansum oo P. van Leeuwen Lzn		
11-05-1876 tot 09-09-1916	Pieter Leenderts van Leeuwen, sigarenfabrikant te Woerden 1888 verhuurd aan: nr. 89 begane grond: melknering A. Oliemans nr. 89 verdieping: een kleermaker nr. 91: J.G. v.d. Ven, barbier		1888 verhuurd aan: J. Lerou, schoenmaker, Th. Pijpers, J. Lindt en wed. A. Verhoogh (verdeeld over 93a en 93b?)
09-09-1916 tot 22-07-1943	Johannes Lucas Jacobus Maas, apotheker vanaf 1921? diens broer A.W.M. Maas huurder dhr Van der Meulen	09-09-1916 tot 22-07-1943	Johannes Lucas Jacobus Maas, apotheker vanaf ?? diens broer A.W.M. Maas 1934 verhuurd aan: W. van Arend, grossier in Hollands en Spaans fruit
22-07-1943 tot jaren 1980	Onteigening door de Algemeen Gemachtigde van de Wederopbouw. De panden komen in beheer bij de Afdeling technisch beheer gebouwen huurder A.W.M. Maas jaren 1970: huurder: jonge medewerkers van de Dienst Stadsontwikkeling	22-07-1943 tot jaren 1980	Onteigening door de Algemeen Gemachtigde van de Wederopbouw. De panden komen in beheer bij de Afdeling technisch beheer gebouwen kort na 1945 tot ca. 1971? Huurder Fa. Braun en Boer, metselaars en aannemers Aannemer beneden en woningen boven? jaren 1970: huurder: jonge medewerkers van de Dienst Stadsontwikkeling
jaren 1980 tot 1995	Eigenaar: Gemeentelijk Woningbedrijf jaren 1980: huurder: studenten	jaren 1980 tot 1995	Eigenaar: Gemeentelijk Woningbedrijf jaren 1980: huurder: studenten tot ca. 1985: huurder Jan van der Zee, onderwijzer. Beneden een huisarts ca. 1985 tot heden: huurder fam Glaser-Roupe van der Voort
1995 tot heden	Eigenaar: Stadsherstel Historisch Rotterdam n.v. 2007 tot heden: huurder A. Berkelaar sinds 2008 Rotterdamse Salon	1995 tot heden	Eigenaar: Stadsherstel Historisch Rotterdam n.v. ca. 1985 tot heden: huurder fam Glaser-Roupe van der Voort

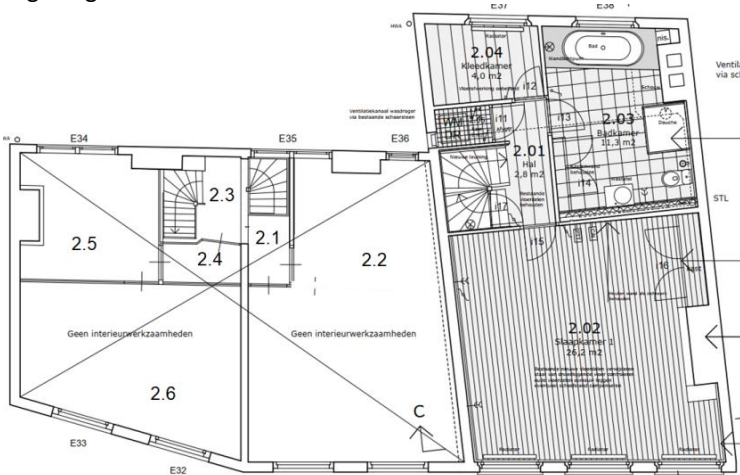
BOUWDELEN EN RUIMTENUMMERS

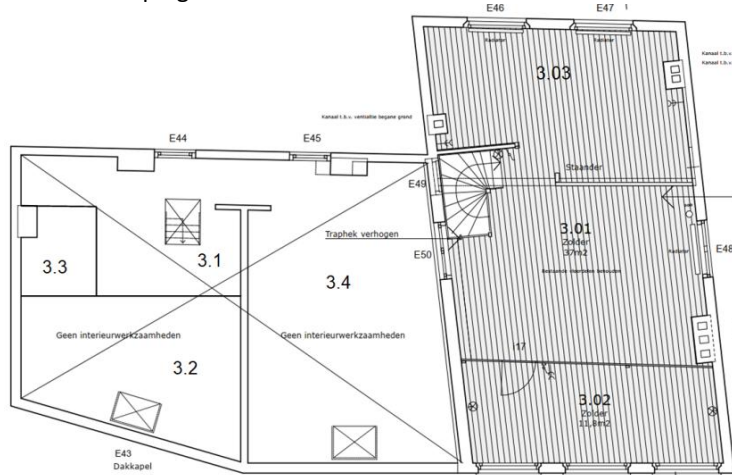
Begane grond

Eerste verdieping

Tweede verdieping

Zolder

Bouwdeel 417	Bouwdeel 413	405-407

N 7

(Tekeningen Mars 2006, bewerking auteur)

BEELDREPORTAGE

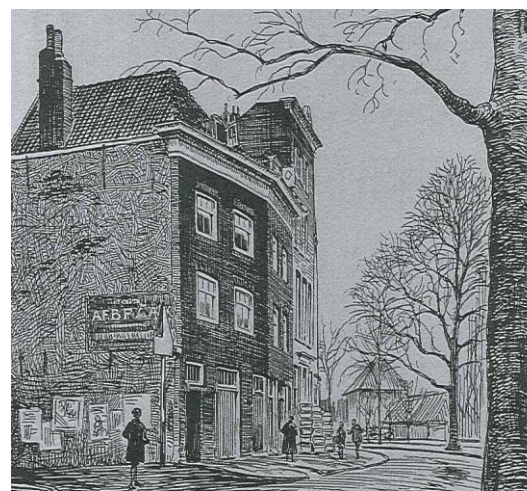
Detail anonieme tekening uit 1793-'97, SAR 4080_RI-432

Foto ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-2 (a)

Foto uit ca. 1900, SR IX 3252-4 (a)

Detail tekening uit 1932 door J. Prins, SR 4080_XXV-552-00-01

Detail foto uit ca. 1940, Bulthuis 2007 afb.p.10

Foto uit 1953, Bulthuis 2007 afb.p.30

Foto uit 1955 door J. Klein, SR XXV 552.01.03.02-1(a)

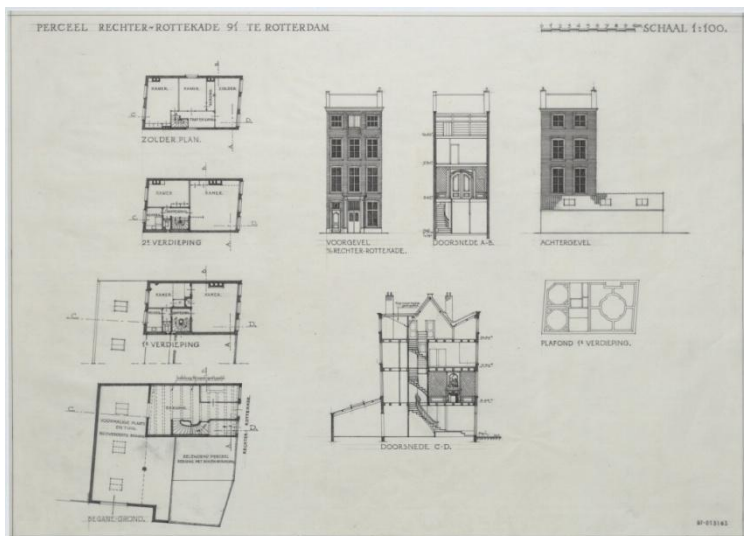
Foto uit 1974 door A. de Herder, SAR 4100_2005-9103-EN-9104

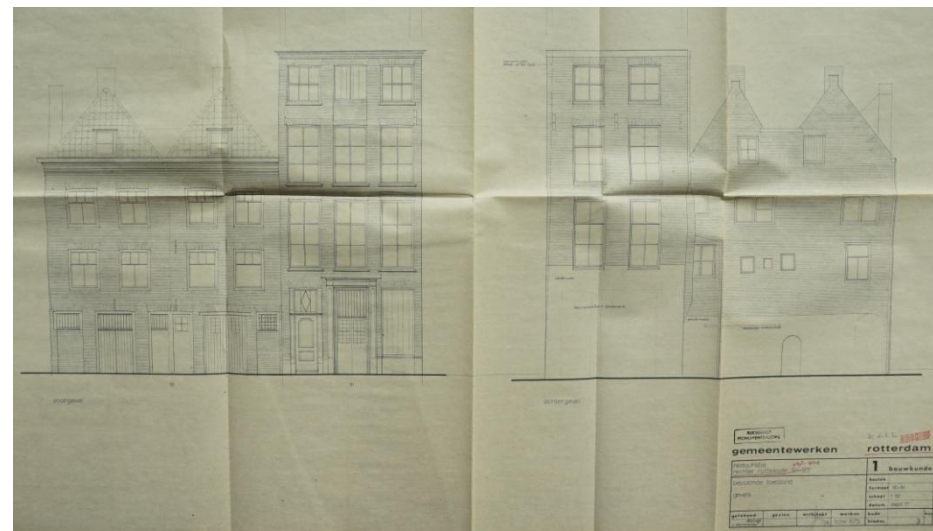
Foto uit 1982, SR 1982-2727

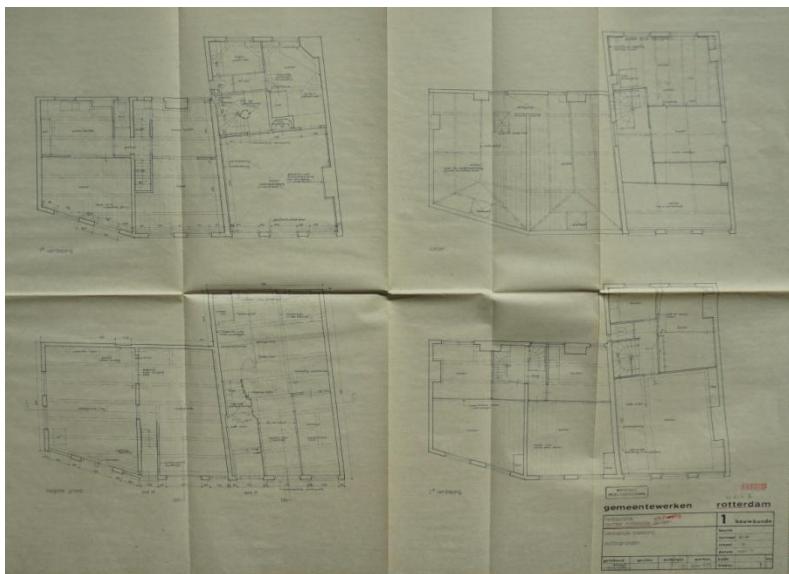
Foto uit 1983 door A. de Herder, SR 4100_2005-7269-EN-7270

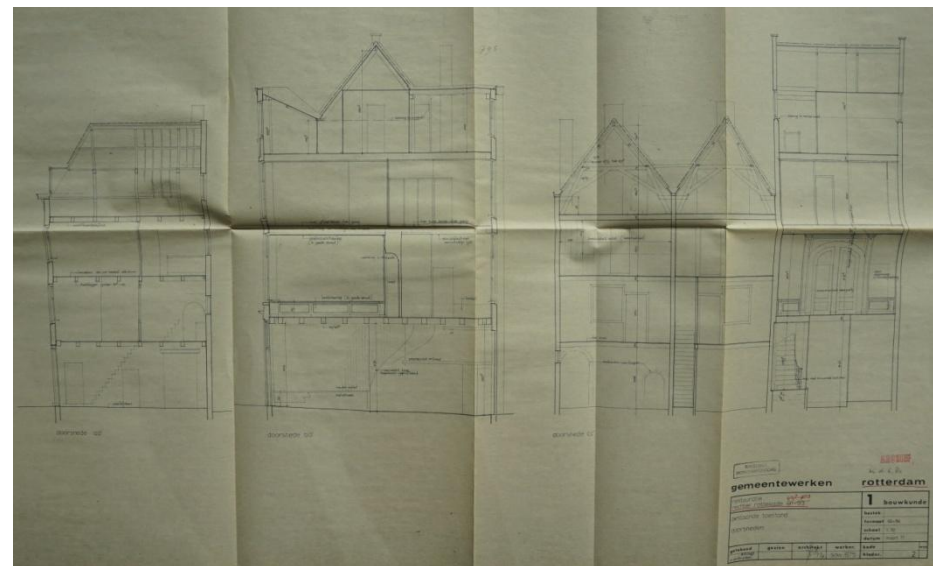
Opmetingstekening vóór 1974, RCE tekeningenarchief

Tekening bestaande toestand uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE

Tekening bestaande toestand uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE

Tekening bestaande toestand uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE

Tekening bestaande toestand uit 2003 door A. van der Zwan, RCE tekeningenarchief

Tekening bestaande toestand uit 2003 door A. van der Zwan, RCE tekeningenarchief

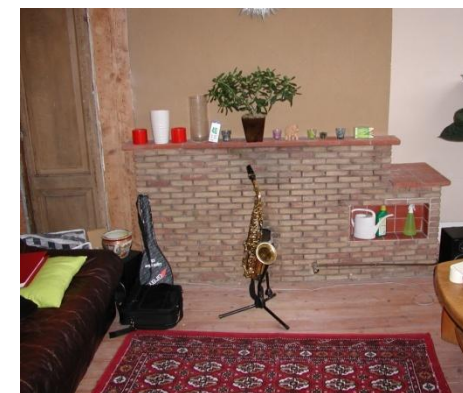
Kelder -1.1

Kantoor op de begane grond (nu 0.5)

Kleuren in voorkamer 1.2

Schouwpartij in kamer 2.2

Interieurfoto's uit ca. 2005 van Rechter Rottekade 405-407 door Marcel van der Veer van Mars interieur architecten

RECHTER ROTTEKADE 405-407

Zuidoostgevel

Noordwestgevel

Zuidwestgevel

Noordoostgevel

Hal 0.1

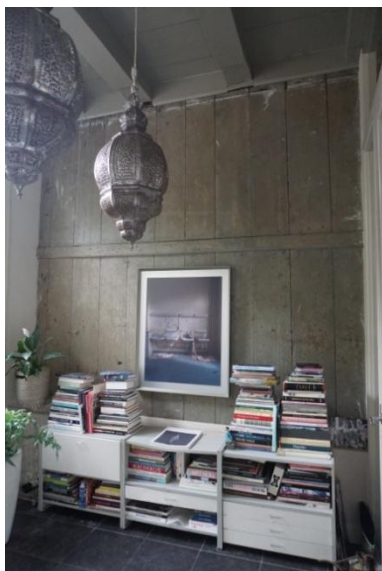
Trap 0.2

Detail trap 0.2

Keuken 0.3

Voorkamer 0.5

Hal 1.1

Voorkamer 1.2

Porte-brisée met pronkbuffet in 1.2

Plafond in 1.2

Achterkamer 1.3

Achterkamer 1.4

Plafond in 1.4

Hal 2.1

Slaapkamer 2.2

Schildering in 2.2

Badkamer 2.3

Kleedkamer 2.4

Zolder 3.1

Wand en spant in 3.1

Zolder 3.2

Zolder 3.3

Enkele bouwsporen

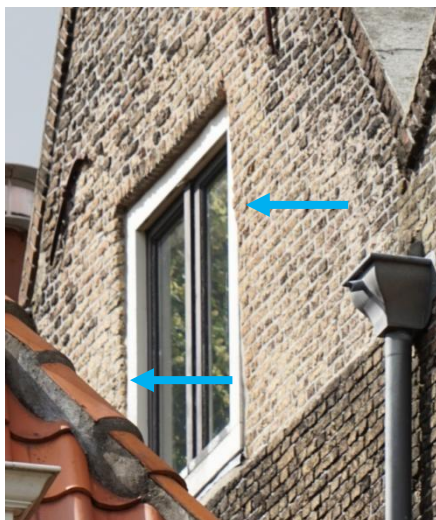
Aanpassingen in de plint bij de zuidelijke ingang in de zuidoostgevel

Aftekening van een ouder bovenraam in de zuidoostgevel

Naden van een grotere luikopening in de zuidoostgevel

Uitgehakte dagkanten en hersteld metselwerk in de zuidwestgevel

Afgehakte balklaag en hergebruikte balk links eronder in hal 0.1

Naad in de trap en een verkenning in de muur in 0.2

Primaire en secundaire scharnieren in de porte-brisée in 1.2

RECHTER ROTTEKADE 413-417

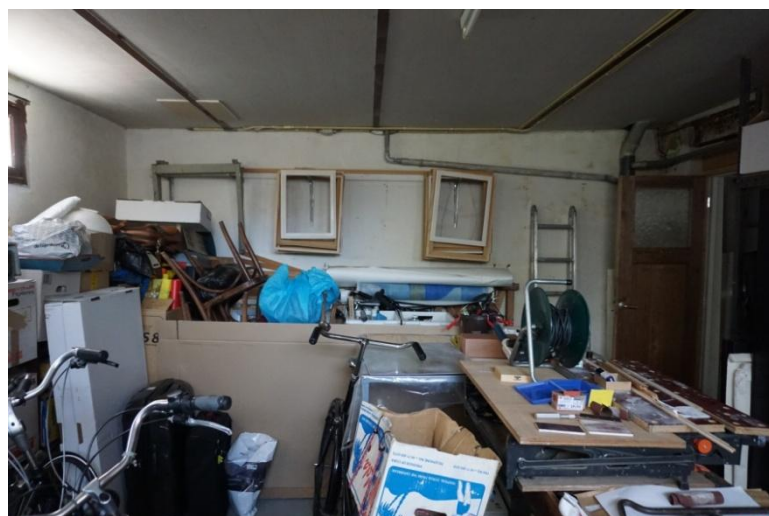
Zuidoostgevel

Noordwestgevel

Zuidwestgevel

Opslag 0.1

Opgeplaatte deur in 0.1

Atelier 0.2

Trap 0.4

Hal 1.1

Gang 1.2

Badkamer 1.4

Kastenkamer 1.5

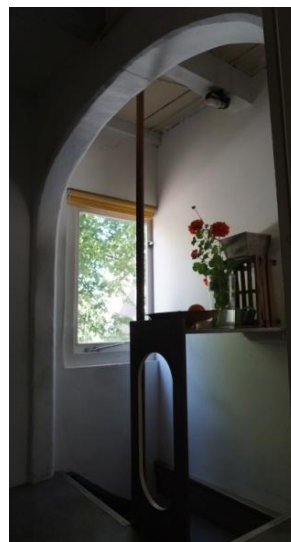
Werkkamer 1.8

Binnenwand in 1.9

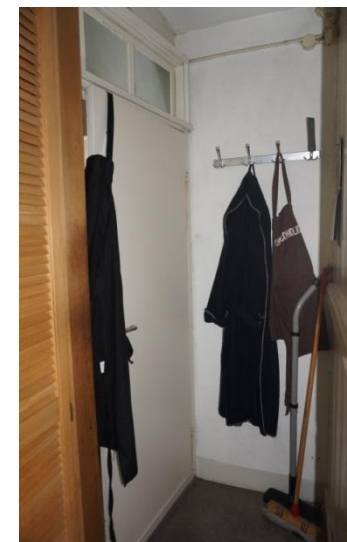
Muziekkamer 1.9

Gang 2.1

Gang 2.3

Portaal 2.4

Atelier 2.2

Keuken 2.5

Eetkamer 2.6

Beschilderde wand in 2.6

Noordwestruimte 3.1

Muziekkamer 3.2

Slaapkamer 3.4

Enkele bouwsporen

Naad tussen 405-407 en 413-417

Strek van het voormalige venster in de zuidoostgevel

Sporen van ingangen in de noordwestgevel

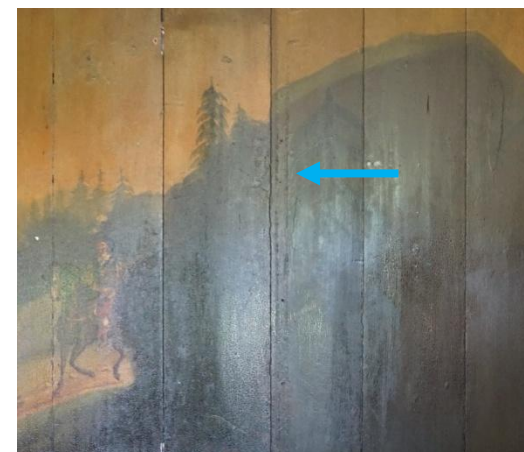
Onregelmatige dagkant in de noordwestgevel

Restant van oudere traptreden en aanpassing in de raveelbalk

Kozijn tussen voor- en achterkamer 1.4 en 1.5

Spoor van een kast of bedstede en verschil in de schildering aan weerszijden in 2. 6

BOUWGESCHIEDENIS

In dit hoofdstuk wordt de ontstaansgeschiedenis van beide panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 geschetst. De bouwhistorie betreft een reconstructie van de verschillende bouwfases, waardoor een chronologisch overzicht ontstaat van de ontwikkeling van het gebouw. Deze is primair gebaseerd op waarnemingen ter plaatse: het gebouw vormt de belangrijkste bron. De observaties zijn geïnterpreteerd in samenhang met informatie uit bouwtekeningen, historische kaarten, tekeningen en foto's. Zeer waardevol is het archiefonderzoek naar de giften (transporten) door René van der Schans. Andere belangrijke bronnen zijn de rapporten van De Graaf uit 1964 en van Bakker en Van der Zwan uit 2003 en de mondelinge informatie van de huidige bewoners.

Helaas is er van de periode tot 1970 weinig materiaal, waardoor de datering van diverse wijzigingen beperkt moet blijven tot een vrij ruime periode. Tevens is niet uit te sluiten dat er in de loop der tijd meer wijzigingen aan de panden hebben plaatsgevonden dan op dit moment bekend is. Hiervan zijn dan echter geen sporen meer aanwezig in het gebouw en ze zijn niet bekend uit archivalia.

Overigens dienen de tekeningen met de nodige voorzichtigheid bekeken te worden. De kunstenaar is niet altijd bekend en het is de vraag in hoeverre hij zich een artistieke vrijheid veroorloofde bij de weergave van het pand – dus hoe waarheidsgetrouw de tekening is. Diverse wijzigingen die in het pand gesignaleerd zijn, zijn herkenbaar op de tekeningen en kunnen daardoor gedateerd worden. Maar omgekeerd geldt dat niet: afwijkingen die op de tekening zichtbaar zijn, hoeven niet per sé daadwerkelijk bestaan te hebben.

Voor de stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis van de onderhavige locatie wordt verwezen naar de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC.

1 RECHTER ROTTEKADE 405-407

1.1 Voorganger

Het huidige pand Rechter Rottekade 405-407 oogt achttiende-eeuws. Maar de bouwgeschiedenis gaat verder terug dan de achttiende eeuw. Op de onderhavige locatie is op stadskarten vanaf de vroege zeventiende eeuw al bebouwing op deze plek weergegeven. Het huidige pand heeft dus een voorganger gehad. De kaarten zijn echter niet nauwkeurig genoeg om er informatie aan te ontlenuen over de uiterlijke verschijningsvorm van dit voorgaande pand. De kaart van De Vou uit 1694 is doorgaans zeer accuraat, maar helaas is niet met zekerheid te stellen welk van de weergegeven gebouwen het onderhavige pand betreft.¹

Ook uit de archieven blijkt een lange bebouwingsgeschiedenis. De oudst teruggevonden giftebrief (transportakte), dat het perceel van beide panden 405-407 en 413-417 betreft, dateert uit 1643. Hierin was sprake van een 'huijsinghe ende erve', een gebruikelijke, weinig informatieve algemene omschrijving. De term huijsinghe kan duiden op meerdere panden. Interessant is de toenmalige naam: 'de nieuwe herberberch'. Het pand was in gebruik als herberg. Of het woord nieuw op het gebouw sloeg of op de herbergfunctie is niet bekend. In 1663 was sprake van een huis en erf met een tuin daarachter en van een loods aan de oostzijde. Het is niet duidelijk of deze loods gesitueerd was ter plaatse van het

---

¹ Meer informatie over de kaart van De Vou is te vinden in de bijdragen van Hugo van Velsen en René van der Schans.

huidige pand 405-407, of op het noordoostelijke buurperceel. In 1669 werden twee huizen en erf met een tuin en tuinhuis en een loods genoemd.²

Vanaf 1690 splitste het perceel zich in drie eigendommen die apart werden verkocht. In de giftebrief uit 1690 van de verkoop van wat nu bouwdeel 413 is, was sprake van een gemene muur tussen wat nu de panden 405-407 en 413-417 zijn. Het pand 405-407 was echter dieper en had vensters in de zijgevel. Ook werden bepalingen opgenomen ten aanzien van eventuele bouwplannen: 'Belend ten oosten de vercooper selfs, alwaar de muer zal zijn gemeen, soo verre als de verkogte huijsinge tegenwoordigh is betimmert, sullende de verdere muer, mitsgaders de ligten daar in staande bij den Kooper noyt mogen worden betimmert, maar de houte goote vanden vercooper blijven hangen over de grond vant verkogte als het tegenwoordigh staat, sullende ook de Cooperesse aldaar hebben de uyt, & ingang, tot, ende van sijn bovenkamer over des verkoopers gange, ten westen insgelijx den vercooper selfs, alwaer de muer zal wesen gemeen, maar als de vercooper een nieuw huijs komt te timmeren zal hij daar tegens een steens muer tot zijn gebruik moeten ophalen, het water vande verkoopers & koopers huijsinge sal nederdalen in een gemeene put, & geleijt worden door het rijool, leggende in des verkoopers thuijn & erve [...]'.³

Het is aannemelijk dat onderdelen van deze voorganger zijn geïncorporeerd in het huidige gebouw 405-407. Te denken valt aan de fundering, de kelder en delen van de zijgevels (noordoost- en zuidwestgevel). Waarschijnlijk zijn één of meer balken hergebruikt in de balklagen boven de verdiepingen. Zo is sprake van een balk met het jaartal 1623 of 1673, die zich in de balklaag boven de eerste verdieping bevindt.⁴ Deze balk was echter niet bereikbaar of zichtbaar tijdens het onderhavige onderzoek. Zonder nader destructief onderzoek valt geen zekerheid te krijgen over eventuele restanten van een voorganger.

² Gifte d.d. 17-01-1643, SR ORA 15_522, gifteboek 28, p.190; Gifte d.d. 21-11-1663, SR ORA 15_533, gifteboek 39.

³ Gifte d.d. 21-3-1669, SR ORA 15_535, gifteboek 41, p.153.

⁴ Mededeling door oud-bewoner F.L. Maas in november 2019.

1.2 Bouw tussen 1718-1735

Het huidige pand Rechter Rottekade 405-407 heeft vooral een achttiende-eeuws voorkomen. De baksteenformaten, het metselverband, de gevelindeling, de vormgeving en de vensterformaten van de voor- en achtergevel (resp. de zuidoost- en noordwestgevel), de enkelvoudige balklaag zonder sleutelstukken en de balkformaten wijzen op een datering in de achttiende eeuw.

Een meer exacte bouwperiode is af te leiden uit de giftebrieven. Tussen de verkopen in 1718 en 1735 verdrievoudigde de verkoopprijs. Een dergelijke waardestijging wijst erop dat in de tussentijdse jaren een flinke verbouwing, uitbreiding of nieuwbouw had plaatsgevonden. De toenmalige eigenaar was de scheepsslijter Abraham Vogelaar. Naar verluidt is een balk in een van de achterkamers voorzien van het jaartal 1726. Mogelijk is dit het jaartal van de (ver)bouw. Een dergelijke inscriptie is echter niet aangetroffen tijdens het onderhavige onderzoek.⁵

Het achttiende-eeuwse huis telde drie bouwlagen, die naar boven toe in hoogte afnamen.⁶ De kap was samengesteld uit een zadeldak met aan de voor- en achterzijde (resp. de zuidoost- en noordwestzijde) een leugenaartje onder lessenaarsdak. De voor- en achtergevel waren uitgevoerd als statige, symmetrische lijstgevels van rode baksteen in een regelmatig metselverband. De centraal gesitueerde hoofdingang was voorzien van een omlijsting. Aan weerszijden en in de bouwlagen erboven waren grote vensters met de destijds gebruikelijke schuiframen. Ter hoogte van de zolder was een hijsluik. Ook de achtergevel had grote vensters, zij het dat deze gevel twee traveeën telde in

⁵ Rapport d.d. 14-10-1964 door C.A.A. de Graaf, RCE pandsdossier. Het is niet bekend in welke kamer de balk zich zou moeten bevinden. Tijdens het onderhavige onderzoek is er geen jaartal op een balk teruggevonden, voor zover de balken in het zicht zijn. Overigens worden in de literatuur en archivalia ca. 1700 of 1704 als bouwjaar genoemd, maar de onderbouwing van deze datering ontbreekt. Mogelijk is het jaartal afgeleid van de eigendomswisseling in 1704. Lange tijd was dat de oudst bekende giftebrief.

⁶ De reconstructie is gebaseerd op en beperkt tot hetgeen nu nog aanwezig is in het pand.

plaats van drie. De zijgevels daarentegen waren opgetrokken in goedkopere gele ijsselsteentjes.

Het pand werd gefundeerd op stuit.⁷ De balklagen waren enkelvoudig zonder sleutelstukken. Inpandig waren de vertrekken op de verdiepingen gerangschikt rond het trappenhuis halverwege de zuidwestelijke zijgevel. De stookplaatsen bevonden zich aan de andere zijde, tegen de noordoostgevel.

Het pand had (en heeft nog altijd) diverse eigenschappen die typerend zijn voor de Rotterdamse koopmanshuizen dat in de zeventiende ontstond en tot in achttiende eeuw gebouwd werd, zoals beschreven in publicaties van Osinga, Meischke, Zantkuijl en Meeuwes.⁸ De begane grond lag op hetzelfde niveau als de straat en had een grote plafondhoogte. Deze was doorgaans in gebruik voor bedrijfsdoeleinden, bijvoorbeeld voor opslag van handelswaar of als comptoir. De verdiepingen en de zolder hadden een woon- of huishoudelijke functie. Daarbij had de eerste verdieping een representatief karakter, zo is af te leiden uit het hoogteverschil ten opzichte van de tweede verdieping. Typerend was ook de situering van de kelder langs de zijgevel en op enige afstand van de voorgevel (zuidoostgevel), dus iets verder terug in het gebouw. Dit kan, zoals hierboven aangegeven, een voortvloeiende zijn van de structuur van een voorgaand pand, maar ook uit de bouwtijd dateren.

Opvallend is de zeer representatieve uitvoering van de achtergevel, in een dure baksteen in een net metselverband. De reden hiervoor zal zijn dat de gevel goed in het zicht lag, bijvoorbeeld vanaf de Hofdijk (en uiteraard vanaf het eigen achtererf).

---

⁷ Brief d.d. 11-06-2003 van TNO Bouw aan A. van der Zwan, opgenomen als bijlage 3 in het rapport van Bakker en Van der Zwan uit 2003.

⁸ Osinga 1933; Meischke 1965; Meeuwes 1994; Meischke, Rosenberg en Zantkuijl 1997, p.104-107; Meischke en Zantkuijl 2004. Ook is er R. Meischke, *Het huis Rechter Rottekade 91 als voorbeeld van het Rotterdamse koopmanshuis uit de 18de eeuw*, ongepubliceerd en ongedateerd rapport van vóór 1971, p.1,4-5, RCE panddossier.

1.3 Tweede helft van de achttiende eeuw

Halverwege de achttiende eeuw vond een inpandige verbouwing plaats. De toenmalige eigenaar was de familie Langenberg, die handelde in thee, koffie, tabak en bont. Het interieur werd verrijkt met enkele elementen in de rococostijl, een stijl die op haar hoogtepunt was in het derde kwart van de achttiende eeuw. Ze werden vormgegeven in een zwierige, maar niet al te uitbundige rococostijl. Het betrof een gedecoreerde trap naar de eerste verdieping met een stucplafond erboven (in 0.2), een stucplafond in de gang 1.1 op de eerste verdieping en het interieur van de voorkamer 1.2 op de eerste verdieping als een kleine zaal met een forse porte-brisée, pronkbuffet, schouwpartij met schoorsteenstuk en plafond met schilderijen. Deze zaal zal als een kleine apotheose gewerkt hebben na het bestijgen van de trap en het kleine gangetje. Deze interieurelementen zijn nog altijd aanwezig. De schilderstukken zijn helaas niet gesigineerd of gedateerd, voor zover zichtbaar. Meer informatie over de schilderstukken is te vinden in het aparte deelrapport over de schilderijen.

Binnen de context van het Rotterdamse koopmanshuistype is de rococotrap op de begane grond (in 0.2) opmerkelijk. Deze begon in het midden van de begane grond dwars op de zijgevel en niet als een steektrap langs een zijgevel. De trap functioneerde derhalve in combinatie met de hoofdingang in het midden van de zuidoostgevel (voorgevel). Met andere woorden, de verdiepingen waren toegankelijk via de hoofdingang en niet via een aparte tweede ingang zoals bij veel andere Rotterdamse koopmanshuizen waar de begane grond en de hoofdingang een bedrijfsfunctie hadden. Mogelijk is er een verband met de aankoop van het buurperceel in 1756 en de bouw van het dubbelhuis 413-417, en vond er een herschikking van woon- en bedrijfsfuncties over beide gebouwen plaats. Overigens werd deze opzet met een trap in het midden van het pand en een voorkamer over de gehele breedte van het huis door Meischke gezien als het eindpunt van de ontwikkeling van het Rotterdamse koopmanshuis.⁹

---

⁹ Rapport door Meischke van vóór 1971, p.4-5, RCE panddossier.

Uit 1776 is een boedelinventaris overgeleverd van de in dat jaar overleden eigenaresse Antonetta Verkan, weduwe van Nicolaes Langenberg (opgenomen als bijlage).¹⁰ De inventaris geeft een complete opsomming van de zakelijke en privébezittingen. Echter, de inventaris is lastig te interpreteren in relatie tot de panden 405-407 en 413-417. De zakelijke goederen zijn apart beschreven van de privé-eigendommen. De inventaris beslaat al het onroerend goed, dus meerdere gebouwen, terwijl bij de opsomming van de vertrekken geen onderscheid tussen de gebouwen gemaakt is. Bovendien is het goed denkbaar dat de vertrekken van zoon Michiel geheel buiten de inventaris zijn gebleven, waardoor het aantal genoemde vertrekken niet compleet is.

Het pand 405-407 is omschreven als 'huis'. Het achtererf was (deels) ingericht als tuin en er stonden achterhuizen. Een voorzichtige interpretatie is dat als een gebruikelijke, systematische volgorde bij het inventariseren is aangehouden, het pand 405-407 uit meerdere bouwdelen heeft bestaan met een tussenlid met een 'lantaarn' ertussen. Een lantaarn was een lichtkoepeltje dat zorgde voor daglichttoetreding in de onderliggende en aangrenzende vertrekken. Een dergelijke opzet is ook veelvuldig aangetroffen bij de koopmanshuizen aan de Wijnhaven en het Haringvliet. De aanwezigheid van een bouwdeel aan de achterzijde kan ook de van daaruit goed zichtbare, representatieve uitvoering van de huidige achtergevel verklaren. Een dergelijke samengestelde opzet is echter niet herkenbaar in het huidige, niet al te diepe pand, hetgeen zou betekenen dat het pand na 1776 ingrijpend is verbouwd en ingekort. Dit zou ook de prijsdaling tussen 1735 en 1799 verklaren: de verkoopprijs voor de panden 405-407 en 413-417 gezamenlijk in 1799 was even hoog als die voor 405-407 in 1735.¹¹

De inventaris beschrijft diverse meer en minder representatieve woonvertrekken. De eerstgenoemde voorkamer lijkt het belangrijkste vertrek te zijn geweest, aangezien hier de kostbaarste goederen te vinden zijn, waaronder liefst twaalf

stoelen. In diverse ruimtes worden gordijnen of sassinetten genoemd of toebehoren van een haard, waaruit kan worden geconcludeerd dat het vertrek beschikte over vensters, resp. een schouw. Diverse vertrekken hadden naast een woonfunctie ook een slaapfunctie, getuige de vermeldingen van een bed of matras (en dus een bedstede). Opvallend is de grote hoeveelheid serviesgoed (in tegenstelling tot het aantal schilderijen), maar dat kon ook ter decoratie aan de wand gehangen hebben. Op de zolders werden, zoals in Rotterdam gebruikelijk, huishoudelijke goederen opgeslagen en werd de was gedroogd. De familie Langenberg beschikte over meerdere kantoorruimtes ('comptoir'). Gekookt werd er in een 'brandhuisje'. Een pakhuis fungeerde tevens als koetshuis.

Een tekening uit 1793-'97 toont hoe het pand 405-407 er in die periode van buiten uit zag.¹² Het getekende huis komt nagenoeg geheel overeen met het huidige pand. Het smalle, hoge huis telde drie bouwlagen plus een zolder. De kap was opgebouwd uit twee lessenaarsdaken (leugenaartjes) met ertussen een zadeldak. De hoofdingang in het midden van de begane grond had een omlijste, dubbele deur met erboven een weelderig snijraam (niet meer aanwezig). Dunne lijntjes suggereren een diagonaal uithangbord boven de deur. De gevelopening ten zuiden (links) van de ingang is onder het bovenraam gevuld met een dubbele deur of luiken. De tekening is op dit punt helaas onvoldoende duidelijk. De bouwlagen en in samenhang daarmee de vensters, namen naar boven toe in hoogte af. Voor zover zichtbaar hadden de vensters een achttiende-eeuwse roedenverdeling. Deze indeling is er niet meer, maar het formaat van de achttiende-eeuwse bovenramen is nog herkenbaar aan sporen in de kozijnstijlen. Het middelste zoldervenster was gevuld met luiken. De gevel werd beëindigd door een hoge kroonlijst. In de zuidwestelijke zijgevel lijkt een gevelopening getekend.

¹⁰ Boedelinventaris uit 1776, SR ONA 3051 p.852-981.

¹¹ Voor een overzicht en transcriptie van de giften wordt verwezen naar de bijdrage van René van der Schans.

¹² Anonieme tekening uit 1793-'97, SR 4080_RI-432.

1.4 Enkele wijzigingen zonder exacte datering

Het pand 405-407 heeft blijkens bouwsporen enkele wijzigingen ondergaan, die wel chronologisch te ordenen zijn, maar waaraan geen exacte datering toe te kennen is.

In het zuidelijke deel van de begane grond werd een vertrek afgescheiden. Deze was iets breder dan de huidige kelder ter plaatse en liep tot aan de rococotrap. De omvang van de ruimte is nog herkenbaar aan de afgehakte onderzijde van de balklaag en aan naden in het houtwerk van de trap en de lambrisering. Het afhakken van de balklaag zal zijn gebeurd om ruimte te creëren voor een stucplafond, waardoor het vertrek een meer eigentijds en wellicht zelfs representatief karakter kreeg.¹³ De ruimte had geen schouw.

Nadien is het vertrek versmald tot de huidige breedte (0.1). Mogelijk werd toen ook een doorgang gemaakt naar de trap, werd de trap afgescheiden van de rest van de begane grond en werd het zuidelijke venster in de zuidoostgevel (voorgevel) gewijzigd in een tweede ingang. Deze laatste aanpassing is zichtbaar aan de afwijkingen in de plint aan weerszijden van de ingang. Op deze wijze ontstond een geheel aparte opgang vanaf de straat naar de eerste verdieping, een situatie die tot 2004-'07 aanwezig was. Zoals hierboven aangegeven is deze tweede ingang mogelijk al afgebeeld op de tekening uit 1793-'97.

Mogelijk al in de periode 1780-'90 en anders in de negentiende eeuw werden op de tweede verdieping (in 2.2) ten minste twee interieurschilderingen aangebracht op de wanden: één van een schip en één van een koloniaal tafereel. Beide zijn nog aanwezig. De schilderingen zijn niet gedateerd noch gesigneerd. Hoewel ze stilistisch zeer verschillen, hebben ze tegelijkertijd deel uitgemaakt van een interieurafwerking, getuige dezelfde geschilderde lijst bij beide. Meer informatie is te vinden in het deelrapport over de schilderingen.

---

¹³ Een plafondafwerking onder de balken is zichtbaar op een doorsnedetekening van vóór 1974, RCE Tekeningenarchief.

1.5 Negentiende eeuw

Niet lang na het vervaardigen van de tekening uit 1793-'97 zijn de zolderramen in de zuidoostgevel (voorgevel) vervangen door zesruits schuiframen (3x1+1). Deze zijn niet meer aanwezig, maar wel zichtbaar op historische foto's tot 1983. De grootte van de ruiten maakt een datering mogelijk vanaf de late achttiende eeuw. Ook de overige ramen in deze gevel werden vernieuwd. Er kwamen zesruits schuiframen (2x2+1) met een brede middenstijl. Dergelijke ramen werden toegepast in de eerste helft van de negentiende eeuw. Ook deze zijn zichtbaar op historische foto's.

De eerste betrouwbare opmeting van het pand, namelijk de kadastrale minuut, dateert uit 1811-'32. Hierop is het grondvlak van 405-407 zichtbaar (C 756). Het pand werd omschreven als 'huis en erf' - een breed begrip. Een klein bijgebouwtje stond tegen de achtergevel van buurpand 413. Ten aanzien van de bijgebouwen veranderde het een en ander in de loop der tijd, maar het grondvlak van het onderhavige pand bleef tot op heden ongewijzigd.¹⁴

Diverse wijzigingen in Rechter Rottekade 405-407 dagtekenen uit de negentiende of twintigste eeuw. In het achterste deel van de eerste verdieping en op de tweede verdieping vond een herindeling plaats. Op de eerste verdieping werd een ruime achterkamer gemaakt met een houten lambrisering, een diepe kast en een in vakken verdeeld stucplafond. Deze elementen zijn nog aanwezig. Nadien is de kamer in tweeën gedeeld en is kamer 1.4 aan de zuidoostzijde vergroot. Tevens werd een nieuwe dekvloer gelegd. Op de tweede verdieping werden vergelijkbare kozijnen en deuren met een negentiende-eeuwse paneelindeling geplaatst. Omdat de kozijnopeningen zijn verkleind, is mogelijk sprake van een faseverschil tussen de kozijnen en deuren en/of van herplaatste elementen.

---

¹⁴ Kadastrale minuut en onderliggende aanwijzende tafel uit 1811-'32, RCE beeldbank.

Op de begane grond werd in de noordwestgevel (achtergevel) een doorbraak gemaakt. Boven de opening werd een ijzeren profielbalk als latei geplaatst.¹⁵ Dit duidt op een datering vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw.

Ook de zolder werd verbouwd. Er kwam een nieuwe vloer van houten delen. Met behulp van een wand van houten kraaldelen werd de voorste (zuidoostelijke) zolder 3.2 afgescheiden. Kraaldelen werden toegepast vanaf ca. 1880. De kapconstructie van het middelste zadeldak werd vernieuwd met hergebruik van ouder materiaal. In de zuidoostgevel metselde men het hijsluik gedeeltelijk dicht met waalstenen. Dit formaat baksteen wordt gebruikt sinds de late negentiende eeuw. De dichtzetting is zichtbaar op een foto uit ca. 1940 en is dus voor die tijd geschied.¹⁶

1.6 Eerste helft van de twintigste eeuw

Uit de twintigste eeuw is meer bronnenmateriaal beschikbaar, met name van de zuidoostgevel, waardoor er meer informatie over het pand is en grote en kleine wijzigingen in het gebouw nauwkeuriger te dateren zijn. Uit een kadastrale opmeting uit 1919 blijkt dat het gebouw, net als 413-417, op dat moment in gebruik was als pakhuis met een bovenwoning.¹⁷

Van ca. 1916 tot ca. 1970 werd het pand bewoond door de familie Maas. Op de begane grond van zowel 405-407 als 413-417 was hun groentenhandel gevestigd. Op de oosthoek was een kantoor met een verhoogde vloer afgescheiden. De eerste verdieping werd lange tijd verhuurd aan een huurder. In de voorkamer 1.2 zou de zuidwestwand afgewerkt zijn met goudleer. Op de tweede verdieping en de zolder werd in de loop der tijd de indeling aangepast: in kamer 2.2 werd aan de zuidwestzijde een klein slaapkamertje afgescheiden en op de zolder werden slaapkamers gemaakt. Bouwsporen hiervan zijn nog aanwezig. Op de zolder

¹⁵ Foto uit 1974 door A. de Herder, SAR 4100_2005-9103-EN-9104; Geveltekening bestaande toestand uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief.

¹⁶ Foto uit ca. 1940, Bulthuis 2007 afb.p.10; Mededeling F.L. Maas op 13-11-2019.

¹⁷ Kadastrale veldwerktekening 319 uit 1919, RTD08 X 4275.

werden tevens de kolen opgeslagen. Naast het rookkanaal was een smalle, diepe bergplaats, die tijdens de Tweede Wereldoorlog als schuilplaats werd gebruikt.¹⁸

De zuidelijke ingang in de zuidoostgevel (huisnummer 407) kreeg een nieuwe invulling met een nieuw kozijn of kozijnaanpassing, een hogere deur en een kleiner bovenlicht. Dit is voor 1940 gebeurd, getuige een foto uit dat jaar. Op de eerste en tweede verdieping werd glas-in-lood geplaatst in de bovenlichten van de vensters. Het glas-in-lood is niet meer aanwezig, maar zichtbaar op foto's van 1953 tot 1981. Op tekeningen uit 1793-'97 en 1932 lijkt de gevel een hogere kroonlijst te hebben dan op de foto uit ca. 1940 te zien is. Als dit klopt, is de kroonlijst in de tussenliggende periode vervangen.¹⁹

1.7 Tweede helft van de twintigste eeuw

Op 11 mei 1940 sloeg er een granaat in op het dak en die ontplofte op het noordwestelijke deel van de zolder. Op miraculeuze wijze overleefde het pand het bombardement van 14 mei 1940 en de daaropvolgende branden. De bewoners wisten het pand te redden door enkele dagen en nachten het vuur te blussen met behulp van emmers en een handspuit. Het bluswater werd uit de Rotte gehaald. Nog datzelfde jaar werd het noordwestelijke lessenaarsdak vervangen door een platdak.²⁰

In de naoorlogse plannen voor de wederopbouw van Rotterdam was het pand echter niet meer opgenomen, net als het buurpand 413-417. De gemeente Rotterdam, inmiddels eigenaar van de panden, was voornemens beide panden te slopen ten behoeve van een betere verkeersafwikkeling (later het Rotte-tracé genaamd). Deze wederopbouwplannen zijn nader uiteengezet in de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC.

¹⁸ Mededelingen door oud-bewoner F.L. Maas op 13-11-2019.

¹⁹ Foto uit ca. 1940, Bulthuis 2007 afb.p.10; Foto uit 1953, Bulthuis 2007 afb.p.30; Tekening uit 1932 door J. Prins, SR 4080_XXV-552-00-01.

²⁰ Mededelingen door F.L. Maas op 13-11-2019.

Desondanks zetten diverse personen zich in voor het behoud van de panden. In de jaren zestig waren dat onder anderen A.W.M. Maas, bewoner, en J.A.T. Tillema, hoofd directeur van Gemeentewerken. C.A.A. de Graaf, medewerker van het Stadsstimmerhuis, onderzocht de geschiedenis van de panden. Later speelden ook de hurende studenten en J. Dutilh, voorzitter van het Historisch Genootschap Roterodamum een grote rol.²¹

Een van de resultaten was dat de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM) in 1970 het pand aanwees als rijksmonument, net als het buurpand 413-417. Op dat moment waren de sloopplannen bekend bij de minister. De gemeente Rotterdam had geadviseerd het pand voor de tussentijd wel aan te wijzen. Te zijner tijd zou aan de minister een sloopvergunning kunnen worden gevraagd. De interieurs zouden dan 'kunnen worden overgebracht naar te restaureren panden in Delfshaven.'²² Vooruitlopend daarop vond ondertussen een herstel plaats van de plafondschilderingen op de eerste verdieping. Een andere kleine wijziging betrof het nieuwe bovenlicht boven de middelste ingang in de zuidoostgevel.²³

De eerste opmetingstekeningen van het pand dateren uit de jaren 1970. Hieruit blijkt de indeling op dat moment. De begane grond was grotendeels één grote ruimte. Op de oosthoek was een kantoor afgescheiden. Achter de ingang op de westhoek was een hal met aan het eind de rococo-trap naar de verdieping. Een binnendeur gaf toegang tot de grote ruimte. De begane grondvloer was aan de zuidoostzijde van cement. Het noordelijke deel had een bestrating van IJsselstenen en het westelijke deel een houten vloer. In de westhoek was met een houten schot een toilet afgescheiden (in 1977 al niet meer aanwezig). Erboven was een entresol. Tegen de zuidwestwand bevonden zich restanten van historische witjes. Twee grote doorgangen in de noordwestgevel gaven toegang

tot de overdekte ruimte aan de achterzijde.

Op de eerste verdieping gaf een overloop (nu 1.1) toegang tot de rococo-kamer met juten wandbespanning aan de zuidoostzijde (nu 1.2) en een halletje aan de noordwestzijde. Rondom dit halletje lagen een toilet, keuken met granitovloer op de westhoek en een L-vormige achterkamer met kast op de noordhoek (nu 1.4). Tussen de achterkamer en voorkamer was een deur.

Op de tweede verdieping gaf een gang (nu 2.1) toegang tot een kamer aan de zuidoostzijde (nu 2.2), een toilet (nu 2.5), een keuken (nu 2.4) en een kamer met vaste kasten aan de noordzijde (nu 2.3). De zuidoostelijke kamer had vaste kasten en een juten wandbespanning. Haaks op de muur naast de deur stond een houten schot. Het stucplafond had een eenvoudige profilering.

Op de zolder gaf een gang toegang tot een zolder aan de zuidoostzijde (nu 3.2), een kamer met berging in het midden en een kamer met kasten aan de noordwestzijde.

Aan de buitenzijde was het begane grondvenster in de zuidoostgevel dichtgezet met een luik.²⁴

Reeds in 1969, tijdens de voorbescherming tussen het voornemen tot aanwijzing en de daadwerkelijke aanwijzing, vroeg de gemeente een sloopvergunning aan bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RdMz), onderdeel van het ministerie van CRM. De waardevolle interieurelementen zouden worden verplaatst naar te restaureren woningen in het beschermde stadsgezicht van Delfshaven. De vergunning werd geweigerd, niet alleen vanwege de waarde van de [interieur]onderdelen, maar vooral van de indeling en de gaafheid en zeldzaamheid van het pand als kleiner Rotterdams koopmanshuis. De Rijksdienst pleitte voor een 'zinvolle plaats' van de panden in de saneringsplannen. De gemeente tekende beroep aan tegen dit besluit. Ze achtte de waarde niet zo groot en de panden zouden niet te handhaven zijn in het saneringsgebied. Ze had ook nog overwogen om de panden af te breken en te herbouwen in Delfshaven, maar dat bracht te hoge kosten met zich mee. Nadat de gemeente de concrete

²¹ Bulthuis 2007, p.13,15.

²² Correspondentie uit 1968-1970 tussen de gemeente en het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, RCE P&A-archief.

²³ Foto uit 1971 door L.M. Tangel, RCE 140193; Bulthuis 2007, p.14.

²⁴ Opmetingstekeningen uit 1971 door H.P. van Beveren, van vóór 1974 en uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief.

toezegging deed in welke panden in Delfshaven de betimmering van de voorkamer, de plafonds van beide achterkamers en de trap herplaatst zouden worden, verleende de RdMz in 1973 alsnog de vergunning. Dit was conform het advies van de Monumentenraad.²⁵

Vanwege de verleende sloopvergunning voerde de RdMz in 1974 het pand af van de monumentenlijst. Bezwaren van het Historisch Genootschap Rotterdamm en Bond Heemschut brachten hierin geen verandering.²⁶

Datzelfde jaar werd de aanbouw tegen de noordwestgevel (achtergevel) gesloopt. De doorgangen in de gevel werden dichtgemetseld en de pleisterlaag ter hoogte van het vrijgekomen geveldeel werd aangevuld.²⁷

De sloopplannen werden verder echter niet uitgevoerd. In de stad was een uitgebreide discussie ontstaan over de mogelijkheid tot het behouden van Rechter Rottekade 405-407 en 413-417. In 1975 is zelfs sprake van het opknappen en onderhouden van beide panden, al beklagden de huurders zich bij de RdMz over de wijze waarop dit gebeurde.²⁸

1.8 Restauraties in 1981, 1983 en 2004-2007

Een en ander leidde ertoe dat de gemeente in 1978 bij de RdMz een plan indiende voor de restauratie van beide panden. De plannen behelsden een herindeling van alle bouwlagen. Dit betrof ook een doorbraak ter plaatse van het pronkbuffet, maar dat laatste verdween al snel uit de plannen. In de noordwestgevel waren een nieuw venster en deurpartij gedacht. Het zolderluik in de zuidoostgevel werd volledig heropend en van luiken voorzien. In 1979 verleende de RdMz de vergunning, maar de subsidie-aanvraag kon niet worden

gehonoreerd. Om financiële redenen ging de gemeente niet over tot uitvoering van de plannen. Na de nodige publiciteit hierover -en een aangepast plan uit 1980 om het pand tot twee woningen te herindelen-, volgde in 1981 een renovatie van het dak. Het zadeldak en lessenaarsdak werden gedekt met rode Hollandse pannen.²⁹

Een verdere opknapbeurt volgde na een kort geding van de bewoners.³⁰ In 1983 verleende de RdMz een vergunning hiervoor. Het plan was veel minder ingrijpend dan de voorgaande plannen. De ramen in de zuidoostgevel, zuidwestgevel en noordoostgevel werden vervangen. Het glas-in-lood uit de bovenlichten verdween hierbij. Er vond herstel plaats van het voegwerk en het schilderwerk. Inpandig werden enkele herstelwerkzaamheden aan de afwerking verricht. Op de begane grond werden aan de westzijde een gang en een badkamer gecreëerd. Tevens werd een meterkast naast de zuidelijke ingang toegevoegd. De keuken, het sanitair en installaties werden vernieuwd.³¹

Intussen had in 1979-'80 een omnummering in het adres plaatsgevonden. Voortaan was het huisnummer niet langer 89-91, maar 405-407.

Begin jaren negentig veranderde de monumentale status van het pand opnieuw. In 1992 verzocht de gemeente Rotterdam aan de RdMz om het pand opnieuw in te schrijven in het register van rijksmonumenten. Ze gaf daarbij aan geen gebruik meer te zullen maken van de verleende sloopvergunning uit 1973. De RdMz oordeelde na een bezoek ter plaatse dat de panden na de restauratie van 1983 voldoende monumentale waarden hadden behouden. Vervolgens voegde zij in 1993 beide panden alsnog toe aan de rijksmonumentenlijst.³²

²⁵ Correspondentie uit 1969-1970 tussen de gemeente en de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg, RCE pandsdossier.

²⁶ Correspondentie uit 1974, RCE pandsdossier.

²⁷ Foto uit 1974 door A. de Herder, SAR 4100_2005-9103-EN-9104.

²⁸ Correspondentie uit 1975 en 1992, RCE pandsdossier.

²⁹ Bouwtekeningen uit 1977 en 1980 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief; Correspondentie uit 1978-'82, RCE pandsdossier; Bulthuis 2007, p.15.

³⁰ Bulthuis 2007, p.15.

³¹ Bouwtekeningen uit 1983 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief; Foto uit 1983 door A. de Herder, SAR 4100_2005-7269-EN-7270.

³² Correspondentie en diverse documenten uit 1992-'93, RCE pandsdossier; Mededelingen door J. von Santen van de RCE op 6-11-2018.

Foto's van kort vóór de restauratie in 2004-'07 tonen de toenmalige interieurafwerking. Op de begane grond bestond de vloer deels uit cement en deels uit houten delen. De wanden en het houtwerk waren overwegend wit geschilderd. De bakstenen dichtzetting in de achtergevel en de wandjes van de entresol in de westhoek waren niet afgewerkt. De traptreden en de vloerdelen in de gang op de eerste en tweede verdieping waren zwart en rood geschilderd. In de voorkamer 1.2 waren de lambrisering en porte-brisée wit, lichtblauw en mintgroen van kleur. Het behang tegen de wanden was witgeschilderd. Het houtwerk in de achterkamers was eveneens wit. In de noordelijke achterkamer 1.4 hadden de wanden een bruinkleurige afwerking. In de ruimte was een schouwpartij van onderdelen van verschillende herkomst, zoals die nu nog aanwezig is. Op de tweede verdieping was het houtwerk overwegend witgeschilderd. Op de vloeren lag een houten dekvloer en de ruimtes hadden een verlaagd plafond. In de zuidoostelijke kamer 2.2 waren de vaste kasten niet afgewerkt. Ernaast was een schouw in schoon metselwerk. Enkele wanden hadden een bruine afwerking. In de noordelijke achterkamer was een eenvoudige gepleisterde schouw en vaste kast met erboven behangrestanten. Op de zolder waren de muren en het houtwerk van de wanden en kapconstructies slechts gedeeltelijk geschilderd (overwegend wit).³³

In 2004-'07 is groot onderhoud en een restauratie uitgevoerd aan zowel 405-407 als buurpand 413-417. Aanvankelijk geschiedde dit naar een ontwerp van architect A. van der Zwan uit Middelharnis, later door Marcel van der Veer van Mars interieur architecten uit Rotterdam.

De werkzaamheden behelsden een herstel van de fundering, het metsel- en voegwerk, de gevelankers, beide deuren in de zuidoostgevel en de kozijnen. De ramen werden vervangen. Het luik voor het oostelijke kozijn in de zuidoostgevel werd verwijderd. De gevelopeningen op de begane grond in de noordwestgevel werden heropend en het geveldeel werd opnieuw gepleisterd. Tevens vond een beperkt herstel plaats van de goten en daken en werd een nieuwe geprofileerde

kroonlijst geplaatst. Zowel aan het exterieur als in het interieur werd het schilderwerk hersteld op basis van kleurhistorisch onderzoek.

Inpandig werden de begane grond, eerste verdieping en zolder heringedeeld door het verwijderen van enkele secundaire binnenwanden en het plaatsen van nieuwe binnenwanden. Diverse afkomende deuren werden herplaatst. Diverse secundaire afwerkklagen werden verwijderd. Er vond herstel plaats van de oorspronkelijke vloeren, de lambriseringen, de binnenkozijnen, de trappen, de schilderingen en het stucwerk van wanden en plafonds. In diverse ruimtes werd een nieuwe vloer- of wandafwerking aangebracht. In het zadeldak werd de vliering verwijderd. Er kwamen nieuwe installaties, keuken en sanitair.³⁴

2 RECHTER ROTTEKADE 413-417

2.1 Voorganger

Net als het buurpand oogt Rechter Rottekade 413-417 achttiende-eeuws. Maar ook hier gaat de bouwgeschiedenis verder terug. Op stadskarten vanaf de vroege zeventiende eeuw is op deze plek bebouwing weergegeven. Het huidige pand heeft dus een voorganger gehad. De kaarten zijn echter niet nauwkeurig genoeg om er informatie aan te ontleen over hoe dit voorgaande pand er uit zag. De kaart van De Vou uit 1694 is doorgaans zeer accuraat, maar helaas is niet met zekerheid te stellen welk van de weergegeven gebouwen de onderhavige locatie betreft.³⁵

Ook uit de archieven blijkt een lange bebouwingsgeschiedenis. Zoals hierboven aangegeven dateert de oudst teruggevonden giftebrief, dat het perceel van beide

³⁴ Bouwtekeningen uit 2003-2006 door A. van der Zwan en door Mars interieur architecten, RCE tekeningenarchief; Correspondentie en werkomschrijving uit 2004-2006, RCE panddossier; Foto's van kort vóór de restauratie in 2004-'07 door M. van der Veer.

³⁵ Meer informatie over de kaart van De Vou is te vinden in de bijdragen van Hugo van Velsen en René van der Schans.

³³ Foto's van vóór de restauratie in 2004-'07 van M. van der Veer.

panden 405-407 en 413-417 betreft, uit 1643. Hierin was sprake van een 'huijsinghe ende erve'. De term huijsinghe kan duiden op meerdere panden, zoals een huis en bijgebouw. Interessant is de toenmalige naam: 'de nieuwe herreberch'. Het pand was in gebruik als herberg. Of het woord nieuw op het gebouw sloeg of op de herbergfunctie, is niet bekend. In 1663 was sprake van een huis en erf met een tuin erachter en van een loods aan de oostzijde. In 1669 werden twee huizen en erf met een tuin en tuinhuis en een loods genoemd.³⁶

Vanaf 1690 splitste het perceel zich in drie eigendommen die apart werden verkocht. Een giftebrief uit 1690 regelde de verkoop van een 'huijs ende erve' ter plaatse van het huidige bouwdeel 413. Het huis had aan beide zijden een buurpand (op de plek van 405-407 en bouwdeel 417), waarmee het een gemene muur deelde. Ook was sprake van een bovenkamer boven een doorgang die bij 405-407 hoorde. Tevens werden bepalingen opgenomen ten aanzien van eventuele bouwplannen: 'Belend ten oosten de vercooper selfs, alwaar de muer zal zijn gemeen, soo verre als de verkogte huijsinge tegenwoordigh is betimmt, sullende de verdere muer, mitsgaders de ligten daar in staande bij den Kooper noyt mogen worden betimmt, maar de houte goote vanden vercooper blijven hangen over de grond vant verkogte als het tegenwoordigh staat, sullende ook de Cooperesse aldaar hebben de uyt, & ingang, tot, ende van sijn bovenkamer over des verkoopers gange, ten westen insgelijx den vercooper selfs, alwaer de muer zal wesen gemeen, maar als de vercooper een nieuw huijs komt te timmeren zal hij daar tegens een steens muer tot zijn gebruik moeten ophalen, het water vande verkoopers & koopers huijsinge sal nederdalen in een gemeene put, & geleijt worden door het rijool, leggende in des verkoopers thuijn & erve [...]'.³⁷

Blijkens een giftebrief uit 1711 stond er een loods ter plaatse van bouwdeel 417. Hierbij hoorden een tuin en erf. Waarschijnlijk stond deze loods er in 1690 ook al. De loods had aan weerszijden een buurpand met in beide gevallen een gemene

muur. Ook in deze giftebrief werden afspraken gemaakt over eventuele toekomstige aanpassingen aan de loods en de erfscheiding.³⁸

In de jaren erna vonden bouwwerkzaamheden plaats, want een giftebrief uit 1756 noemt een 'huijs agterhuijs en erve'.³⁹

Het is aannemelijk dat onderdelen van de voorgaande bebouwing zijn geïncorporeerd in het huidige gebouw 413-417. Te denken valt aan de fundering, de zijgevels (noordoost- en zuidwestgevel) en de scheidingsmuur en eventueel aan hergebruik van balken in de balklaag boven de begane grond. Door de exterieur- en interieurafwerking is daar nu geen zekerheid over te verkrijgen. Zonder nader destructief onderzoek is geen zekerheid te krijgen over eventuele restanten van een voorganger.

2.2 Bouw tussen 1756 en 1797

Het huidige pand Rechter Rottekade 413-417 is gebouwd in de achttiende eeuw. Hierop duiden de toegepaste baksteenformaten van gemiddeld 4 x 10 x 22 cm, het kruisverband met een drieklezoor als hoekoplossing en de indeling van de voorgevel, evenals de constructiewijze en houtmaten van de enkelvoudige balklagen zonder sleutelstukken en die van de spanten.

Vanaf de bouw betrof het een dubbel woon-werkhuis en bestond het pand uit twee bouwdelen. Het noordoostelijke bouwdeel heeft tegenwoordig huisnummer 413; het zuidwestelijke heeft huisnummer 417. Beide bouwdelen zijn in één keer opgetrokken. Dit valt te concluderen uit het feit dat het metselwerk van de voor- en achtergevel doorloopt over beide bouwdelen en uit de eenduidigheid van en de samenhang tussen de balklagen en de spanten. Overigens wijkt het metselwerk af van dat van het buurpand 405-507 en bevindt zich een naad tussen de gevels van beide panden. Beide huizen zijn dus afzonderlijk van elkaar gebouwd.

³⁶ Gifte d.d. 17-01-1643, SR ORA 15_522, gifteboek 28, p.190; Gifte d.d. 21-11-1663, SR ORA 15_533, gifteboek 39.

³⁷ Gifte d.d. 21-3-1669, SR ORA 15_535, gifteboek 41, p.153.

³⁸ Gifte d.d. 17-11-1711, SR ORA 15_557, gifteboek 63.

³⁹ Gifte d.d. 4-2-1756, SR ORA 15_584, gifteboek 89.

De oorspronkelijke opzet van twee bouwdelen veronderstelt dat het pand gebouwd is op het moment dat beide percelen in het bezit waren van één en dezelfde persoon. Uit de giftebrieven blijkt dat dit het geval was vanaf 1741, toen Anna van den Berg de eigenaresse werd, tot 1805. De omschrijving in de giftebrieven uit 1756, de aparte verkoop van beide percelen en de prijsdaling ten opzichte van de verkopen daarvoor, maken aannemelijk dat de bouw ná de verkoop in 1756 heeft plaatsgevonden. De weergave van het huidige dubbelhuis op een tekening uit 1793-'97 betekent dat de bouw vóór die tijd was gerealiseerd. Opdrachtgever was Antonetta Verkan of haar zoon Michiel Langenberg, die het pand toen in eigendom hadden.⁴⁰

De opzet van het achttiende-eeuwse gebouw komt in belangrijke mate overeen met de huidige situatie. Het pand had een symmetrische hoofdopzet. Elk bouwdeel telde drie bouwlagen: een begane grond en twee verdiepingen. Het dak van elk bouwdeel bestond uit een gecombineerd schild- en zadeldak met de nok haaks op de voorgevel (zuidoostgevel).

De zuidoostgevel had een representatiever karakter dan de overige gevels door de toepassing van een rode baksteen en grote gevelopeningen onder een strek in plaats van de gele ijsselsteentjes van de overige gevels.

De zuidoostgevel telde liefst vier ingangen: twee in elk bouwdeel. De meest oostelijke ingang leidde naar de begane grond van het noordoostelijke bouwdeel (413, nu atelier 0.2). De zuidelijke ingang van dit bouwdeel gaf toegang tot een trappenhuis dat de verdiepingen van beide bouwdelen ontsloot (nu ruimte 0.4). De daaraan gekoppelde oostelijke ingang van het zuidwestelijke bouwdeel (417) ontsloot de begane grond van dit bouwdeel (nu opslagruimte 0.1). Achter de meest zuidelijke ingang lag een inpandige poort die uitkwam op een pad naar de woningen op het achtererf van het buurpand 405-407. Op enkele foto's uit omstreeks 1900 is deze situatie nog te zien. Ook in het pand zelf is dit nog

---

⁴⁰ Voor een overzicht en transcriptie van de giften wordt verwezen naar de bijdrage van René van der Schans.

herkenbaar aan de bouwsporen van een boogvormige ingang in de noordwestgevel.⁴¹

Elk bouwdeel had op de begane grond één breed venster en op de verdiepingen twee. De achtergevel (noordwestgevel) had een meer gesloten karakter. Op de begane grond was aan de westzijde een ingang naar de inpandige poort. De rest van de gevel was mogelijk blind, evenals de eerste verdieping. Ter hoogte van de tweede verdieping en van de zolder was in elk bouwdeel één venster. Deze ingangen en vensters zijn nu nog aanwezig, al zijn sommige later aangepast. De datering uit de bouwtijd is afgeleid uit het feit dat de openingen keurig in het verband zijn meegemetseld en in dat opzicht geen onregelmatigheden vertonen.

Het pand werd gefundeerd op stuit.⁴² De constructies bestond voorts uit enkelvoudige balklagen zonder sleutelstukken en grenenhouten A-spanten.⁴³

Zoals gezegd hadden beide bouwdelen één gezamenlijk trappenhuis om de verdiepingen te ontsluiten. Hiertoe was er op elke verdieping een doorgang in de scheidingsmuur.

In beide bouwdelen bevond zich op elke bouwlaag één schouw tegen de achtergevel. Uitzondering hierop was de tweede verdieping van het zuidwestelijke bouwdeel (417), waar de schouw tegen de zijgevel was gesitueerd. Waarschijnlijk hing dit samen met de locatie van de zoldertrap bij het rookkanaal en het venster. De indeling van de begane grond en de eerste verdieping kenmerkte zich dus door de stookplaats aan één zijde en de vensters aan de andere zijde. Op de begane grond betrof het vermoedelijk een onverdeelde ruimte. Op de eerste verdieping waren een voor- en achterkamer gecreëerd door middel van een bakstenen binnenmuur met een pui met een venster en

---

⁴¹ Foto's uit ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-2 (a), IX 3252-3 (a) en 1969-389.

⁴² Brief d.d. 11-06-2003 van TNO Bouw aan A. van der Zwan, opgenomen als bijlage 3 in het rapport van Bakker en Van der Zwan uit 2003.

⁴³ De reconstructie van de constructie en het interieur is gebaseerd op de waarnemingen ter plaatse en het rapport van Bakker en Van der Zwan uit 2003.

doorgang. De roedenverdeling en de profileringen hiervan duiden op een datering in de achttiende eeuw. Alleen het voorste vertrek had vensters en alleen het achterste vertrek had een stookplaats. De pui bood licht en lucht in het achterste vertrek en warmte in het voorste.

De opzet van twee bouwdelen is herkenbaar in de beschrijving in een boedelinventaris uit 1776 (de nalatenschap van Antonetta Verkan, weduwe van Claes Langenberg). Hierin wordt het pand omschreven als twee huizen: nr. 413 als 'huis en erve' en nr. 417 als 'huis, achterhuis en erve'. De locatie-aanduiding (namelijk de registratie in de huisprotocollen) luidde 289 B 2 buiten resp. 289 A buiten. Beide werden ten minste gedeeltelijk verhuurd. Uit de boedelinventaris is helaas niet op te maken of sommige geïventariseerde ruimtes gelegen waren in het onderhavige pand. Bovendien is het mogelijk dat het pand pas gebouwd is ná het opstellen van de boedelinventaris en de omschrijving van de twee huizen twee voorgangers betreft.⁴⁴

Wel zeker is dat het huis is afgebeeld op een tekening uit 1793-'97. De vier ingangen zijn duidelijk herkenbaar, evenals de overige vensters in de zuidoostgevel. De dakschilden erboven zijn voorzien van een kleine dakkapel. Diverse details die nu nog aanwezig zijn in het pand, zijn op de tekening te herkennen, zoals de kroonlijst en de strekken boven de ramen. Of de vroeg-achttiende-eeuwse roedenverdeling van de ramen en bovenlichten accuraat zijn weergegeven, is niet met zekerheid vast te stellen. Eenzelfde bovenlicht is wel gedeeltelijk zichtbaar op een foto uit omstreeks 1900. Boven de meest oostelijke deur is een uithangbord getekend, mogelijk ten behoeve van een winkel of bedrijfsruimte op de begane grond van nr. 413. Het pand was op dat moment in bezit van Maria Bijleveld, de weduwe van koopman Michiel Langenberg. Mogelijk

werd het (gedeeltelijk) gebruikt als bedrijfsruimte, winkel of opslag voor hun koffie-, thee- en bonthandel en/of bewoond door werknemers of huurders.⁴⁵

2.3 Negentiende eeuw

De eerste betrouwbare opmeting van het pand, namelijk de kadastrale minuut, dateert uit 1811-'32. Hierop is zichtbaar dat het pand twee percelen besloeg (C 763 en C 766), overeenkomstig de opzet van twee bouwdelen. Beide bouwdelen waren omschreven als 'huis' - een breed begrip. Tegen de achtergevel stond een aanbouw of bijgebouw. Voor meer informatie daarover wordt verwezen naar de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC. Een dunne stippellijn in het zuidwestelijke bouwdeel markeert de inpandige doorgang naar het achtererf. Uit een kadastrale tekening uit 1839 blijkt dat de poortdoorgang en de aanbouw tegen de noordwestgevel bij het noordoostelijke bouwdeel (413) hoorden en dit bleef zo tot diep in de negentiende eeuw.⁴⁶

Uit de negentiende eeuw, of eventueel al in de late achttiende eeuw, dateren de negenruits schuiframen in de zuidoostgevel. Ze hadden een indeling met 3x2+1 ruiten. Ook in de noordwestgevel werd ten minste één dergelijk raam geplaatst. Deze ramen zijn zichtbaar op enkele foto's uit omstreeks 1900.⁴⁷ Negentiende-eeuws zijn ook de draairamen op de eerste verdieping van de noordwestgevel.

Uit dezelfde periode dateert de zoldertrap in gang 2.3. De dragende treden hadden een kwartronde wel. Dit wel-profiel kwam op vanaf het einde van de achttiende eeuw en is in de negentiende eeuw veelvuldig toegepast. Uit het slijtpatroon van de treden, dat het verloop rond de spil en aansluitend langs de boom volgt, blijkt dat deze trap voor deze locatie is gemaakt.

⁴⁵ Anonieme tekening uit 1793-'97, SAR 4080_RI-432; Foto uit ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-2 (a).

⁴⁶ Kadastrale minuut en onderliggende aanwijzende tafel uit 1811-'32, RCE beeldbank; Hulpkaarten 33 uit 1839 en 421 uit 1876, KA.

⁴⁷ Foto's uit ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-2 (a), IX 3252-3 (a), IX 3252-4 (a) en 1969-389.

⁴⁴ Boedelinventaris uit 1776 van de nalatenschap van Antonetta Verkan, SR O.N.A. 3051 p.856-858.

Mogelijk tegelijkertijd is de trap van de begane grond naar de eerste verdieping in 0.4 vervangen (en wellicht de trap naar de tweede verdieping, maar daarvan zijn geen sporen zichtbaar). Ook hier hadden de treden een kwartronde wel, zo is te zien aan de bouwsporen op de trapbomen. Dat het gaat om een secundaire trap is af te leiden uit de situering op enige afstand van de noordoostwand en uit de aanpassing van de ravelingsbalk daarboven. Het is niet geheel duidelijk of de trap in deze fase is geplaatst en dat later de treden zijn vernieuwd door de huidige exemplaren; of dat de trap pas in een latere fase is geplaatst waarbij de trapbomen hergebruikt materiaal betroffen. In ieder geval is in een latere fase de trap van de eerste naar de tweede verdieping vervangen door de huidige trap. De nieuwe trappen kwamen niet uit op het vloerniveau, hetgeen werd opgelost door de vloer in de hal 1.1 en de gang 2.3 te verhogen.

Tegelijk met of na de plaatsing van de zoldertrap werd de tweede verdieping opgedeeld met behulp van houten wanden. Er ontstonden een gang met de zoldertrap (1.2, 2.3 en 2.4) en in beide bouwdelen een kleine achterkamer en een ruimte voorkamer. In het zuidoostelijke bouwdeel is deze indeling met de houten wanden nog aanwezig (keuken 2.5 en eetkamer 2.6). Deze bouwvolgorde is af te leiden uit het schotwerk dat tegen de trapboom is aangebracht. Daarnaast duiden de “paneel”indeling en het ojiefprofiel van de deur tussen de voor- en achterkamer op een datering in de negentiende eeuw. Mogelijk hield de opdeling van de tweede verdieping samen met de verhuur van het pand in de negentiende eeuw aan meerdere bewoners tegelijkertijd.⁴⁸

In de voorkamer 2.6 was in de noordhoek een bedstede en/of kast afgetimmerd, gezien een vertikaal bouwspoor op de houten wand. In dit vertrek werd de houten wand beschilderd met een jachttafereel. De Graaf schrijft in zijn rapport uit 1964, en in navolging van hem meer auteurs, dat de schildering is gesigeneerd door Lengkeek. De signatuur is echter niet aangetroffen tijdens het onderzoek ter

plaatse en nog nooit waargenomen door de huidige bewoner.⁴⁹ De schildering liep door tot aan de bedstede of kast. Na de verwijdering hiervan werd de schildering aangevuld over het oostelijke deel van de wand. Voor meer informatie wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderingen.

2.4 Eerste helft van de twintigste eeuw

In 1872 werden in Rotterdam de straatnamen en huisnummers ingevoerd. Het nieuwe adres van het onderhavige pand is terug te vinden in het stratenregister uit 1903. Het gehele pand had als adres Rechter Rottekade 93, dus één huisnummer voor beide bouwdelen.⁵⁰

Drie foto's uit omstreeks 1900 tonen een deel van de zuidoostgevel (voorgevel) van bouwdeel 417. De poortingang op de zuidhoek had een geprofileerd kalf en daarboven diefijzers. De bakstenen tussenmuur van de poort was voorzien van een gepleisterde plint, maar verder niet afgewerkt. Het naastgelegen venster had net als de overige vensters in de gevel een rollaag aan de onderzijde. De aanwezigheid van een man achter het raam doet vermoeden dat de ruimte in gebruik was als werkplaats of bedrijfsruimte. De gordijntjes op de eerste verdieping lijken eerder bij een woonfunctie te horen.⁵¹

Een vierde foto toont een klein deel van de noordwestgevel (achtergevel) van dit bouwdeel. Zichtbaar zijn de inpandige doorgang naar de Rechter Rottekade, de westelijke vensters op de verdiepingen en de hoge schoorstenen. Gezien de roedenverdeling zal het raam op de tweede verdieping korte tijd ervoor vernieuwd zijn. Ook hier suggereren de gordijnen een woonfunctie.⁵²

⁴⁹ Rapport d.d. 14-10-1964 door C.A.A. de Graaf, RCE pandsdossier; Bakker en Van der Zwan 2003, p.37; Mededeling door de heer Glaser.

⁵⁰ Stratenregister uit 1903, via www.hisgis.nl; Mededeling A. van de Schoor op 19-3-2019.

⁵¹ Foto's uit ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-2 (a), IX 3252-3 (a) en 1969-389.

⁵² Foto uit ca. 1900 door P. Rueb, SR IX 3252-4 (a).

⁴⁸ Bulthuis 2007, p.34.

Een dergelijke functieverdeling is met zekerheid terug te vinden op een kadastrale tekening uit 1919. Op dat moment was het hele gebouw, net als het buurpand 405-407, in gebruik als pakhuis met een bovenwoning. Het betrof de groentenhandel van de familie Maas, eigenaar van beide panden. De verdiepingen waren elk opgedeeld in twee wooneenheden, met één toilet voor allen.⁵³

Een kleine wijziging in de vroege twintigste eeuw betrof de plaatsing van een vaste kast op de eerste verdieping (werkkamer 1.8). De paneelindeling van de deuren is kenmerkend voor de periode 1900-1910.

Ingrijpender was de sloop van het zuidelijke buurpand in of kort voor 1905. Daarop volgend werd de Vriendenlaan langs het zuidwestelijke bouwdeel (417) doorgetrokken tot de Rechter Rottekade. De zijgevel van dit bouwdeel kwam aan de openbare weg te liggen. De gevel zal toen gepleisterd zijn, zoals is weergegeven op een tekening uit 1932 en nu nog het geval is. Volgens de tekening werd dankbaar gebruik gemaakt van de gevel om affiches en reclame op aan te brengen.⁵⁴

Mogelijk in samenhang met het doortrekken van de Vriendenlaan, maar in ieder geval vóór 1953 blijkt een foto uit dat jaar, werd de zuidelijke ingang in de zuidoostgevel van bouwdeel 417 dichtgemetseld. De foto toont tevens de dichtgemetselde oostelijke ingang van bouwdeel 413.⁵⁵

Aan de hand van de tekening uit 1932 zijn meer wijzigingen aan het huis te dateren. Tussen ca. 1900 en 1932 werd het zuidelijke venster op de begane grond van de zuidoostgevel vergroot tot een ingang (de huidige dubbele deur met huisnummer 417). De vensters van de eerste en de tweede verdieping kregen een tweedelig onderraam. Het bovenraam behield zijn oudere driedeling. Deze

wijzigingen zijn zichtbaar op de tekening uit 1932 en op foto's uit de decennia daarna. Het is niet goed zichtbaar op de tekening uit 1932, maar waarschijnlijk werd toen ook het oostelijke venster op de begane grond (in bouwdeel 413) verbreed en vergroot tot een ingang met een dubbele deur. De drie dubbele deuren van 417, 413 en 405 hebben vergelijkbaar hang- en sluitwerk en traliewerk, hetgeen doet veronderstellen dat ze dateren uit dezelfde fase.⁵⁶

Voorts vonden de nodige vensterwijzigingen plaats. Tussen 1932 en 1955 werd de zuidwestelijke zijgevel ter hoogte van de begane grond voorzien van de twee vensters die nu nog aanwezig zijn. Tussen 1940 en 1953 werden de dakkapellen voorzien van een nieuw, tweeruits raam of mogelijk zelfs volledig vernieuwd. De twee oostelijke vensters in de zuidoostgevel (voorgevel van bouwdeel 413) op de eerste verdieping kregen een ongedeelde onderraam. Dit is zichtbaar op foto's vanaf 1953.⁵⁷

2.5 Tweede helft van de twintigste eeuw

Het huis wist het bombardement van 14 mei 1940 en de daaropvolgende branden ongeschonden door te komen. Op de naoorlogse plannen voor de wederopbouw van Rotterdam kwam het pand echter niet meer voor, net zo min als het buurpand 405-407. De gemeente Rotterdam, inmiddels eigenaar van de panden, was voornemens ze te slopen, zoals eerder in dit rapport uiteengezet.

Desondanks wees de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk in 1970 het pand aan als rijksmonument, net als het buurpand 405-407. Zoals aangegeven bij de bouwhistorie van 405-407, waren de sloopplannen toen

⁵³ Kadastrale veldwerktekening 319 uit 1919, RTD08 X 4275; Mededeling door de heer Maas in nov. 2019.

⁵⁴ Hulpkaart 184 uit 1905, KA; Tekening uit 1932 door J. Prins, SR 4080_XXV-552-00-01.

⁵⁵ Foto uit 1953, Bulthuis 2007 afb.p.30.

⁵⁶ Tekening uit 1932 door J. Prins, SR 4080_XXV-552-00-01.

⁵⁷ Foto uit 1940, , Bulthuis 2007 afb.p.10; Foto uit 1953, Bulthuis 2007 afb.p.30; Foto uit 1955 door J. Klein, SR XXV 552.01.03.02-1 (a).

bekend bij de minister en had de gemeente Rotterdam zelf geadviseerd het pand voor de tussentijd wel aan te wijzen.⁵⁸

De eerste opmetingstekeningen van het pand dateren uit 1971 en 1977. Hieruit blijkt de indeling op dat moment. De begane grond in beide bouwdelen bestond uit één grote ruimte (nu 0.1 en 0.2). Beide ruimtes waren in gebruik als opslagruimte. Tegen de noordwestgevel (achtergevel) was in beide ruimtes een raveling voor een (bovengelegen) stookplaats. In de raveling in bouwdeel 417 (nu 0.1) was een gewelfje ten behoeve van de schouw erboven. De raveling lag overigens asymmetrisch in de ruimte, hetgeen correspondeerde met de oorspronkelijke, kleinere omvang van de ruimte doordat aan de zuidwestzijde een inpandige poort was afgescheiden. In de scheidingswand tussen beide bouwdelen waren een smalle en een brede doorgang gesitueerd. Langs de scheidingsmuur in bouwdeel 413, achter de zuidelijke ingang van het bouwdeel, bevond zich de trap naar de eerste verdieping (nu 0.4), met een raveling in de balklaag. In de wand tussen het trappenhuis en de opslagruimte 0.2 was een dichtgemetseld deurkozijn. Achter de naastgelegen (oostelijke) deur van bouwdeel 417 was in 1971 een kleine afgescheiden ruimte getekend, maar in 1977 niet meer. De vloer van de opslagruimte 0.1 was bestraat met ijsselklinkers. Achter de zuidelijke, dichtgezette ingang bevond zich een put.

De eerste verdieping was ingedeeld met in beide bouwdelen een voor- en achterkamer (nu 1.4, 1.5, 1.8 en 1.9). In de scheidingswand was een pui met een venster en een (schuif)deur. In de achterkamers, tevens in gebruik als keuken, bevond zich tegen de noordwestgevel een schouw met bijbehorende raveling in de balklaag. In de westelijke achterkamer 1.8 bevonden zich vaste kasten, waarboven een raveling in de balklaag. De scheidingsmuur werd aan de westzijde geflankeerd door een portaal en toilet (nu 1.6 en 1.7) en aan de noordzijde door de trap naar de tweede verdieping, met bijbehorende raveling in de balklaag. De vloer van de verdieping bestond uit houten vloerdelen van ca. 25 cm breed.

De tweede verdieping was ingedeeld met in beide bouwdelen een voor- en

---

⁵⁸ Correspondentie uit 1968-1970 tussen de gemeente en het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, RCE P&A-archief.

achterkamer, gescheiden door een houten wand (nu 2.2, 2.5 en 2.6) en in bouwdeel 417 voorafgegaan door een portaal (nu 2.4). De wand in 2.6 was beschilderd. De ruimtes waren in gebruik als een keuken en drie kamers. In beide achterkamers was een schouw of rookkanaal tegen de noordwestgevel (in 2.6 met raveling). In 2.5 was een tweede schouw tegen de zuidwestgevel. In beide voorkamers was in de oosthoek een vaste kast. Westelijk van de scheidingsmuur bevond zich de zoldertrap. De vloer van de verdieping bestond uit houten vloerdelen van ca. 25 cm breed.

Beide zolders bestonden elk uit één ongedeelde ruimte. Alleen op de zolder van 417 was met een houten schot een ruimte afgescheiden.

In de noordwestgevel van bouwdeel 417 bevonden zich de restanten van twee boogvormige doorgangen.⁵⁹

Net als voor buurpand 405-407 had de gemeente in 1969 een sloopvergunning aangevraagd bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RdMz), onderdeel van het ministerie van CRM. Zoals beschreven bij de bouwhistorie van 405-407, werd de vergunning eerst geweigerd, maar na een beroep toch verleend. Vanwege de verleende sloopvergunning voerde de RdMz in 1974 het pand af van de monumentenlijst.⁶⁰

Datzelfde jaar werd de aanbouw tegen de noordwestgevel (achtergevel) gesloopt en de gevel gepleisterd. Maar verder werden de sloopplannen niet uitgevoerd. Zoals aangegeven bij de bouwhistorie van het buurpand 405-407, ontstonden er geluiden om beide panden te behouden. In 1975 was zelfs sprake van een opkanten onderhoudsbeurt.⁶¹

---

⁵⁹ Opmetingstekeningen uit 1971 door H.P. van Beveren en uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief.

⁶⁰ Correspondentie uit 1969-1970 en 1974 tussen de gemeente en de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg, RCE pandsdossier.

⁶¹ Foto uit 1974 door A. de Herder, SAR 4100_2005-9103-EN-9104; Correspondentie uit 1975 en 1992, RCE pandsdossier.

Een en ander leidde ertoe dat de gemeente in 1978 bij de RdMz een plan indiende voor de restauratie van beide panden. In elk bouwdeel van het onderhavige pand zou één woning worden gemaakt door een herindeling van de plattegronden, het toevoegen van trappen, het dichtzetten van de scheidingsmuur en een nieuwe invulling van de gevelopeningen. Zoals aangegeven bij de bouwhistorie van 405-407, verleende de RdMz in 1979 de vergunning, maar voerde de gemeente de plannen niet uit. In 1981 werd wel het dak gerenoveerd. Hierbij werden de dakpannen vervangen door de huidige rode exemplaren. Ook werden de ramen van de dakkapellen vervangen.⁶²

Een verdere opknopbeurt volgde na een kort geding van de bewoners. In 1983 verleende de RdMz een vergunning hiervoor. Het plan was veel minder ingrijpend dan de voorgaande plannen. Beide bouwdeelen werden samengevoegd tot één woning. De zuidelijke ingang van bouwdeel 413 kreeg een nieuwe deur met bovenlicht; de naastgelegen ingang van 417 werd dichtgezet. Ook werden alle verdiepingsramen vervangen door de huidige negenruits schuiframen. Er vond herstel plaats van het voegwerk en het schilderwerk. Inpandig werd op de begane grond in bouwdeel 413 een meterkast gemaakt. Op de eerste verdieping werd een badkamer gecreëerd, waarbij het venster tussen 1.4 en 1.5 werd dichtgezet. De keuken op de tweede verdieping werd vernieuwd. Diverse eenvoudige voorzetwandjes werden geplaatst en de meeste wanden werden afgewerkt met rauhfaserbehang. Kort voor 1985 werd op de begane grond een toilet (0.3) afgescheiden, waarbij een doorgang in de scheidingsmuur werd dichtgezet.⁶³

⁶² Bouwtekeningen uit 1977 en 1980 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief; Correspondentie uit 1978-'82, RCE pandsdossier; Bulthuis 2007, p.15; Foto uit 1981 door A. de Herder, SR 4100_2005-10723-EN-10724.

⁶³ Bouwtekeningen uit 1983 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief; Correspondentie uit 1983, RCE pandsdossier; Foto uit 1983 door A. de Herder, SR 4100_2005-7269-EN-7270; Bulthuis 2007, p.15; Mededeling door de heer Glaser op 21-5-2019.

Intussen had in 1979-'80 een omnummering in het adres plaatsgevonden. Voortaan had bouwdeel 413 de huisnummers 411 en 413 en bouwdeel 417 de huisnummers 415 en 417.

2.6 Sinds ca. 1985

Sinds de huidige bewoners, familie Glaser-Roupe van der Voort, rond 1985 het pand betrokken, is geleidelijk het interieur opgeknapt: het schilderwerk met een al dan niet gewijzigde kleurstelling, het aanbrengen van een nieuwe vloerafwerking, het vervangen van de keuken en het sanitair. Op de eerste verdieping van bouwdeel 413 werd de achterkamer opgedeeld in een gang, washok en badkamer (nu 1.2, 1.3 en 1.4). Op de tweede verdieping werden de voor- en achterkamer samengevoegd tot één vertrek (atelier 2.2). Op de zolder van bouwdeel 417 werden een kamer en inloopkast afgescheiden (3.2 en 3.3). Kleinere wijzigingen waren onder andere het plaatsen van binnendeuren tussen de ruimtes 0.1 en 0.2, 1.1 en 1.6 en 1.2 en 1.5; een vaste kast op de tweede verdieping en het vervangen van het zolderluik. In enkele vertrekken werden vensterbanken met achterzetbeglazing gemaakt.⁶⁴

Intussen veranderde de monumentale status van het pand opnieuw. In 1993 werd op verzoek van de gemeente het pand opnieuw ingeschreven in het register van rijksmonumenten, net als buurpand 405-407.⁶⁵

Meer recentelijk, in 2004-'07, werden groot onderhoud en restauratie uitgevoerd aan het onderhavige pand en het buurpand. Aanvankelijk was dit naar ontwerp van architect A. van der Zwan uit Middelharnis, later door Marcel van der Veer van Mars Interieurarchitecten uit Rotterdam. Het plan behelsde herstel van de fundering, het metsel- en voegwerk, pleisterwerk, schilderwerk, kozijnen en ankers. De dichtgemetselde zuidelijke ingang in de zuidoostgevel (voorgevel) werd bepleisterd, het strijkbalkanker boven de middelste ingang van bouwdeel

⁶⁴ Mededeling door de heer Glaser op 21-5-2019.

⁶⁵ Correspondentie en diverse documenten uit 1992-'93, RCE pandsdossier.

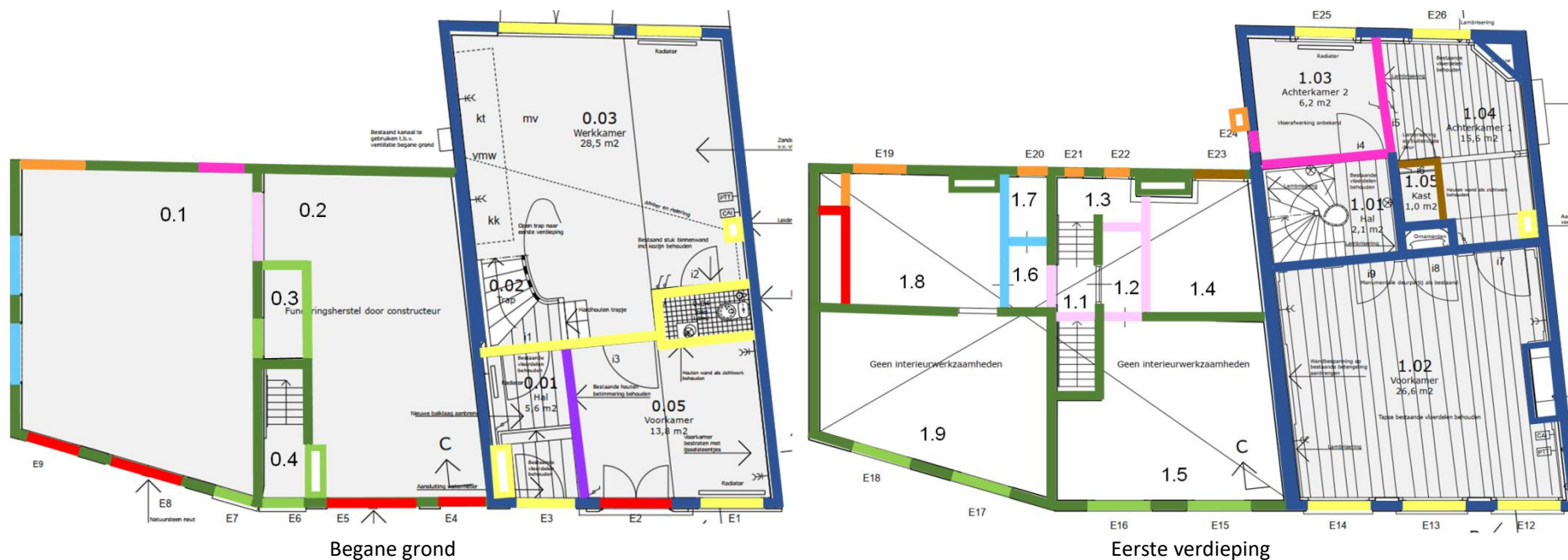
417 werd verwijderd en enkele ramen in de noordwestgevel (achtergevel) en in de dakkapellen werden vervangen. Er vond beperkt herstel plaats van de daken en de schoorsteen boven de zuidwestgevel werd verwijderd. Inpandig werd het stucwerk van wanden en plafonds hersteld.⁶⁶

3 FASERINGSTEKENINGEN

Op de plattegronden zijn de opeenvolgende bouwfases op hoofdlijnen weergegeven in verschillende kleuren. De muren, deuren, ramen, vaste kasten en rookkanalen zijn aangeduid. Voor de balklagen, kapconstructie, trappen en interieurafwerking wordt verwezen naar de beschrijving in het volgende hoofdstuk.

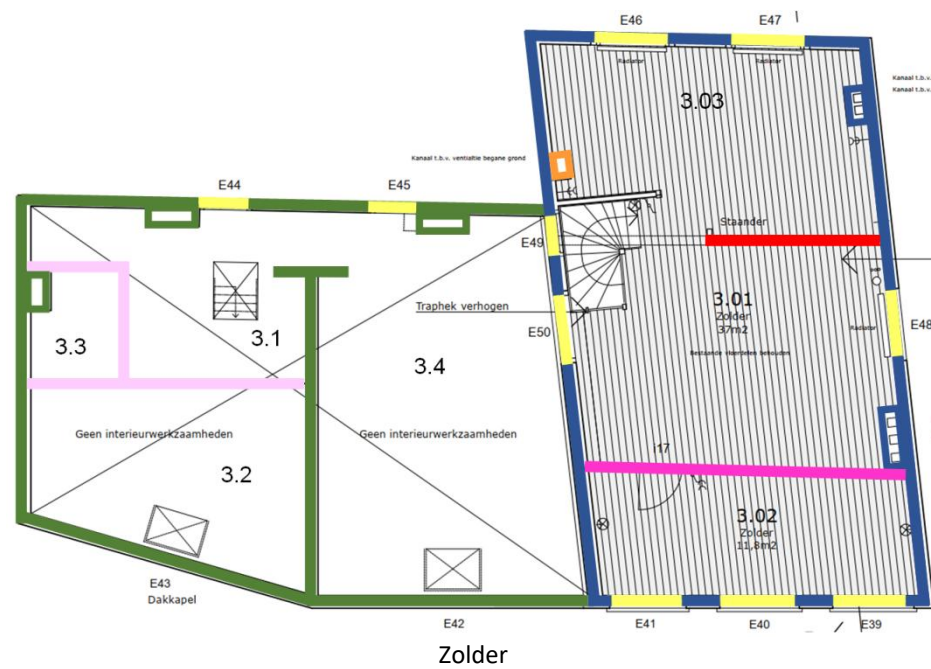
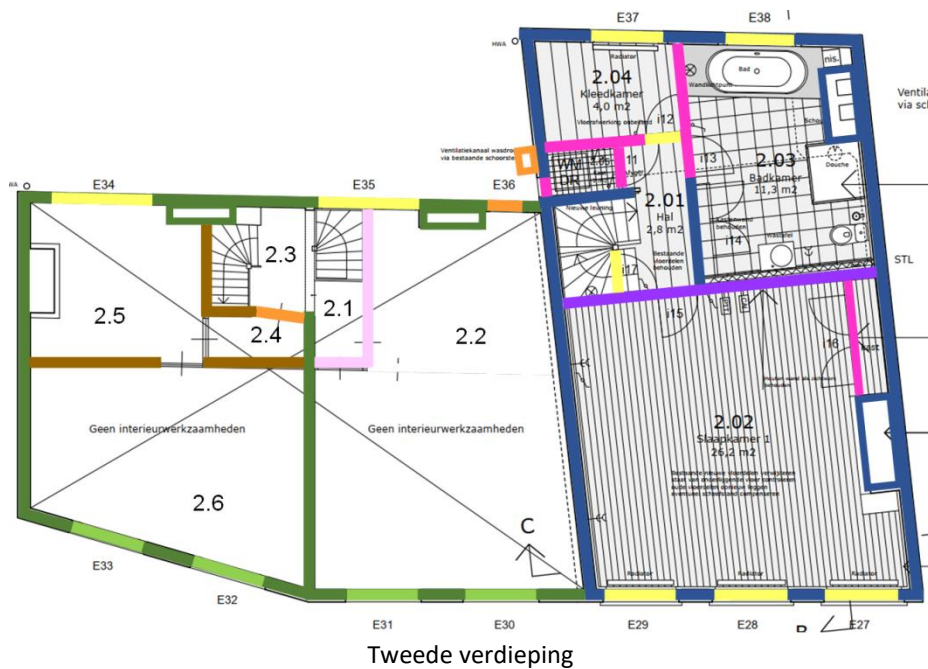
⁶⁶ Correspondentie en werkomschrijving uit 2004-2006, RCE panddossier; Foto's van kort vóór de restauratie in 2007 door M. van der Veer; Mededeling door de heer Glaser op 21-5-2019.

N ↗

	1718-1735
	1756-1797
	18 ^{de} of 19 ^{de} eeuw
	19 ^{de} eeuw
	19 ^{de} of 20 ^{ste} eeuw
	Eerste helft 19 ^{de} eeuw
	1900-1975
	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
	1981- ca. 1985
	Na ca. 1985
	2004-2007

(Tekeningen Mars 2006, bewerking auteur)

N ↗

	1718-1735
	1756-1797
	18 ^{de} of 19 ^{de} eeuw
	19 ^{de} eeuw
	19 ^{de} of 20 ^{ste} eeuw
	Eerste helft 19 ^{de} eeuw
	1900-1975
	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
	1981- ca. 1985
	Na ca. 1985
	2004-2007

(Tekeningen Mars 2006, bewerking auteur)

BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING

Dit hoofdstuk beschrijft de huidige situatie per pand. Achtereenvolgens komen aanbod het exterieur, de constructie en het interieur.⁶⁷ Voor een beschrijving van de huidige situering wordt verwezen naar de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC. De beschrijving is gebaseerd op waarneming ter plaatse. Voor de datering en de duiding van bouwsporen is tevens gebruik gemaakt van opmetings- en bouwtekeningen uit 1971-2006, tekeningen vanaf 1792-'97, historische foto's vanaf ca. 1900, foto's van vóór de restauratie in 2004-'07 van M. van der Veer en kadastrale bronnen vanaf 1811-31, die alle reeds in het hoofdstuk over de bouwhistorie ter sprake zijn gekomen. Andere belangrijke bronnen zijn de rapporten van De Graaf uit 1964 en van Bakker en Van der Zwan uit 2003 en de mondelinge informatie van de huidige bewoners. Onderstaande tekst gaat uit van de vier windrichtingen: beide panden liggen met de voorgevel op het zuidoosten. De nummering van de vertrekken volgt die van de tekeningen van Mars interieurarchitecten uit 2006.

1 RECHTER ROTTEKADE 405-407

1.1 Exterieur

1.1.1 Bouwmassa

Het huis heeft een grondvlak min of meer in de vorm van een parallellogram. De voorzijde is ca. 5,5m breed. Het pand telt drie volledige bouwlagen plus een kelder en een zolder. Het pand heeft een samengestelde kapvorm.

⁶⁷ Voor een verklaring van de bouwkundige termen wordt verwezen naar de publicatie van Haslinghuis en Janse uit 2005.

1.1.2 Gevels

Algemene kenmerken

De zuidoostgevel en noordwestgevel (resp. voor- en achtergevel) zijn opgetrokken in rode baksteen. De zuidoostgevel is gemetseld in staand verband en de noordwestgevel in kruisverband. De beëindiging op de hoeken en bij de vensters is opgelost met een drieklezoor. Beide gevels zijn steens dik. De bakstenen meten gemiddeld 4,2 x 10,5 x 22 cm. De tienlagenmaat van de zuidoostgevel is gemiddeld 49 cm; die van de noordwestgevel 50 cm. Deze maten duiden op een datering in de achttiende eeuw.

De zuidoost- en noordwestgevel kennen een hiërarchie in de gevelopeningen: naar boven toe worden de vensters kleiner. De licht getoogde gevelopeningen, op een enkele uitzondering na, zijn in het verband meegemetseld en dateren derhalve uit de bouwtijd. Ook hier wijzen de verhoudingen tussen de breedte en de hoogte op de achttiende eeuw. Ter hoogte van de verdiepingen en de zolder zijn de vensters in de zuidoostgevel voorzien van een hardstenen geprofileerde lekdorpel; die in de noordwestgevel van een rollaag. Alle vensters zijn afgesloten met een anderhalf steens strek. De huidige ramen hebben een negentiende-eeuwse indeling, maar dateren uit 2004-'07. In de ongeprofileerde kozijnen zijn onder de bovenramen de sporen zichtbaar van het oorspronkelijke formaat van de bovenramen: deze waren groter dan de huidige.

De zuidwestgevel en de noordoostgevel (zijgevels) zijn opgetrokken in gele baksteen van gemiddeld 4 x 8 x 16,5 cm met een tienlagenmaat van 46,5 cm in kruisverband. Deze IJsselsteentjes worden sinds de zeventiende eeuw toegepast, hetgeen een ruime datering mogelijk maakt. Ter hoogte van de tweede verdieping is de zuidwestgevel 29 cm dik. De geveltopen zijn ca. 5 cm dunner uitgevoerd. Ingevolge het afwijkende materiaalgebruik ten opzichte van de

andere gevels is er op de hoeken een naad in het metselwerk. Hierbij wijkt de verkenning vanaf de eerste verdieping van de noordwestgevel op de westhoek af.

Het houtwerk van de kozijnen, deuromlijstingen en de kroonlijst is wit geschilderd. Het raamhout en de deuren zijn donkergroen van kleur.

Zuidoostgevel (voorgevel)

De gevel is een smalle, hoge gevel en staat op vlucht. Delen van het metsel- en voegwerk zijn hersteld.

De lijstgevel heeft een hardstenen plint met gekorniste lijst. De gevel telt drie vensterassen. In de middelste as bevindt zich de hoofdingang (huisnummer 405). Deze bestaat uit een dubbele strokendeur (waarschijnlijk uit de periode 1900-'32) met een ruit en traliewerk.⁶⁸ Het kozijn is, in tegenstelling tot de vensterkozijnen, geprofileerd. Boven het kalf is een secundair ongedeelde bovenlicht met tralies. De deuromlijsting is opgebouwd uit pilasters met lijstwerk en een rococo-ornament en een hoofdgestel.

Rechts in de gevel is een venster met een zesruits schuifraam (2x2+1). Ter hoogte van het venster is de plint iets verdiept. Onderin de plint is een kleine ventilatieopening met diefijzers.⁶⁹

Links van de hoofdingang bevindt zich een tweede, secundaire ingang (huisnummer 407). Deze bestaat uit een hardstenen geprofileerde onderdorpel en enkele paneeldeur met lijstwerk en een rococo-ornament (uit 2004-'07 met een herplaatst ornament). Het bovenlicht heeft een ruitvormige roedenverdeling uit de eerste helft van de twintigste eeuw. De roedenverdeling lijkt enigszins te verwijzen naar de bovenlichten van het buurpand 413-417 op de tekening uit 1793-'97. De deuromlijsting valt binnen de dagkant van het omringende metselwerk en is voorzien van lijstwerk. De profilering hiervan wijkt af van dat van de hoofdingang. Aan weerszijden van de ingang zijn de bouwsporen van een

⁶⁸ De deur heeft namelijk hetzelfde hang- en sluitwerk als de middelste ingang van 417 uit diezelfde periode.

⁶⁹ Aan de binnenzijde is de muur dichtgezet met een plaat. Er zijn geen aanwijzingen dat hier een kelder is geweest.

voorgaand venster: de ontbrekende geprofileerde plintlijst en de niet-passende aansluiting op de plint.

De vensters op de eerste en tweede verdieping bevatten een zesruits schuifraam (2x2+1). De strek boven beide middelste vensters is ietsje lager dan bij de vensters aan weerszijden. Ter hoogte van de strijk balk boven de tweede verdieping zijn twee ankers gesitueerd.

Ter hoogte van de zolder zijn twee vensters gesitueerd met een vierruits schuifraam (2x1+1). Tussen de twee vensters bevindt zich een hijsluik met twee opgeklampte luiken. Twee naden in het metselwerk onder het luik tonen dat de luikopening oorspronkelijk doorliep tot aan de strek van het venster eronder. De machinaal vervaardigde bakstenen van de dichtzetting zijn 5,2 x 10,5 x 21 cm. Dit waalformaat wordt sinds de late negentiende eeuw toegepast; de dichtzetting (XIXB-XXA) zal niet voor die tijd geschied zijn. Naast het linker zoldervenster is een anker die de gevel aan de zuidwestgevel verankerd.

De gevel is afgesloten met een geprofileerde kroonlijst uit 2004-'07.

Zuidwestgevel (linker zijgevel)

De gevel betreft een gemene muur met het buurpand, zo is te concluderen uit de twee steens geveldikte. Op de begane grond is het zuidelijke deel dunner dan het westelijke deel. De verkenning in de gevel is zichtbaar in ruimte 0.2. Mogelijk is het verschil in dikte het gevolg van een incorporatie van een oudere gevel in het onderhavige pand. Hierover is zonder nader destructief onderzoek echter geen zekerheid te verkrijgen.

De asymmetrische gevel is grotendeels blind. Op diverse plaatsen is het metselwerk ingeboet of het voegwerk hersteld. Ter hoogte van de begane grond is de gevel gepleisterd. Van de begane grond naar de eerste verdieping loopt een buitenloops rookkanaal. Het betreft een secundair rookkanaal van vóór 1977, aangezien de baksteen en de lagenmaat afwijken van die van de gevel.

Ter hoogte van de eerste verdieping bevinden zich twee uitgehakte en dus secundaire vensters van vóór 1971: een klein toiletvenster met een draairaampje en een langer venster met een vast raam tussen twee rollagen ten behoeve van daglichttoetreding in het trappenhuis.

Ter plaatse van de tweede verdieping zijn eveneens twee kleine gevelopeningen uitgehakt: een ventilatieopening (voormalig toiletraam van vóór 1974) en een luikopening uitkomend op de goot en het dak van buurpand 413-417, beide met een invulling uit XXd-XXIa.

Het bovenste deel van de gevel is voorzien van staafankers en is afgesloten met een rollaag (die bovenop is afgedekt met cement). Het metsel- en voegwerk is hier hersteld. De grens valt samen met een verjonging van de gevel die in het interieur te zien is. In de tuitgevel in het midden bevindt zich een venster. Het kozijn en twee draairamen dateren uit 2004-'07, maar de gevelopening is ouder. De onregelmatige dagkant wijst wel ook hier op een secundaire gevelopening (van vóór 1793-'97).

Noordwestgevel (achtergevel)

De gevel is een smalle, hoge gevel verdeeld in twee vensterassen. De gevel heeft een voor een achtergevel opvallend representatief karakter. Tot aan de vensters van de eerste verdieping is de gevel gepleisterd en beige geschilderd (2004-'07).

Op de begane grond bevinden zich twee tuiningangen; één met een enkele glasdeur en één brede met een dubbele glasdeur. De kozijnen en deuren zijn tijdens de restauratie in 2004-'07 geplaatst, op de plek waar in het verdere verleden al gevelopeningen waren.

De vensters op de eerste en tweede verdieping bevatten een zesruits schuifraam (2x2+1). Ter hoogte van de zolder zijn twee vensters gesitueerd met een vierruits schuifraam (2x1+1). Alle kozijnen zijn voorzien van een duivejager op de bovendorpel.

Ter hoogte van de strijk balk boven de begane grond en tweede verdieping zijn resp. één en drie ankers gesitueerd. Een eenvoudige gladde lijst beëindigt de gevel.

Noordoostgevel (rechter zijgevel)

De asymmetrische gevel gaat grotendeels schuil achter een buurpand. Het onderste deel (ongeveer tot halverwege het bovenlicht van de eerste verdieping) is uitgevoerd als vuil metselwerk, waarbij de aansluiting van de zuidoostgevel (voorgevel) niet netjes vertand is. Daarentegen is erboven een strakke naad en net afgewerkt metselwerk. Dit kan erop duiden dat bij de bouw van deze gevel er een buurpand stond dat zo hoog was als het vuile metselwerk. Hierdoor kon de noordoostgevel niet netjes afgewerkt worden, maar er was ook geen noodzaak toe: de gevel was daar uit het zicht. Een andere verklaring voor het verschil is dat het onderste geveldeel van ouder datum is en de zuidoostgevel is ingekast. Hierover is zonder nader destructief onderzoek echter geen zekerheid te verkrijgen.

Het allerhoogste deel van de gevel is voorzien van schootankers en is afgesloten met een rollaag. In de tuitgevel in het midden bevindt zich een venster met twee draairamen uit 2004-'07.

1.1.3 Dak

Het samengestelde dak bestaat uit drie delen: een zuidoostelijk deel (voorzijde) van ca. 2,25 m diep, een middendeel van ca. 3,9 m diep en een noordwestelijk deel (achterzijde) van ca. 3,4 m diep. Aan de zuidoostzijde is een leugenaartje met een lessenaarsdak dat afloopt in noordwestelijke richting en gedekt is met rode Hollandse pannen uit 1981. In het midden is een zadeldak met de nok evenwijdig aan de zuidoostgevel. Het is eveneens gedekt met rode Hollandse pannen uit 1981. Het noordwestelijke deel heeft een plat dak uit 1940. Op het platdak staan twee schoorstenen en op het zadeldak staat er één.

1.2 Constructie

1.2.1 Kelder en fundering

De fundering was niet zichtbaar tijdens het onderzoek. Uit een funderingsonderzoek uit 2003 door TNO Bouw blijkt dat het pand is gefundeerd op stuit. De heipalen zijn hoogstwaarschijnlijk van elzenhout, een houtsoort die niet vaak voor funderingen werd toegepast.⁷⁰

Aan de zuidzijde is het pand gedeeltelijk onderkelderd. De kelder was niet toegankelijk tijdens het onderzoek. Blijkens de plattegrondtekeningen uit 2006 van Mars ligt de kelder evenwijdig aan de zuidwestgevel. De bovenliggende balklaag (uit 2004-'07) ligt in zuidwest-noordoostrichting.

1.2.2 Draagconstructie

De constructie van het gehele gebouw bestaat uit dragende muren. De balkdragende muren zijn de noordoost- en zuidwestgevel. De zuidoostgevel en de noordwestgevel stabiliseren de noordoost- en zuidwestgevel.

De vloerconstructie van de begane grond was niet bereikbaar voor onderzoek. De balklaag boven de kelder (de hoge vloer in hal 0.1) is reeds genoemd.

De vloerconstructies van de verdiepingen en de zolder, voor zover zichtbaar, bestaan uit een enkelvoudige balklaag. De balken liggen op in de noordoost- en zuidwestgevel (zijgevels). Consoles of sleutelstukken zijn niet toegepast. In diverse ruimtes zijn de houten vloerdelen zichtbaar die over de balklaag liggen. Alleen de balklaag boven de begane grond (eerste verdiepingvloer) is nagenoeg volledig zichtbaar. Langs de noordoostgevel en de zuidwestgevel is een strijk balk. De gedisselde balken zijn 21,5 cm breed en 26,5 cm hoog. De hart-op-hartmaat is gemiddeld 92,5 cm. Ter hoogte van de ravelingen zijn de balken aan de

⁷⁰ Brief d.d. 11-06-2003 van TNO Bouw, opgenomen als bijlage 3 in het rapport van Bakker en Van der Zwan uit 2003.

noordoost- en zuidwestgevel verankerd. Ook de strijk balken zijn op enkele plekken aan de zuidoost- en noordwestgevel verankerd. De balklaag is in één keer gelegd gezien de regelmaat in balkafmetingen, hart-op-hartmaat etc. De balklaag boven de eerste verdieping was op één plek bereikbaar voor opmeting en had vergelijkbare balkafmetingen. De balklaag boven de tweede verdieping is niet zichtbaar.⁷¹

1.2.3 Kapconstructie

Het lessenaarsdak aan de zuidoostzijde rust op een eenvoudige constructie van een strijk balk langs de zuidoostgevel (16 x ca. 17 cm) en een evenwijdige gording (9 x 17 cm). Onder de gording zijn vier kepers (6,9 x 9 cm) die rusten op even zo veel stijlen. De hart-op-hartmaat van de kepers is ca. 1,74 m. Tussen de kepers is een horizontale balk (4,5 x 7 cm). De strijk balk en de gording zijn aan beide uiteinden aan de noordoost- en zuidwestgevel verankerd. Aan de zuidzijde rust de strijk balk op een -waarschijnlijk gemetselde- console. Op de constructie ligt het dakbeschot.

Het constructie van het zadeldak telt twee spanten. De hart-op-hartmaat van de spanten is ca. 1,8 m. Elk spant bestaat uit een driehoekspant met rechte benen (resp 8,5 x 16 en 10,5 x 11,5 cm) en een hanebalk (9 x resp.10 en 11,5 cm). De halfhoutse verbindingen zijn met nagels gezekerd. De geringe afmetingen, verbindingen en de klossen onder de gordingen duiden op een datering in de negentiende of begin twintigste eeuw.

Aan de zuidoostzijde rust het spantbeen op een stijl (resp 13 x 25,5 en 15 x 24,5 cm). De verbinding van de stijl met het spantbeen is gezekerd met een gesmede spijker. Beide stijlen staan op een restantje van een voorganger. Ze dragen niet alleen sporen van de aanhechtingen van de kastwanden die hier tot 2004-'07 waren, maar ook oudere bouwsporen. Derhalve betreft het hergebruikte balken. De hoogte van de stijlen correspondeert met de verjonging van de puntgevels en

⁷¹ Oud-bewoner F.L. Maas kan zich de aanwezigheid van een balklaag herinneren. Mededeling op 13-11-2019.

de zakgoot tussen het zadeldak en voorste lessenaarsdak. Aan de noordwestzijde is het spantbeen afgezaagd en is het spant opgevangen door een balk die oplit in de noordoost- en zuidwestgevel. De locatie van de stijlen aan deze zijde is nog wel zichtbaar aan bouwsporen in de vloerdelen. Ze staan echter niet geheel in één lijn, hetgeen doet vermoeden dat er een balk op rustte die oplag in de noordoost- en zuidwestgevel (zijgevels) en die tevens de kilgoot droeg. Op de spanten rusten de (nok)gordingen. Enkele gordingen betreffen hergebruikt hout. De onderste gording en de nokgording zijn aan beide uiteinden aan de noordoost- en zuidwestgevel verankerd. Op de gordingen ligt het dakbeschot. Op diverse plekken zijn extra balken aangebracht ter versterking van de constructie. Diverse onderdelen zijn hergebruikt. De spantbenen en gordingen tonen sporen van eerdere verbindingen. De gordingen en het dakbeschot dateren grotendeels uit 1981.

Het noordwestelijke platdak uit 1940 rust op een grenen balklaag, bestaande uit balken in noordwest-zuidoostrichting (7,5 x 20 cm) en een strijkbalk langs de zuidwestgevel. De balklaag wordt gedragen door een strijkbalk langs de noordwestgevel en een evenwijdig daaraan gelegen balk aan de zuidoostzijde (die ook de twee spanten van het zadeldak opvangt). De grenen strijkbalk (16,5 x 22 cm) is aan beide uiteinden aan de noordoost- en zuidwestgevel verankerd. De strijkbalk heeft twee inkepingen, mogelijk sporen van de kepers van het voormalige lessenaarsdak. De hart-op-hartmaat van de sporen is ca. 1,74 m. Op de westhoek bevindt zich een (mogelijk hergebruikt) sleutelstuk met een kwartrond profiel onder de strijkbalk. Het sleutelstuk ligt op een console. Het is met gesmede spijkers aan de strijkbalk bevestigd. Rond het dakluik zijn twee extra balken aanwezig.

De consoles van het lessenaarsdak en het platdak bevinden zich alleen aan de zuidwestzijde. Mogelijk is de reden hiervoor dat de gevel hier dunner is uitgevoerd dan de noordoostgevel.

1.3 Interieur

Het pand is ingedeeld in een kelder, begane grond, eerste en tweede verdieping en een zolder. De begane grond heeft een niveauverschil in de vloer. Ter hoogte van de kelder is de begane grondhoogte ca. 2,89 m; voor het overige is deze ca. 3,76 m. De eerste verdieping is ca. 3,46 m hoog en is de hoofdverdieping van het huis. De tweede verdieping is ca. 2,81 m hoog. De zolder loopt aan de zuidoostzijde af van ca. 2,28 m. bij de gevel tot ca. 1,38 m bij de zakgoot. De nokgording boven middendeel ligt op ca. 4,3 m hoogte. Het platdak aan de noordwestzijde is ca. 2,63 m hoog.

De indeling van de verschillende bouwlagen kenmerkt zich door een centraal trappenhuis, al dan niet met een gang, aan de zuidwestzijde waaromheen de vertrekken gegroepeerd zijn. Deze opzet dateert uit de achttiende eeuw.

De binnenkozijnen en de vensterbanken stammen grotendeels uit 2004-'07. Ook de kleurstelling is uit diezelfde periode.

1.3.1 Kelder/Souterrain

Kelder (ruimte -1.1)

De kelder was niet toegankelijk was voor onderzoek.⁷² Mogelijk is de ruimte toegankelijk via een bakstenen trap en gedeeltelijk afgewerkt met witjes en estrikken, zoals zichtbaar op de plattegrondtekening uit 2006 van Mars en op foto's van vóór de restauratie in 2004-'07 van M. van der Veer.

1.3.2 Begane grond

De indeling van de begane grond dateert grotendeels uit 2004-'07. Achter de ingangen 407 en 405 in de zuidoostgevel bevinden zich resp. een hal (0.1) en een

⁷² De toegang lijkt zich onder de trap in 0.2 te bevinden, maar is niet te openen. De heer Maas kan zich een vloerluik in hal 0.1 herinneren, met een bakstenen trap de kelder in. In 0.1 lijkt wel een vloerluik aanwezig, maar dit is erg klein en niet te openen.

voorkamer (0.5). Beide geven toegang tot een ruime keuken (0.3) die het noordwestelijke deel van het pand beslaat. In de zuidhoek van de keuken, achter de hal, is de trap (0.2) gesitueerd. In de oosthoek van de keuken is een toiletblok (0.4) afgescheiden. Deze is bereikbaar vanuit de voorkamer.

De wand tussen de hal en voorkamer bestaat uit brede, verticale houten delen. De wanden tussen de hal en de keuken en van het toiletblok (alle uit 2004-'07) zijn witgepleisterd. De wand tussen de voorkamer en keuken (doorlopend boven het toiletblok) is uitgevoerd als glaspui. De gevelwanden zijn witgepleisterd. Het plafond wordt gevormd door de grijs geschilderde balklaag. Tussen de balken bevinden zich grenen delen tegen regels uit 2004-'07.

Hal (ruimte 0.1)

De vloer kent een niveauverschil van twee treden ter hoogte van de kelder. De vloer bestaat uit bruingsgeschilderde, houten delen. De delen boven de kelder zijn breder dan die van het lagere vloerdeel. In het lage vloerdeel tekent zich een (dichtgezet) klein vloerluik af. De treden van het trapje hebben een verschillend welprofiel: half rond bij de bovenste trede en kwartrond bij de onderste.

De noordoostwand bestaat onderaan uit een bakstenen deel met daarop een plank en daarboven is de wand opgebouwd uit secundaire brede, verticale houten delen. Langs de naden zijn de delen voorzien van een groefje. De regel langs de balklaag toont sporen van hergebruik, zoals inkepingen en ontbrekende stukjes. Uitzondering is het onderste deel van de wand, boven het lage vloerdeel, dat is afgewerkt met smallere houten kraaldelen (toegepast sinds XIXd). De kraaldelen staan op de trapboom, dus dateren uit dezelfde of een jongere periode als het trapje.

De meterkast in de zuidhoek is toegankelijk via een paneeldeur in een met een ojief geprofileerd kozijn. De deur is in 2004-'07 hier geplaatst en was afkomstig van het kantoor op de begane grond.

De balklaag is lichtgrijs geschilderd. De onderzijde van de balken is na de bouw afgehakt met behulp van een dissel. Dit loopt een stukje door in voorkamer 0.5.

Het duidt erop dat hier een klein vertrek is geweest (zoals een comptoir) dat iets breder was dan het huidige. Mogelijk wilde men aan de onderzijde van de balklaag ruimte te creëren voor een stucplafond dat aansloot op de bovenzijde van de gevelopening. In een latere fase is de houten wand op de huidige plek gezet, waarschijnlijk in samenhang met het afscheiden van de trap.

Trap (ruimte 0.2)

De houten slingertrap leidt van de begane grond naar de eerste verdieping. Bij de derde trede is een klein bordes dat hoort bij de oorspronkelijke opzet van de trap en zal samenhangen met de aanwezigheid van de kelder eronder. De treden zijn zwart geschilderd. De optrede is gemiddeld 21 cm. De treden zijn voorzien van een geprofileerde wel, bestaande uit een halfronde voorzijde en daaronder een ojief. Aan de zijde van het schalmgat bevinden zich kardoezen. De gesneden balusters zijn net als de kardoezen uitgevoerd in rococostijl, met sierlijke S- en C-curves en omkrullende bladeren. Deze stijl beleefde zijn hoogtepunt in de jaren 1750-'60. Het snijwerk van de balusters ter hoogte van het bordes wijkt iets af, maar dit lijkt vooral het gevolg van de positionering loodrecht onder de handlijst, in tegenstelling tot de andere balusters die onder een hoek onder de handlijst staan. Boven de boom langs de zuidwestgevel is een lambrisering met panelen en een geprofileerde lijst.

Tussen de vloerdelen van het bordes en die van de hal 0.1 is een naad aanwezig. In het verlengde van deze naad is een naad aanwezig in zowel de traptrede in de zuidhoek als de trapboom en de lambrisering erboven. Dit duidt erop dat aan de zuidoostzijde van de trap een binnenmuur gestaan heeft, haaks op de zuidwestgevel. Na het verwijderen van de wand zijn de genoemde onderdelen aangevuld.

Een andere onregelmatigheid is te vinden in de balusters. De beginbaluster (geplaatst in 2004-'07) wijkt af, ook qua handlijst, en bij de eerstvolgende baluster ontbreekt het voorste deel. Hieraan is herkenbaar dat de trap hier afgesneden is geweest en was afgescheiden met een houten wand. Ook de treden dragen hier nog sporen van, al zijn ze nauwelijks waarneembaar. Dit is in 2004-'07 ongedaan gemaakt, waarbij het onderste deel van de trap is aangevuld.

In de zuidwestgevel is een verkenning van ca. 9 cm, die trapsgewijs omhoog loopt. De verkenning hangt mogelijk samen met de incorporatie van een oudere gevel in het onderhavige pand. Tevens zal een samenhang bestaan met de binnenmuur die hier haaks op de zuidwestgevel, naast de trap, gestaan heeft.

Keuken (ruimte 0.3)

De vloer is gedekt met natuurstenen tegels (uit 2004-'07). Tegen de noordoostwand is een leidingkoker (uit 2004-'07). Onder de trap is de zuidwestwand betegeld met witjes. Hoogstwaarschijnlijk was de ruimte onder de trap, met de toegang tot de kelder, afgescheiden met een wandje of deur. Het keukenblok dateert uit 2004-'07. Onder de balklaag is een stalen I-profiel gesitueerd met een kraansysteem van Demag (XX). Rond het trapgat aan de zuidwestzijde is een raveling. Ten behoeve van de trap is in een van de balken een uitsparing gemaakt. In de noordhoek is een raveling met een klein gewelfje ten behoeve van de schouw op de eerste verdieping. Het en der bevindt zich een haak of oogje uit de tijd dat de begane grond een bedrijfsfunctie had.

Toilet (ruimte 0.4)

De gehele ruimte, inclusief afwerking en sanitair, stamt uit 2004-'07.

Voorkamer (ruimte 0.5)

De vloer is gedekt met natuurstenen tegels (uit 2004-'07). De ventilatie-opening in de zuidoostgevel is dichtgezet met een plaat; in ieder geval tot 1977 was hier een verhoogde vloer. Er zijn geen aanwijzingen dat hier een kelder is geweest. De zuidwestwand boven de wit gepleisterde kelder muur is opgebouwd uit brede, verticale houten delen. De wand is op ooghoogte verstevigd met een regel. Beschadigingen tonen verschillende kleurafwerkingen door de tijd heen. Van oud naar jong zijn herkenbaar: groen, oker, mosterdgroen en het huidige grijsgroen. Witte verfsporen aan de bovenzijde getuigen nog van het verlaagde plafond dat hier tot 2004-'07 was.

Aan de zuidwestzijde is de onderkant van de balklaag gedeeltelijk afgehakt, zoals hierboven beschreven bij hal 0.1. Aan de noordoostzijde is een raveling in de balklaag, ten behoeve van de schouw op de eerste verdieping. Niet uitgesloten is

dat er hier op de begane grond ook een schouw is geweest, al zijn daar verder geen sporen van zichtbaar.

1.3.3 Eerste verdieping

De eerste verdieping is de hoofdverdieping van het huis. De hal bij het trappenhuis (1.1) leidt naar de voorkamer (1.2) en de achterkamer op de westhoek (1.3). Via deze twee ruimtes is de achterkamer op de noordhoek (1.4) bereikbaar. Uit de wand- en plafdafwerking van beide achterkamers is af te leiden dat deze ooit één vertrek hebben gevormd. In alle ruimtes liggen achttiende-eeuwse vloerdelen.

Hal (ruimte 1.1)

De vloer bestaat uit zwartgeschilderde houten delen, die gedeeltelijk doorlopen in achterkamer 1.3. De wanden zijn wit gepleisterd. De noordoostwand heeft een lage eikenhouten lambrisering met dezelfde panelen en profileringen als de lambrisering van de trap naar de begane grond en zal derhalve uit dezelfde tijd dateren.

In de noordwestwand en in de zuidoostwand is eenzelfde deurkozijn met een brede, rijk geprofileerde aftimmerlat. Bij beide is de deur smaller dan het kozijn; de resterende ruimte is dichtgezet met een zijpaneel. Zowel het kozijn als de paneeldeur is gehout. De deur naar de achterkamer is van jongere datum en eenvoudiger uitgevoerd dan die naar de voorkamer (XVIII). Deze laatste is voorzien van een klein acanthusblad in rococo-stijl. De deur is smaller gemaakt; de oorspronkelijke scharnieren zijn nog aanwezig in de voorkamer. Mogelijk is dit gedaan omdat de deur zich zeer dicht op de trap naar de tweede verdieping bevindt.

In de zuidwestwand bevindt zich een secundaire scheluwe vensternis. Langs deze wand leidt een trap naar de tweede verdieping. De binnenboom bestaat uit kuipstukken met vrijstaande gesneden balusters in rococo-stijl met daarop een leuning van wrongstukken. De zwartgeschilderde treden hebben een scherpe,

haakse bovenrand en een kwartronde onderzijde. Dit wel-profiel wordt vaak eind achttiende of negentiende eeuw gedateerd, maar het zijn hier toch wel de achttiende-eeuwse traptreden.⁷³ De optrede is gemiddeld 20,5 cm. Twee treden zijn gedeeltelijk vernieuwd. De onderzijde van de trap is gestuukt met rococo ornamenten, waaronder C- en S-curves, rocailles, omkrullende bladeren en bloemguirlandes.

De hal heeft een verlaagd stucplafond met een centraal gesitueerd rococo-ornament met C-curves, schuimkragen en een rocaille. Dit is uitgevoerd in dezelfde stijl als de stucornamentiek van de trap en is zeer waarschijnlijk van dezelfde hand. Tussen dit plafond en de balklaag is een kastje. De profilering van zowel het kozijn als het paneeldeurtje is voorzien van een kraal. Ook aan de binnenzijde van de kast is een balk met peerkraal verwerkt.

Voorkamer (ruimte 1.2)

De vloer bestaat uit brede naaldhouten delen. Langs de wanden is een 69 cm hoge, houten lambrisering, voorzien van panelen. De hoekstukken springen iets naar voren. De profielen komen overeen met de lambrisering in hal 1.1. De lambrisering zal derhalve uit dezelfde tijd dateren. De lambrisering is donkerbruin geschilderd. Beschadigingen tonen een wit met mintgroene afwerklaag daaronder. Deze kleuren zijn ook op foto's uit ca. 2005 te zien. Boven de lambrisering is een damasten wandbespanning uit 2004-'07. Met uitzondering van de zuidoostgevel, zijn alle wanden afgesloten met een geprofileerde lijst langs het plafond.

De noordwestwand wordt voor een groot deel in beslag genomen door een porte-brisée in rococostijl, bestaande uit een dubbele paneeldeur in een rijk geprofileerd, boogvormig kozijn, pilasters en een kroonlijst. Het profiel van de onderste panelen is zo goed als identiek aan dat van de lambrisering. Bovenaan het kozijn is een asymmetrisch gesneden kuifornament met C-curves, rocailles en omkrullende bladeren. Kleinere kuifornamenten zijn aanwezig bovenaan de

pilasters. De kroonlijst van de porte-brisée loopt door in de lijst langs het plafond. De westelijke deur naar de hal is oorspronkelijk al uitgevoerd als een loopdeur en is nadien versmald. De oorspronkelijke breedte is nog herkenbaar aan de bochtscharnieren. Het bovenste scharnier zit lager dan bij de oostelijke deur, die wel in zijn geheel open kan. Achter deze deur schuilt een pronkbuffet met een half ovale plattegrond. Een pronkbuffet is kenmerkend voor de achttiende eeuw en bedoeld voor het etaleren van kostbaar (sier)vaatwerk. De binnenzijde van de kast is afgewerkt met stuc. Het stucgewelfje heeft rococo-ornamenten, waaronder C-curves, bloemguirlandes, schuimkragen en twee vogels. Het is uitgevoerd in dezelfde rococostijl als de stucornamentiek in de hal en is zeer waarschijnlijk van dezelfde hand. De kast is ingericht met plankjes. Sporen van een fonteintje zijn niet aangetroffen – voor zover zichtbaar.

Ten oosten van de porte-brisée is een deur naar de noordelijke achterkamer. De lambrisering en wandbespanning lopen door over de deur. Het belknopje naast de deur doet vermoeden dat de deur in gebruik was als dienstbodedeur. Boven de deur is een kastdeur. De kast loopt door tot aan de vloerdelen van de tweede verdieping. De kastvloer bestaat uit 1,5 cm dikke delen met messing en groef. De binnenwanden zijn wit gepleisterd, terwijl de onderzijde van de zondering is afgewerkt met een oudere, olijfgroene verflaag. Een gat in de zuidwestwand toont dat het een secundair, cellenbetonnen wandje betreft. Door het gat heen is de halfsteens, bakstenen achterwand van het pronkbuffet zichtbaar en de niet-afgewerkte balklaag erboven.

Tegen de noordoostwand bevindt zich een schouwpartij van Braziliaans palissanderhout. Zowel de mantel als de omlijsting van het schoorsteenstuk, de inzwenkende hoeken van de boezem en de kroonlijst zijn voorzien van gesneden, asymmetrische ornamenten in rococostijl, zoals S- en C-curves, rocaille en krullende bladeren. Midden op de mantel is een draakje. Mogelijk is het houtsnijwerk van de schouwmantel door andere handen uitgevoerd dan dat van de mantel, omdat er een verschil is in de wijze waarop de S- en C-curves en hun bladeren zijn uitgevoerd. Op de mantel is geen schuim, terwijl een koraalstructuur alleen op de hoekstukken te vinden is.

⁷³ Dit profiel is ook aangetroffen in het pand 413-417.

Tegen de boezem bevindt zich een schoorsteenstuk. Afgebeeld is een interieur met twee dames en een hond. Aan de hand van de attributen zijn de dames te identificeren als Prudentia en de Trouw. Er zijn geen signatuur en datering zichtbaar. Voor meer informatie over het schoorsteenstuk wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderijen. De bovenzijde van de schildering volgt de vorm van de houten omlijsting; schilderstuk en schoorsteenpartij zullen uit dezelfde tijd dateren. Sporen van wandarmen of consoles (bv. voor kandelaars of siervaatwerk) ontbreken. Ook hier heeft de afsluitende lijst hetzelfde profiel als de lijst langs het plafond. De opbouw van de schouwpartij, de omvang van de mantel en de rococodecoratie op zowel de schoorsteenpartij als het schoorsteenstuk wijzen op een datering rond 1750.

De lambrisering tegen de zuidoostwand heeft tussen de vensters naar voren springende vakken. Hierdoor zijn de delen onder de vensters terugliggend, hetgeen overeenkomt met de terugliggende plint onder de vensters op de begane grond van de zuidoostgevel. De kozijnen hebben nog deels hun geprofileerde platstukken. De lambrisering tegen de zuidwestwand is verdeeld in drie vakken, waarvan het middelste breder is en naar voren springt. Mogelijk heeft deze driedeling zich voortgezet in de wandafwerking erboven, maar hier zijn geen sporen van zichtbaar.

Het plafond is met perklijsten ingedeeld in een vierpasvormig middenveld en vier hoekvelden. De lijsten zijn gehout en voorzien van een kraal. De velden zijn gevuld met schilderstukken. Vier hoekstukken stellen de werelddelen Amerika, Afrika, Europa en Azië voor. Op het middenstuk is een wolkenlucht afgebeeld met drie personificaties. Deze zijn voor meerdere interpretaties vatbaar: de Vrijheid of de Hollandse Maagd, Mercurius, god van de Handel en de Overwinning en Voorspoed of Vrede. De symboliek van het middenstuk is daardoor niet eenduidig. Een eerste mogelijkheid is een allegorie op de Vrijheid en de Handel die tot Overwinning en Overvloed (voorspoed) leiden. Een andere betekenis is de Handel die de Republiek Overwinning en Voorspoed brengt. Een derde interpretatie is die van een oproep tot Vrede, opdat de Handel kan gedijen en de Republiek Overvloed ten deel valt. Mogelijk bevat de plafondschildering ook

patriottische verwijzingen.

Hoewel de lichtinval niet correspondeert met de daadwerkelijke lichtinval in de ruimte en sommige stukjes van de rococo-ornamenten verdwijnen achter de houten lijst, zijn de voorstellingen wel afgestemd op de specifieke vorm die bij de ruimte en de plafondindeling hoort.

De schilderstukken zijn niet gedateerd of gesigeneerd voor zover zichtbaar. Het middenstuk is van dezelfde hand als het schoorsteenstuk, gezien de sterke stilistische overeenkomsten in één van de gezichten. Het zal uit dezelfde periode dateren. De hoekstukken zijn van een andere hand. De zware perklijsten, de vlakverdeling en de rococo-ornamenten rond de grisailles, zoals rocailles en C-curves, duiden op een datering rond 1750. Voor meer informatie over het plafond wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderijen.

Westelijke achterkamer (ruimte 1.3)

De houten vloerdelen zijn sinds 2004-'07 weer in het zicht en rood geschilderd. De gepleisterde wanden en de plafondvelden zijn lichtgrijs geschilderd. Het houtwerk in de gehele kamer is wit geschilderd.

In de secundaire noordoostwand (van vóór 1971) is de paneeldeur naar de noordelijke achterkamer. Het kozijn heeft hetzelfde profiel als het deurkozijn in de zuidoostwand, maar is iets lager. De muur tussen beide achterkamers en de kozijnen zullen uit dezelfde fase dateren. Bij beide is aan de kozijnen en neuten te zien dat het deurgat in een jongere fase is verkleind en de drempel is opgehoogd. De twee (vergelijkbare) paneeldeuren zullen in diezelfde fase hier zijn herplaatst. Gezien de paneelindeling en het ojiefprofiel betreft het negentiende-eeuwse deuren, maar ze zijn aan de onderzijde verlengd om te passen in het kozijn. Het plafond bestaat uit houten balken met ertussen glad gestuukte velden. Het is verdeeld in een achthoekig middenveld en driehoekige hoekvelden. In de westhoek ontbreekt een deel van het plafond. Mogelijks was hier een hoekkast of een secret.

Het plafond loopt door in de naastgelegen kamer 1.4. De plafonds tezamen vormden één nagenoeg symmetrisch plafond. Op stilistische gronden zal het plafond van na de achttiende eeuw dateren.

Noordoostelijke achterkamer (ruimte 1.4)

Zoals hierboven bij voorkamer 1.2 aangegeven heeft deze kamer mogelijk als dienkamer of dienstbodekamer gefunctioneerd. De houten vloerdelen zijn sinds 2004-'07 weer in het zicht en rood geschilderd. In de vloer zijn de gaatjes zichtbaar van een scheidingswand die halverwege de huidige ruimte gestaan heeft, in noordoost-zuidwestelijke richting. Aan de neuten van de deur naar kamer 1.3 is te zien dat er bij de plaatsing van dit deurkozijn een secundaire, hogere vloerafwerking was: de neut loopt niet door tot op de huidige vloer.

De wanden zijn afgewerkt met een geel-wit gestreept behang (XXI). Het houtwerk van de deur en het venster is witgeschilderd. Tegen de noordwestwand is een witgeschilderde lambrisering. De lambrisering loopt door tot de huidige vloer, waaruit geconcludeerd kan worden dat de lambrisering ouder is dan de inmiddels verdwenen secundaire dekvloer. De lambrisering is aan de westzijde abrupt onderbroken door de secundaire binnenmuur tussen beide achterkamers en heeft oorspronkelijk waarschijnlijk doorgelopen langs de gehele noordwestgevel. De lambrisering is voortgezet over een deel van de noordoostwand; tot aan de plek waar een scheidingswand heeft gestaan. Ook in de zuidhoek en op de kastdeur aan de zuidwestzijde is de lambrisering aanwezig, al ontbreekt de plint op de kastdeur. Tussen de vensters en aan weerszijden van de schouw springt de lambrisering iets naar voren, net als in de voorkamer. Het profiel lijkt op dat van de lambrisering in de hal en voorkamer, maar is minder hoog. Overigens wijkt de plinthoogte af van de neuten van de deur naar 1.3, hetgeen nogmaals bevestigt dat deze muur en deurkozijn van jonger datum zijn.

Een latje bovenaan de noordwestwand is het restant van een betengeling of wandafwerking. In de noordhoek bevindt zich een schouwpartij. De mantel is samengesteld uit houten onderdelen van verschillende herkomst. Het bovenste gedeelte is voorzien van rococodecoraties als een rocaille en acanthusbladeren. De zijkanten van de mantel en de boezem zijn okergeel geschilderd; het vlak waar een schilderstuk of spiegel hoort, is geel geschilderd. De boezem is beëindigd met een wit geschilderde geprofileerde kooflijst. De binnenzijde van de mantel en de hardvloer bestaat uit hardplaten.

In de zuidoostwand, bestaande uit verticale houten delen, bevindt zich de deur naar de voorkamer. Oostelijk ervan is een leidingkoker uit 2004-'07 en erboven is een kast (toegankelijk vanuit de voorkamer). Westelijk bevinden zich nog de woutermannen van kastplanken. Het houtwerk van de doorgang en de deur zijn grijs geschilderd.

In de zuidhoek bevindt zich een vaste houten kast (ruimte 1.5) met twee kastruimtes boven elkaar. De onderste deur is voorzien van bochtscharnieren. Op de deur, boven de lambrisering, bevinden zich restanten van een bloemenbeschildering en enkele behanglagen (XX). Van oud naar jong was de afwerking: zeegroene verflaag, okergroene verflaag, bloemenbeschildering, beige behang met witte horizontale streepjes en een bladmotief, behang in twee kleuren beige en wit met een soort bolletjesmotief met koorden en bloemen, en een beige behang met een lichtblauw motief. De deur heeft ook spijkergaatjes boven de lambrisering en zal derhalve bespannen zijn geweest. De bespanning was om de linker deurstijl gezet, getuige de spijkergaatjes. Het interieur is licht grijs geschilderd. De bovenste kastdeur is voorzien van vlinderscharnieren. Op de deur bevinden zich restanten van kranten en een grijs behang (XX). Het interieur van deze kast loopt door tot aan de balklaag en is grijs geschilderd. De zijkant van de kast is grijs geschilderd en is voorzien van woutermannen.

Het plafond boven het noordwestelijke deel van de kamer bestaat uit houten balken met ertussen glad gestuukte velden. Het is verdeeld in een achthoekig middenveld, driehoekige hoekvelden en een smal rechthoekig veld aan de zijde van kamer 1.3. Het plafond is wit geschilderd, maar grotendeels afgebladderd. Eronder is een verflaag in twee tinten grijs en oker zichtbaar. Op enkele plekken is een nog oudere, donkergroene verflaag zichtbaar. Het plafond loopt door in de naastgelegen kamer 1.3. De plafonds tezamen vormden één nagenoeg symmetrisch plafond. Boven het zuidoostelijke deel van de kamer is een lichtgrijs geschilderd, vlak plafond. Een balk tussen beide plafonddelen is een restant van een tussenwand.

1.3.4 Tweede verdieping

De hal bij het trappenhuis (2.1) ontsluit de vier vertrekken op de tweede verdieping: slaapkamer 2.2 aan de zuidoostzijde, badkamer 2.3 aan de noordzijde, kleedkamer 2.4 aan de westzijde en washok 2.5 tussen de hal en kleedkamer. Vermoedelijk zijn de binnenmuren tussen 2.3, 2.4 en 2.5 secundair. De kozijnen en de paneeldeuren komen overeen met die in achterkamer 1.3 en zullen uit dezelfde tijd dateren.

Hal (ruimte 2.1)

De vloer bestaat uit zwart geschilderde houten vloerdelen uit de achttiende eeuw. Sporen in de deurneuten doen vermoeden dat er een secundaire vloerafwerking over deze houten delen heeft gelegen. De wanden zijn wit gepleisterd. Op enkele plekken is een (restant van een) latje bij wijze van lambriseringslijst. Het houtwerk van de deuren en trappen is wit geschilderd. De noordoostmuur bestaat uit een dik gedeelte (dat uit het lood staat) en een jonger, dunner gedeelte. In de noordoost- en noordwestwand bevindt zich een gekoppeld kozijn met de deur naar resp. de bad- en kleedkamer. Net als in kamer 1.3 is aan de kozijnen te zien dat beide deurgaten nadien zijn verkleind. De panelen van de deur naar de kleedkamer zijn opvallend hoog in de deur gepositioneerd, doordat de deur aan de onderzijde is verlengd. De deur is hier in 2004-'07 geplaatst.

Langs de zuidwestwand bevindt zich de spiltrap naar de zolder. Het onderste gedeelte, tot aan een opgeklampte deur, is zwart geschilderd. Het deel erboven is wit geschilderd. De optrede is ca. 20,5 cm. De treden zijn voorzien van eenzelfde wel als de trap van de eerste naar de tweede verdieping, maar vertoont veel minder slijtage en is daarom waarschijnlijk van jonger datum. De deur is met de opgeklampte zijde naar de gang gericht. De deur is hier in 2004-'07 geplaatst. Het plafond is afgewerkt met wit geschilderde houten kraaldelen.

Slaapkamer (ruimte 2.2)

De vloer is gedekt met secundaire, wit geschilderde houten delen. Mogelijk zijn onder deze vloer nog de oorspronkelijke houten vloerdelen aanwezig. Met

uitzondering van de noordwestwand zijn de muren gepleisterd en wit geschilderd.

De noordwestwand is opgebouwd uit verticale houten delen, die verder doorlopen dan de secundaire dekvloer. Een van de houten delen bevat een diagonale rij spijkergaatjes, waarvan de betekenis onduidelijk is. Mogelijk is de wand opgebouwd uit hergebruikte delen. Aan de noordzijde is een schildering van een groot zeilschip op zee met een Amerikaanse vlag. Het afgebeelde scheepstype (koopvaardij)fregat dateert uit het eind van de achttiende eeuw. In diezelfde periode nam het belang van de Amerikaanse internationale scheepvaart toe.⁷⁴ De schildering kan dus uit de late achttiende eeuw stammen, maar ook van later datum zijn (bv nageschilderd van een prent). Voor meer informatie wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderijen. De schildering is aan de onderzijde begrensd met een grijze band, waaronder de wand lichtblauw is geschilderd. Beschadigingen van de schildering laten een onderliggende en dus oudere blauwe verflaag zien. De blauwe verflaag is ook aanwezig op het westelijke deel van de wand. Op het middendeel van de wand en boven de schildering ontbreekt een geschilderde afwerklaag. Mogelijk waren er kasten of bedsteden tegen de wand getimmerd en was het daarom niet nodig de wand af te werken. Een stijl aan de zuidzijde van de deur, waartegen het deurkozijn eindigt en daardoor incompleet is, is het restant van een wand van een slaapkamertje langs de zuidwestgevel uit de tijd van de familie Maas. Op de wand zijn tevens behangrestanten zichtbaar en de spijkertjes en draden van een textiele bespanning.

Centraal tegen de noordoostwand is een in 2004-'07 met stuc afgewerkte schouwpartij. De schouw is niet meer in gebruik. Ten noorden van de schouw is een kastenwandje van brede houten delen afgetimmerd. De kastenwand gaat voor de schildering op de houten wand langs en staat op de houten vloer en is derhalve van jonger datum. De vele spijkertjes en enkele draadjes getuigen van

⁷⁴ Mededelingen door S. de Meer, conservator Maritiem Museum Rotterdam, in maart-april 2019.

een textiele afwerking van de kastenwand in het verleden. De twee smalle, lichtbruin geschilderde paneeldeuren zijn hier herplaatst. De deuren dragen sporen van ouder schilderwerk: van oud naar huidig: wit, grijs, bruin, lichtbeige. De binnenzijde van de kast is wit geschilderd.

Aan de andere zijde van de schouw bevindt zich een schildering op de pleisterlaag. Het stelt een koloniaal tafereel voor met negroïde personages, een dromedaris en palmbomen. Aan de onderzijde is eenzelfde grijze band als bij de andere schildering. Dit duidt erop dat de schilderingen deel hebben uitgemaakt van dezelfde interieurafwerking. Voor meer informatie wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderingen.

Naar verluidt zouden er ook op de zuidwestwand in 2004-'07 sporen van een schildering zijn aangetroffen. Hierover is echter niets bekend.

Het plafond is afgewerkt met houten delen. Witte sporen bovenaan de wanden getuigen van het plafond van gipsplaten dat hier tot 2004-'07 was. De muurschildering op de noordoostwand loopt boven de witte sporen door, hetgeen impliceert dat het gipsen plafond van jonger datum is.

Badkamer (ruimte 2.3)

De tegelvloer, wandtegels, wit gepleisterde wanden, dito plafond en het sanitair stammen uit 2004-'07. Tegen de noordoostwand resteert het rookkanaal van een schouw (aangepast in 2004-'07). Achter de voorzetwand uit 2004-'07 tegen de zuidwestmuur gaan mogelijk restanten van behanglagen schuil. Deze zijn zichtbaar op foto's van vóór de restauratie van M. van der Veer.

Kleedkamer (ruimte 2.4)

De vloer is gedekt met lichtgrijs geschilderde houten delen. Mogelijk zijn onder deze vloer nog de oorspronkelijke houten vloerdelen aanwezig. De wanden zijn gepleisterd en wit geschilderd. Het plafond is afgewerkt met wit geschilderde kraaldelen, waarschijnlijk uit de periode waarin de kamerindeling tot stand kwam. Gezien de toepassing van kraaldelen zou dit na ca. 1880 geschied moeten zijn.

Washok (ruimte 2.5)

De grijze tegelvloer, wit gepleisterde wanden en dito plafond stammen uit 2004-'07.

1.3.5 Zolder

De zolder is sinds 2004-'07 opgedeeld in drie ruimtes overeenkomstig de opbouw van de kap met een lessenaarsdak, zadeldak en platdak (resp slaapkamer 3.2, woonkamer 3.1 en keuken 3.3). De wand tussen 3.1 en 3.3 uit 1940 bestaat uit verticale houten delen. De wand tussen 3.1 en 3.2 en bestaat uit kraaldelen uit de late negentiende of twintigste eeuw.

In alle drie de ruimtes is de vloer afgewerkt met grenenhouten vloerdelen. Ze zijn gemiddeld 14 cm breed en 2 cm dik en dateren waarschijnlijk uit de negentiende of vroege twintigste eeuw. De vloerdelen lopen door onder de houten wanden. Op de vloerdelen zijn (lijm)sporen zichtbaar van de binnenwanden uit de tijd van de familie Maas en een deurkozijn die er tot 2004-'07 gestaan hebben. Op enkele plekken is de vloer vernieuwd. De afwerking van de gevels bestaat uit een grijze pleisterlaag. De houten wand tussen de ruimtes 3.1 en 3.2 en de kapconstructie in deze ruimtes zijn grijs geschilderd. Het houtwerk van de trap en vensters is wit geschilderd.

Woonkamer (middelste zolderruimte 3.1)

De vloerdelen zijn licht grijs geschilderd. In de oosthoek bevindt zich een rookkanaal. Rond het trapgat tegen de zuidwestgevel is een eenvoudige balustrade van stijl- en regelwerk (aangepast in 2004-'07).

Slaapkamer (voorste zolderruimte 3.2)

De vloerdelen zijn wit geschilderd. De kamer kent verder geen bijzonderheden.

Keuken (achterste zolderruimte 3.3)

De vloerdelen zijn lichtgrijs geschilderd. In de vloer zijn de opgevulde gaten zichtbaar van de twee plekken waar een stijl gestaan heeft van de kapconstructie

van het zadeldak. Zowel tegen de noordoostgevel als de zuidwestgevel bevindt zich een rookkanaal.

2 RECHTER ROTTEKADE 413-417

2.1 Exterieur

2.1.1 Bouwmassa

Het pand bestaat uit twee bouwdelen. Het noordoostelijke bouwdeel heeft tegenwoordig huisnummer 413; het zuidwestelijke heeft huisnummer 417. Elk bouwdeel staat op een min of meer trapeziumvormig grondvlak. De zuidoostzijde is ca. 10 m breed; de zuidwestzijde ca. 5,8 m en de noordwestzijde ca. 9 m. Elk bouwdeel telt drie bouwlagen (begane grond en twee verdiepingen) onder een samengesteld dak. De nok ligt haaks op de zuidoostgevel (voorgevel). De nokhoogte is ca. 12 m. Deze massaopbouw stamt uit de achttiende eeuw.

2.1.2 Gevels

Algemene kenmerken

De zuidoostgevel en noordwestgevel (resp. voor- en achtergevel) zijn steeds dik en zijn opgetrokken in baksteen in kruisverband. De beëindiging op de hoeken en bij de vensters is opgelost met een driekleזור. De bakstenen zelf verschillen per gevel. De rode bakstenen van de zuidoostgevel meten gemiddeld 4 x 10 x 22 cm. De tienlagenmaat is gemiddeld 50 cm. Deze maten duiden op een datering in de achttiende eeuw. De voegen zijn voorzien van een daggestreep. De gele bakstenen van de noordwestgevel meten gemiddeld 4 x 8 x 16 cm. De tienlagenmaat is gemiddeld 48 cm. Dit formaat IJsselsteen is toegepast van de zeventiende tot in de twintigste eeuw. Ook onder de pleisterlaag van de

zuidwestgevel gaan naar verluidt ijsselstenen schuil.⁷⁵ De noordoostgevel is een gemene muur met het buurpand 405-407.⁷⁶ Het houtwerk van de kozijnen en de kroonlijst is wit geschilderd. Het raamhout en de deuren zijn donkergroen van kleur.

Zuidoostgevel (voorgevel)

De voorgevel is een dubbele, drielaagse lijstgevel. Op de grens van de twee bouwdelen maakt de gevel een knik. Het metselwerk loopt door over beide geveldelen. Op diverse plekken is het metsel- en voegwerk hersteld of aangepast. Op de zuidelijke hoek is het onderste deel van de gevel iets verbreed en is een afwijkende baksteen toegepast, namelijk van 5,2 x 10 x 21,5 cm met een tienlagenmaat van 61,5 cm. Het betreft een aanheling en versterking van de gevel na de sloop van het naastgelegen pand rond 1905.

De meeste gevelopeningen zijn in het verband meegemetseld en stammen uit de bouwtijd. Alle gevelopeningen zijn afgesloten met een anderhalf steens strek. De vensters zijn bovendien voorzien van een halfsteens rollaag aan de onderzijde. De huidige ramen hebben een (laat-) achttiende-eeuwse indeling, maar dateren uit 1983.

Op de begane grond bevat de gevel zes (voormalige) ingangen. Op één na zijn de kozijnen op de randen voorzien van een duivejager. De tussen ca. 1900 en 1953 dichtgemetselde, zuidelijke ingang van bouwdeel 417 is sinds 2004-'07 lichtgrijs gepleisterd. Het bovenste deel van het kozijn en het kalf resteren nog. Voor het bovenlicht zijn tralies aanwezig.

De middelste, brede ingang met huisnummer 417 (uit ca. 1900-'32) is voorzien van een dubbele deur, een geprofileerd kalf en een breed, ongedeelde bovenlicht met een secundair raam en dunne tralies ervoor. Het kozijn staat op natuurstenen neuten.

⁷⁵ Rapport d.d. 14-10-1964 door C.A.A. de Graaf, RCE pandsdossier.

⁷⁶ Het feit dat het een gezamenlijke bouwmuur is, staat in een document uit 1981, RCE pandsdossier.

De oostelijke ingang van bouwdeel 417 is gekoppeld aan de zuidelijke ingang van bouwdeel 413. De knik in het metselwerk is doorgezet in de middenstijl van het deurkozijn. Beide ingangen zijn voorzien van een eigen hardstenen onderdorpel en dito neuten. Het onderste deel van de middenstijl is vóór 1974 vernieuwd, evenals de neut eronder.⁷⁷ De oostelijke ingang van bouwdeel 417 is sinds 1983 dichtgezet. Boven het geprofileerde kalf zijn een ongedeelde bovenlicht en dunne tralies aanwezig, beide secundair.

De ingang van bouwdeel 413, met huisnummer 413, bestaat uit een hoge opgeklampte deur met ruit uit 1983.

De middelste ingang van 413 is verbreed (vermoedelijk uit ca. 1900-'32), zo is te zien aan de smallere strek erboven. De oorspronkelijke breedte van de gevelopening is aan de strek te herleiden. De huidige ingang bevat een dubbele opgeklampte deur met ruit en traliwerk. Het smalle kozijn (zonder duivejager) rust op hardstenen neuten. Boven het kozijn is een iets bredere stalen profielbalk als latei geplaatst.

De oostelijke ingang, met op het kozijn huisnummerbordje 411, is vóór 1953 dichtgemetseld en tegenwoordig lichtgrijs gepleisterd. Het bovenste deel van het kozijn en het kalf resteren nog. Voor het secundaire bovenlicht is traliwerk aanwezig.

Op de eerste en tweede verdieping zijn in elk bouwdeel twee vensters gesitueerd met een negenruits schuifraam (3x2+1). Op de hoeken onderaan de vensters op de tweede verdieping zijn bij uitzondering klezoren in het metselwerk als hoekoplossing toegepast (op enkele plekken hersteld).⁷⁸

Ter hoogte van de balklaag boven de begane grond en eerste verdieping bevinden zich twee (secundaire) strijkbalkankers: in het midden van de gevel van bouwdeel 413 en bij de gevelknik.

⁷⁷ Foto uit ca. 1974 door A. Groeneveld, SAR 4121_24636-1-10-R.

⁷⁸ Het is niet waarschijnlijk dat deze vensters in een latere fase naar beneden toe zijn verlengd. Evenmin geeft de gevel aanwijzingen voor een secundaire ophoging.

De rijk geprofileerde kroonlijst is een stukje de zuidwestelijke hoek omgezet. In het midden volgt de lijst de knik in de gevel.

Zuidwestgevel (linker zijgevel)

De langwerpige gevel is afgewerkt met een pleisterlaag, waarschijnlijk uit de tijd dat het buurpand is gesloopt. Op de begane grond zijn twee vensters met een liggend formaat gesitueerd (gevelopening uit 1932-'55, maar met een recentere invulling). Ter hoogte van de balklaag erboven zijn vier staafankers gesitueerd. Ook ter hoogte van de balklaag boven de tweede verdieping zijn vier staafankers gesitueerd, waarvan de middelste twee schieters doorlopen over de borstwering van de zolder, tot aan de spanten. Aan de westzijde is een U-profiel (XXB) geplaatst bij wijze van anker, dat doorloopt van de begane grond tot de gootlijst. De gevel is afgesloten met een geprofileerde gootlijst.

Noordwestgevel (achtergevel)

De gevel bestaat uit twee tuitgevels met vlechtingen. Tot halverwege de nokhoogte zijn de twee tuitgevels samengetrokken. Het metselwerk loopt door over beide geveldelen. Op diverse plekken is het metsel- en voegwerk hersteld (van scheuren) of aangepast. De gevel bevat vensters van verschillend formaat en type.

De begane grond is afgewerkt met een lichtgrijze pleisterlaag, waarschijnlijk aangebracht na de sloop van de aanbouw in 1974. Centraal in de gevel is een nis. Het betreft een dichtgezette opening, die aanvankelijk een rondboogvorm had en later asymmetrisch is vergroot. Op de westhoek is in een scheur in het pleisterwerk de hogere en bredere boogvorm herkenbaar van de inpandige poort die hier tot in de twintigste eeuw was. Aan de noordzijde zijn een horizontaal stalen profiel en dito ankers geplaatst ter versteviging.⁷⁹

Op de eerste verdieping bevindt zich op de noordhoek een venster met tweeruits draairamen (eind negentiende of eventueel begin twintigste eeuw vanwege de

⁷⁹ Mogelijk hoorde dit bij een secundaire gevelopening.

ruitformaten en het duivejagerprofiel) in een ouder kozijn (gezien de dikte van het kozijn). Ten westen hiervan is een klein venster met een smal kozijn en een draairaam. Nog meer naar het westen is een klein venstertje, waarvan het kozijn met een draairaam achter het metselwerk is geplaatst. De dagkanten zijn gepleisterd. In het midden van de gevel is een klein venster met een smal kozijn en een uitzetraam. Alle drie zijn het secundaire vensters, vermoedelijk uit de twintigste eeuw gezien de afmetingen, profileringen en het hang- en sluitwerk. Op de westhoek is een langwerpige venster aanwezig met een wat breder kozijn en een H-raam (XX) Bij alle vensters duiden de onregelmatige dagkanten en de onregelmatige hoekoplossingen in het metselverband erop dat zij na de bouw zijn uitgehakt of uitgezaagd.

Op de tweede verdieping bevindt zich op de noordhoek een venster met een draairaam (vermoedelijk XX gezien het ongeprofileerde, ranke kozijn en het hang- en sluitwerk). Ook hier tonen de onregelmatige dagkanten en de onregelmatige hoekoplossingen in het metselverband dat het een secundair venster betreft. Zowel ten westen ervan als op de westhoek is een breed venster gesitueerd met eronder en erboven een halfsteens rollaag. Hierom en gezien de regelmatige dagkanten en hoekoplossingen zal het gaan om gevelopeningen uit de bouwtijd. Beide kozijnen met de twee gekoppelde draairamen echter dateren uit 2004-'07.

In beide geveltoppen is een venster gesitueerd met eronder en erboven een halfsteens rollaag. Hierom en gezien de regelmatige dagkanten en hoekoplossingen zal het gaan om gevelopeningen uit de bouwtijd. Beide kozijnen met een vierruits draairaam dateren uit 2004-'07.

Ter hoogte van de balklagen boven de eerste en tweede verdieping, de scheidingmuur en de tuitgevels zijn staafankers aanwezig.

Noordoostgevel (rechter zijgevel)

De gevel betreft een gemene muur met het buurpand. Op de begane grond is het oostelijke deel steens dik en het noordelijke deel twee steens.

2.1.3 Dak

Het dak van elk bouwdeel bestaat uit een gecombineerd schild- en zadeldak. De nok ligt haaks op de zuidoostgevel. Het dakschild bevindt zich aan de zuidoostzijde. Het dak is gedekt met rode Hollandse pannen uit 1981. Tussen de twee daken is aan de noordwestzijde een tussenlid met een plat dak. Aan de noordwestzijde van beide daken staat een nokschorsteen. In beide zuidoostelijke dakschilden is een dakkapel met een vierruits draairaam uit 2004-'07.

2.2 Constructie

2.2.1 Fundering

De fundering was niet zichtbaar tijdens het onderzoek. Uit een funderingsonderzoek uit 2003 door TNO Bouw blijkt dat het pand is gefundeerd op stuit. De heipalen zijn hoogstwaarschijnlijk van elzenhout, een houtsoort die niet vaak voor funderingen werd toegepast.⁸⁰

2.2.2 Draagconstructie

De constructie van beide bouwdelen bestaat uit dragende muren. De balkdragende muren zijn de noordoost- en zuidwestgevel. Ook de evenwijdige scheidingmuur tussen beide bouwdelen heeft een dragende functie. De zuidoostgevel en de noordwestgevel stabiliseren de noordoost- en zuidwestgevel en de binnenmuur.

De vloerconstructie van de begane grond was niet zichtbaar tijdens het onderzoek. De vloerconstructies van de verdiepingen erboven en van de zolder, voor zover zichtbaar of blijktens tekeningen uit 1977, bestaan uit een enkelvoudige, hoogstwaarschijnlijk naaldhouten balklaag zonder sleutelstukken

⁸⁰ Brief d.d. 11-06-2003 van TNO Bouw aan A. van der Zwan, opgenomen als bijlage 3 in het rapport van Bakker en Van der Zwan uit 2003.

of consoles. De balken liggen op in de noordoost- en zuidwestgevel. Langs de zuidoostgevel en de noordwestgevel is een strijk balk. De balken zijn gemiddeld 14,5 x 20 cm. De hart-op-hartmaat bedraagt gemiddeld 93,5 cm (variërend van 91 tot 95 cm). De balken zijn veelal om en om aan de gevel of de scheidingsmuur verankerd met een anker. Ook de strijk- en ravelingsbalken zijn aan de gevels verankerd. Over de balklaag liggen houten vloerdelen. De breedte hiervan varieert van 19 tot 28 cm, met een gemiddelde van 26 cm. De opzet en de formaten van de balklaag maken een datering in de achttiende eeuw aannemelijk.⁸¹

2.2.3 Kapconstructie

De kapconstructies van elk bouwdeel telt drie A-spanten. Alle zijn uitgevoerd in grenenhout. Telmerken ontbreken. De hart-op-hartmaat van de spanten is gemiddeld 189 cm (variërend van 186 tot 191,5 cm). Elk spant bestaat uit een jukspant met rechte benen (11,5-12 x 17-17,5 cm) en een dekbalk (11,5 x 17-17,5 cm). De meeste onderdelen zijn met pen-en-gatverbinding aan elkaar bevestigd. De verbinding van het jukbeen en die van het korbeel (11,5-12 x 17-17,5 cm) in de dekbalk zijn met resp. twee en één toognagel gezekerd. De aansluiting van het korbeel op het jukbeen bestaat uit gesmede spijkers. Het jukbeen is met een blokkeel aan de gevel of scheidingsmuur verbonden. De verbinding tussen jukbeen en blokkeel bestaat uit een zwaluwstaart die met spijkers gezekerd is. De blokkeels zijn met een anker aan de noordoost- en zuidwestgevel verankerd of dragen sporen van een anker. Het type spant, de houtsoort, de balkformaten en de verbindingen duiden op een datering in de achttiende eeuw.⁸²

Op de dekbalk rust aan beide uiteinden een fliering. De fliering (12 x 9,5 cm) is samengesteld uit meerdere balken, verbonden met een schuine liplas en gezekerd met spijkers. Windschoren ontbreken. Op de fliering staat een

⁸¹ Tekeningen bestaande toestand uit 1977 door Gemeentewerken Rotterdam, RCE tekeningenarchief.

⁸² In bouwdeel 413 dragen de twee zuidoostelijke dekbalken een spoor van een balk dwars op de dekbalk, richting de gevel. De functie hiervan is niet bekend.

secundaire spruit, hoogstwaarschijnlijk uit de jaren 1980. Aan de onderzijde van de spruitbenen is een gording ingelaten. De verbinding is met spijkers gezekerd. De nokgording is ingelaten bovenop de spruitbenen. De (nok)gordingen zijn, net als de muurplaat overigens, met een anker verbonden aan de tuitgevels. Op de muurplaat, flieringen, spruitbenen en een extra balk op de gordingen rust het dakbeschot uit de jaren 1980.

2.3 Interieur

Beide bouwdelen zijn ingedeeld in een begane grond, eerste en tweede verdieping en een zolder. De verdiepingshoogtes zijn in beide bouwdelen gelijk. De begane grondhoogte is ca. 2,58 m. De eerste verdieping is ca. 2,6 m hoog. De tweede verdieping is ca. 2,41 m hoog. De nokgording op de zolder ligt op ca. 3,57 m hoogte. Beide bouwdelen zijn samengetrokken tot één woning, maar de scheidingsmuur is nog aanwezig, waardoor de achttiende-eeuwse opzet van twee afzonderlijk functionerende bouwdelen herkenbaar is in de plattegronden. Bij de scheidingsmuur zijn de trappen gesitueerd. De interieurafwerking dagtekent veelal vanaf 1983.

2.3.1 Begane grond

De scheidingsmuur deelt de begane grond in twee grote ruimtes: achter de voordeur van bouwdeel 417 ligt een opslagruimte (0.1) en van daaruit is het atelier in bouwdeel 413 toegankelijk (0.2). Langs de scheidingsmuur in bouwdeel 413 bevindt zich de trap naar de eerste verdieping (0.4). Deze is bereikbaar via de voordeur van 413. Onder de trap is een toilet (0.3). Deze is toegankelijk vanuit het atelier.

Opslagruimte (ruimte 0.1 in 417)

De ruimte is afgewerkt met een cementvloer, witgepleisterde wanden en een verlaagd plafond van asbesthoudend plaatmateriaal (XXB-XXI). In de scheidingsmuur aan de noordoostzijde is een secundaire doorgang naar het atelier 0.2. De doorbraak is overspannen met een stalen profielbalk. De doorgang

heeft een dubbele deur (XXIa), waarbij een oude deur (van buiten het pand afkomstig) is hergebruikt.⁸³ In de muur is tevens een tussen 1983 en ca. 1985 dichtgemetselde doorgang. Hoogstwaarschijnlijk bevat de balklaag boven het verlaagd plafond aan de noordwestzijde een raveling van de voormalige schouw en een gewelfje ten behoeve van de schouw er direct boven op de eerste verdieping. In de ruimte is een beschilderde opgeklampte deur opgeslagen die hoort bij de beschilderde houten wand tussen de keuken en de eetkamer op de tweede verdieping (2.5 en 2.6). De “paneel”indeling en het ojiefprofiel duiden op een datering in de negentiende eeuw.

Atelier (ruimte 0.2 in 413)

De ruimte is afgewerkt met een cementvloer, witgeschilderde voorzetwanden en een verlaagd plafond van asbesthoudend plaatmateriaal (XXB-XXI). De deur naar het toilet 0.3 (ca. 1983- 1985) is een gemaakt van hergebruikt materiaal. Hoogstwaarschijnlijk bevat ook hier de balklaag boven het verlaagd plafond aan de noordwestzijde een raveling van de voormalige schouw en gewelfje ten behoeve van de schouw erboven op de eerste verdieping.

Toilet (ruimte 0.3 in 413)

De ruimte zelf, de uiterst sobere afwerking en het sanitair dateren uit ca. 1983-1985.

Trap (ruimte 0.4 in 413)

Op de vloer van het halletje ligt vloerbedekking en de wanden zijn gepleisterd en wit geschilderd (na ca. 1985). De grijs geschilderde trap naar de eerste verdieping is samengesteld uit oudere traponderdelen, al dan niet uit het pand zelf. De secundaire plaatsing van de trapbomen blijkt uit de situering op enige afstand van de noordoostwand en uit de aanpassing van de ravelingsbalk daarboven. Beide trapbomen dragen sporen van treden met een scherpe, haakse bovenrand en een kwartronde onderzijde. Dit wel-profiel kwam op vanaf het einde van de achttiende eeuw en is in de negentiende eeuw veelvuldig toegepast. De huidige

treden hebben een rechte wel en op elke trede is een tweede trede gelegd. In de noordoostwand bevindt zich de in 1983 heropende deur met erachter de meterkast uit 1983. In de zuiswestwand is een verkenning, mogelijk van een dichtgezette binnendeur. De strijk balk van de balklaag is donkergrijs geschilderd; de vloerdelen crèmewit.

2.3.2 Eerste verdieping

In beide bouwdelen kenmerkt de indeling zich door een voor- en achterkamer aan weerszijden van de centrale trap (ruimtes 1.4, 1.5, 1.8 en 1.9). Deze indeling zal uit de achttiende eeuw dateren gezien de stilistische en ruimtelijke samenhang tussen de deurkozijnen van de verschillende ruimtes, de toegepaste profielen en de roedenverdeling van de binnenvensers. Aan de noordoostzijde van de scheidingsmuur bevindt zich het trappenhuis. Een gangetje aan de noordoostzijde (1.2) geeft toegang tot een washok 1.3 (beide na ca. 1985) en de voor- en achterkamer van 413. Een gangetje aan de zuidwestzijde (XXc) ontsluit het toilet (1.7) en de achterkamer van 417. Via deze achterkamer is de voorkamer bereikbaar. De binnenmuren uit de bouw tijd zijn, voor zover zichtbaar, opgetrokken in een geel-rosékleurige baksteen. De muur van het toilet en het gangetje is opgetrokken in cellenbetonstenen (XXc).⁸⁴

In de ruimtes 1.1 en 1.6 bevindt zich een verhoogde vloer op de balklaag: ca. 6 cm hoger ten opzichte van de omringende ruimtes. Ertussen is een holle ruimte voor zover zichtbaar. Het hoogteverschil zal samenhangen met de plaatsing van de secundaire trappen, die boven het vloerniveau van 1.1 uitkwamen. De verhoogde vloer van 1.6 is aangepast aan de vloer van 1.1. Dat de verhoogde vloer secundair is, is ook te zien aan het feit dat de vloer rond de deurkozijnen tussen de ruimtes 1.1, 1.2 en 1.6 is gelegd.

⁸³ Mededeling door de heer Glaser op 21-5-2019.

⁸⁴ Mededeling door de heer Glaser.

De meeste vloeren zijn bedekt met linoleum. Hieronder bevinden zich dezelfde historische houten vloerdelen als op de zolder.⁸⁵ De wanden zijn gepleisterd of behangen en wit geschilderd. Het houtwerk van de deuren is crèmewit geschilderd.

Trappenhuis en hal (ruimte 1.1 in 413)

De vloer bestaat uit grijs geschilderde houten delen. Aan de noordwestzijde bevindt zich de trap naar de tweede verdieping. Het betreft een trap met een kwart. De donkergrijs geschilderde trap is aan de voorzijde voorzien van kraaklatten. Gezien het wel-profiel en beperkte slijtage van de treden betreft het een twintigste-eeuwse trap. Op de onderste treden zijn hogere en diepere treden aangebracht (na ca. 1985). In de noordoostwand is de doorgang naar de gang 1.2. Het kozijn heeft een ondiep profiel met een holle vorm (waarschijnlijk XVIII). In het kozijn zijn latjes geplaatst om het deurgat te verkleinen. In de zuidwestwand (scheidingsmuur) is de doorgang naar de gang 1.6. Het kozijn heeft een ondiep profiel met een holle vorm. Het is stilistisch vergelijkbaar met het deurkozijn naar de gang 1.2 en dateert derhalve uit dezelfde periode, maar wijkt af vanwege de grotere dikte van de scheidingsmuur. Sporen in het kozijn tonen dat de scharnieren van de deur eerst aan de andere kant gezeten hebben. De omstreeks 1985 herplaatste paneeldeur is aangepast om te passen in het kozijn. De paneeldeur is voorzien van een ojiefprofiel en een bossing.⁸⁶ Aan de zuidoostzijde, bovenaan de trap naar de begane grond, is een vouwdeur (na ca. 1985). De balklaag is in twee kleuren grijs geschilderd. Ter hoogte van de trap naar de tweede verdieping is een uitsparing in de balk.

Gang (ruimte 1.2 in 413)

In de noordwestwand is de doorgang met een gladde deur naar het washok 1.3. In de noordoostwand bevindt zich de doorgang met een gladde deur naar de badkamer 1.4. In de zuidoostwand is een doorgang naar de kastenkamer 1.5. Het kozijn heeft eenzelfde profiel als de deur naar de hal 1.1 en dateert derhalve uit

⁸⁵ Mededeling door de heer Glaser.

⁸⁶ Mogelijk was de deur uit het pand zelf afkomstig. Mededeling door de heer Glaser.

dezelfde periode. Aan de hoog gesitueerde neuten (net als bij de deur naar 1.1) is af te leiden dat er hogere dorpels hebben gelegen of (minder waarschijnlijk) dat de vloer in deze ruimte iets hoger heeft gelegen. In het kozijn zijn latjes geplaatst om het deurgat te verkleinen ten behoeve van een nieuwe deur met ruit (na ca. 1985). De doorgang maakt deel uit van een pui tussen de voor- en achterkamer (resp. 1.5 en 1.4), die bestaat uit een deur tussen 1.2 en 1.5 en een venster tussen 1.4 en 1.5. De zuidwestwand heeft een pleisterlaag met een grove veegstructuur.

De balken van de balklaag zijn grijs geschilderd; de vloerdelen crèmewit. De naden tussen de vloerdelen zijn afgedekt met latjes (van vóór 1985).

Washok (ruimte 1.3 in 413)

De kleine ruimte bevindt zich op de westhoek van 413 en wordt in tweeën gedeeld door de bakstenen muur van het trappenhuis. In de muur is een boogvormige doorgang. De muur heeft een pleisterlaag met een grove veegstructuur. In de noordhoek bevindt zich een rookkanaal. De balken van de balklaag zijn bruin geschilderd; de vloerdelen crèmewit. De naden tussen de vloerdelen zijn afgedekt met latjes (van vóór 1985). Op de noordhoek bevinden zich een ravelingsbalk van de schouw in de badkamer 1.4 en een gewelfje vanwege de schouw er direct boven op de tweede verdieping. Ook ter hoogte van de trap is een raveling.

Badkamer (noordelijke achterkamer 1.4 in 413)

De afwerking en het sanitair stammen uit XXI. Tegen de noordwestgevel (tegen het washok 1.3) bevindt zich een rookkanaal. Achter de afwerking gaan mogelijk ook de resten schuil van een schouw. Het plafond is afgewerkt met een witte pleisterlaag. Aan de noordwestzijde is een gewelfje vanwege de schouw er direct boven op de tweede verdieping. Hoogstwaarschijnlijk bevat de balklaag boven het verlaagd plafond aan de noordwestzijde een raveling van de voormalige schouw.

Kastenkamer (oostelijke voorkamer 1.5 in 413)

In de noordwestwand is een pui tussen de voor- en achterkamer (resp. 1.5 en

1.4), die bestaat uit een deur naar de gang 1.2 en een venster naar de badkamer 1.4. Het venster is hoger dan de deur. Het vensterkozijn heeft eenzelfde profiel met holle vorm als het deurkozijn, maar is breder. De vensterroeden zijn voorzien van een beuling. De profielen en de roedenverdeling duiden op een datering in de achttiende eeuw. Het venster is aan de zijde van de badkamer dichtgezet. De balken van de balklaag zijn bruin geschilderd; de vloerdelen crèmewit. De naden tussen de vloerdelen zijn afgedekt met latjes (van vóór 1985).

Gang (ruimte 1.6 in 417)

In de noordwestwand is de doorgang met een opgeklampte deur en bovenlicht naar het toilet 1.7. In de zuidwestwand (XXc) is de doorgang met een paneeldeur naar de werkkamer 1.8. Een kozijn en deur uit verschillende perioden zijn hier herplaatst. De herkomst van beide is niet bekend. Het geprofileerde kozijn, waarvan de zuidelijke stijl incompleet is, is voorzien van een kraal, een profiel dat veel is toegepast in de achttiende eeuw. De deur heeft aan één zijde panelen en aan de andere klampen. De paneelindeling en het ojiefprofiel (anders dan de deur naar hal 1.1) duiden op een datering in de negentiende eeuw. De deur is door zijn type niet erg representatief en dit bevestigt dat het om herplaatsing gaat. De balken van de balklaag zijn bruin geschilderd; de vloerdelen crèmewit.

Toilet (ruimte 1.7 in 417)

De afwerking en het sanitair stammen uit XXd-XXI. Achter de afwerking in de westhoek gaan restanten schuil van een schouw in de naastgelegen werkkamer 1.8.⁸⁷ De balken van de balklaag zijn bruin geschilderd; de vloerdelen crèmewit.

Werkkamer (westelijke achterkamer 1.8 in 417)

Tegen de noordwestgevel bevindt zich een rookkanaal. Achter de wandafwerking (na ca. 1985) gaan mogelijk ook de resten schuil van een schouw. Voor het schuifraam zijn draairamen aanwezig (XXd-XXI). In de zuidoostwand is eenzelfde pui tussen de voor- en achterkamer (resp. 1.9 en 1.8) als tussen de ruimtes 1.2, 1.4 en 1.5. De deur en het raam ontbreken. Het betrof een schuifraam, getuige

⁸⁷ Mededeling door de heer Glaser.

de sponning in het kozijn en de voormalige aanwezigheid van gewichten.⁸⁸ Tegen de zuidwestgevel zijn twee vaste kasten gesitueerd. Het geprofileerde kozijn is voorzien van een ojief. De vlakverdeling van de paneeldeuren, met onder twee smalle, hoge panelen en boven zes ruitjes (3x2), duidt op een datering in de periode 1900-1910. In de westhoek is een jongere, kleine vaste kast, waarbij ouder materiaal, al dan niet afkomstig uit het pand zelf, is hergebruikt. De balken van de balklaag zijn grijs geschilderd. Ertussen is plaatmateriaal gesitueerd. Aan de zuidwestzijde is een raveling vanwege de schouw er direct boven op de tweede verdieping. Er is geen indicatie dat er op deze plek een schouw is geweest. Boven het verlaagd plafond aan de noordwestzijde (van na ca. 1985) gaat mogelijk een raveling schuil ten behoeve van de schouw die hier geweest is.

Muziekkamer (zuidelijke voorkamer 1.9 in 417)

Het deurkozijn in de pui in de noordwestwand is in de dagkant voorzien van een beuling. Tevens resteren de rails van een schuifdeur uit de jaren 1930.⁸⁹ De balken van de balklaag zijn omtimmerd (na ca. 1985) en grijs geschilderd. Ertussen is plaatmateriaal gesitueerd.

2.3.3 Tweede verdieping

De scheidingsmuur deelt de tweede verdieping in tweeën. In de scheidingsmuur is aan de noordwestzijde een getoogde doorgang. Deze is te dateren in de bouwtijd, omdat de doorgang samenhangt met de aanwezigheid van één trappenhuis voor beide bouwdelen en gezien de boogvorm.⁹⁰ Aan weerszijden bevindt zich een gang met een trap; ruimte 2.1 in 413 met de trap naar de eerste verdieping aan de noordzijde en ruimte 2.3 in 417 met de zoldertrap aan de westzijde. De gang 2.1 geeft toegang tot één groot atelier 2.2 dat het noordoostelijke bouwdeel geheel beslaat. Deze indeling is na ca. 1985 tot stand gekomen. In het zuidwestelijke bouwdeel geeft de gang 2.3 toegang tot een klein

⁸⁸ Mededeling door de heer Glaser.

⁸⁹ Mededeling door de heer Glaser.

⁹⁰ Bij een secundaire doorbraak zou een houten of stalen latei meer voor de hand liggen.

portaal 2.4, dat op zijn beurt de keuken 2.5 op de westhoek ontsluit en van daaruit is de zuidelijke voorkamer 2.6 bereikbaar. De wanden in dit bouwdeel bestaan uit een schotwerk van verticale houten delen van veelal 23-24 cm breed (variërend van 19 tot 26 cm). De wanden tussen 2.4 en 2.6 en tussen 2.5 en 2.6 zijn halverwege voorzien van een horizontale regel met een eenvoudig profiel. De wanden zullen uit de negentiende eeuw dateren, gezien de “paneel”indeling en het ojiefprofiel van de bijbehorende binnendeur (opgeslagen in ruimte 0.1) en gezien de situering van de houten delen tegen de bomen van de zoldertrap.

In de ruimtes 2.1, 2.3 en 2.4 bevindt zich een verhoogde vloer op de balklaag: ca. 6 cm hoger ten opzichte van de omringende ruimtes. Het hoogteverschil zal samenhangen met het hoogteverschil op de eerste verdieping en de plaatsing van de secundaire trappen. De verhoogde vloer van 2.4 is aangepast aan die van 2.3. De verhoogde vloer is even oud of jonger dan de negentiende-eeuwse houten wanden, aangezien deze wanden onderaan lager doorlopen tot op de vloerdelen van de balklaag.

De meeste vloeren zijn bedekt met linoleum. Hieronder bevinden zich dezelfde historische houten vloerdelen als op de zolder.⁹¹ De bakstenen wanden zijn gepleisterd of behangen en wit geschilderd. Ook de voorzetwanden langs de gevels (alleen afwezig in 2.1) zijn wit afgewerkt. De deuren (uit verschillende fases) zijn voorzien van eenvoudige kozijnen zonder profilering. Het houtwerk van de deuren en het schotwerk is crèmewit geschilderd.

Gang (ruimte 2.1 in 413)

Langs het trapgat is een open constructie met plank gemaakt (na ca. 1985). Aan de zuidoostzijde is een vaste kast (na ca. 1985). In de zuidwestgevel is de doorgang naar de gang 2.3. De randen van de boog zijn afgeschuind. De balken van de balklaag zijn grijs geschilderd. De vloerdelen erboven zijn beige geschilderd.

Atelier (ruimte 2.2 in 413)

De wanden zijn voorzien van voorzetwandjes (ca. 1983). Tegen de noordwestwand zijn de resten aanwezig van een schouwpartij. Het venster ten noorden ervan heeft een geprofileerd kozijn. In de voorzetwand aan de noordoostzijde tekent zich de plek af waar tot ca. 1985 een houten binnenwand heeft gestaan. De balken van de balklaag zijn wit geschilderd. Ertussen is wit plaatmateriaal gesitueerd. Ter hoogte van het rookkanaal is een raveling.

Gang (ruimte 2.3 in 417)

Aan de westzijde bevindt zich de donkergrijs geschilderde zoldertrap. Het betreft een trap met een kwart. De trap is secundair, maar hoogstwaarschijnlijk wel gesitueerd op de oorspronkelijke plek. De treden zijn dragend. De treden zijn voorzien van een kwartronde wel, vergelijkbaar met de sporen in de trapbomen in 0.4, hetgeen een datering in de negentiende eeuw (of eventueel de late achttiende eeuw) aannemelijk maakt. De trap is tegen een getrokken rookkanaal langs de noordwestgevel gesitueerd. Het rookkanaal hoort bij de schouw in de werkkamer 1.8. Het schotwerk van de wanden aan weerszijden van de trap is aangebracht tegen de trapboom (zichtbaar in de ruimtes 2.4 en 2.5) en loopt door van de oorspronkelijke vloerdelen tot aan de onderzijde van de balken van de zoldering. In de zuidwestwand bevindt zich de deurpartij naar portaal 2.4. Deze bestaat uit een oude drempel en dito deur met meer recente beplating en een gedeeld bovenlicht. Dit uitzetraam is een secundair raam, zo tonen sporen aan de zijde van het portaal 2.4. Aan de verfsporen is de te zien dat het bovenlicht een achterzetraam of beplating heeft gehad. De deurpartij staat schuin ten opzichte van de bovenliggende balklaag en is tegen de houten wand gesitueerd (en maakt dus geen deel uit van de houten wand). De deurpartij is even oud of jonger dan de verhoogde vloer, aangezien de stijlen tot op de verhoogde vloer doorlopen. De balken van de balklaag zijn grijs geschilderd. De vloerdelen erboven zijn beige geschilderd. De vloerdelen zijn gedeeltelijk aan het zicht onttrokken door een witgeschilderd verlaagd plafond tussen de balken. Ter hoogte van de zoldertrap zijn ravelingsbalken. De dunnere balk ertussen dateert van de plaatsing van het huidige luik (na ca. 1985).

⁹¹ Mededeling door de heer Glaser.

Portaal (ruimte 2.4 in 417)

De deuren in deze ruimte zijn voorzien van hoge drempels. Aan de westzijde is onder de trap een kast afgetimmerd (XXd-XXI). Hier is de onderzijde van de trap geschilderd in een olijfgroene kleur. Het plafond bestaat uit plaatmateriaal.

Keuken (westelijke achterkamer 2.5 in 417)

Tegen de noordwestwand is een getrokken rookkanaal (hetzelfde als in de gang 2.3). Aan de noordoostzijde is het schotwerk aangepast ten behoeve van de huidige keukeninrichting. Ook zijn er sporen van een wand of kast onder de trap. Het deurkozijn in de zuidoostwand draagt sporen van een hoge drempel, die overeenkomt met het formaat van de in ruimte 0.1 opgeslagen deur. Van de voormalige schouw tegen de zuidwestwand zijn geen sporen waarneembaar. Het U-vormige keukenblok met alle kasten dateert uit ca. 1998. Een deel van de wanden en het plafond is zwart geschilderd. Boven het midden van de ruimte is een wit verlaagd plafond uit ca. 1998).

Eetkamer (zuidelijke voorkamer 2.6 in 417)

De vensters in de zuidoostmuur zijn voorzien van een vensterbank met achterzetbeglazing (na ca. 1985). Het onderste deel van het schotwerk van de noordwestwand is grijsgroen geschilderd. Erboven is de wand over de volle breedte beschilderd met een jachttafereel. De schildering loopt door over de houten deur, die in ruimte 0.1 is opgeslagen. Zoals eerder in het hoofdstuk over de bouwhistorie vermeld, is er geen signatuur aangetroffen of bekend bij de bewoner. Het oostelijke deel van de schildering is een latere aanvulling. Op de grens is onder de schildering een verticaal spoor van een wandje zichtbaar, waarschijnlijk van een bedstede of kast. Bij het verwijderen ervan zal de voorstelling zijn aangevuld. Voor meer informatie wordt verwezen naar het deelrapport over de schilderingen. Beschadigingen van de schildering tonen een onderliggende rode verflaag. Op het deurkozijn zijn (van oud naar jong) groene, beige en witte afwerkklagen te zien. De balken van de balklaag zijn crèmewit geschilderd. Beschadigingen van de verflaag tonen onderliggende kleurafwerkingen: donkerbruin en beige. Alleen de balk boven de houten noordwestwand is donkerbruin van kleur. Beschadigingen tonen de

onderliggende groene en witte kleurafwerkingen. Tussen de balken is crèmewit plaatmateriaal gesitueerd. De witte streep en het kleurverschil bovenaan het jachttafereel herinnert aan het verlaagde plafond dat hier tot begin jaren 1980 was.

2.3.4 Zolders

Het gebouw heeft twee zolders, namelijk één boven elk bouwdeel. Ze zijn verbonden door een tussenlid en toegankelijk via een luik (na ca. 1985) bovenaan de zoldertrap in de gang 2.3. De zolder van 413 is één ongedeelde ruimte (3.4). Op de zolder van 417 is een kamer (3.2) met een inloopkast (3.3) afgescheiden (na ca. 1985). De borstwering van beide zolders is 76 cm hoog. Het muurwerk is witgepleisterd. De platen en planken van het dakbeschot uit de jaren 1980 zijn wit geschilderd.

Noordwestelijke ruimte (ruimte 3.1 in 417)

De vloer bestaat uit grenenhouten vloerdelen met een losse veer (dikwijls vergaan). Tussen het vloerluik en de noordwestgevel wijkt het patroon van de vloerdelen af als gevolg van een eerder, groter luik op deze plek. Dit luik had een andere draairichting. Langs de noordwestgevel loopt een (gezien de verbindingen secundair) anker over de vloer, die de ravelingsbalken van de trap verankert aan de zuidwestgevel. Tegen de noordwestgevel is een getrokken rookkanaal. De balken van de kapconstructie zijn donkerbruin geschilderd. Boven een deel van de ruimte is een open vliering. Het plafond van het tussenlid bestaat uit wit geschilderde houten delen.

Muziekkamer (zuidelijke ruimte 3.2 in 417)

Onder de parketvloer (XXI) liggen nog historische houten vloerdelen.⁹² De balken van de kapconstructie zijn wit en grijs geschilderd.

Inloopkast (ruimte 3.3 in 417)

De vloer bestaat uit grenenhouten vloerdelen met een losse veer (dikwijls

⁹² Mededeling door de heer Glaser.

vergaan). De balken van de kapconstructie zijn wit en grijs geschilderd. In de ruimte ligt een natuurstenen wasbak opgeslagen. Het is niet bekend waar in het pand deze gesitueerd was.

Slaapkamer (ruimte 3.4 of noordoostelijke zolder in 413)

Onder de parketvloer (XXI) liggen nog de historische houten vloerdelen. Aan de zuidwestzijde tekent zich een voormalige kast of bedstede af op de vloerdelen.⁹³

Tegen de noordwestgevel is een getrokken rookkanaal. De balken van de kapconstructie zijn wit geschilderd.

---

⁹³ Mededeling door de heer Glaser.

WAARDESTELLING

De waardestelling verwoordt en verbeeldt waar de specifieke waarden voor Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 liggen en kent zo betekenis toe aan beide gebouwen. De waardestelling bestaat uit twee componenten. De eerste is de externe, contextuele waardestelling, waarbij de panden in de brede cultuurhistorische context wordt geplaatst. De tweede is de interne, bouwhistorische waardestelling, waarbij het beschouwingsoogpunt binnen elk pand ligt. In dit hoofdstuk zijn beide waardestellingen uitgewerkt conform de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* uit 2009. Alvorens in te gaan op de waardestelling, wordt de waarderingsgeschiedenis van beide panden geschetst.

1 WAARDERINGSGESCHIEDENIS

De eerste aanzet voor een rijksmonumentenlijst vond plaats aan het begin van de twintigste eeuw. Er werd een *Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst* opgesteld. In het deel over Zuid-Holland uit 1915 kwamen de panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 niet voor. Blijkbaar werden aan de panden weinig cultuurhistorische waarden toegekend.⁹⁴

De daadwerkelijke aanwijzing van rijksmonumenten zou, net als de Monumentenwet uit 1961, nog enkele decennia op zich laten wachten. Vanaf 1966 vond de formele aanwijzing van rijksmonumenten plaats door de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RdMz), onderdeel van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk. Tegen die tijd waren

⁹⁴ Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en eene beschrijving van de Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, *Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst*. Deel III de provincie Zuidholland, Utrecht/ Den Haag 1915.

de inzichten met betrekking tot de aan te wijzen rijksmonumenten in Rotterdam veranderd. Ongetwijfeld speelden het bombardement van de stad in 1940 en de verdwijning van vele historische gebouwen als gevolg daarvan, daar een grote rol bij. Met als gevolg dat op de ontwerp-monumentenlijst uit 1968 de panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 wel waren opgenomen.

R. Meischke, directeur restauratie van de RdMz, schreef in een rapport over het pand 405-407 dat het huis een fraai voorbeeld is van het Rotterdamse koopmanshuis. Behalve deze typologische waarde en de kunsthistorische waarde van het rococo-interieur, zag hij ook de zeldzaamheidswaarde doordat zoveel historische huizen in Rotterdam intussen verdwenen waren. Volgens hem zou het 'aanbeveling verdienen de weinig voorbeelden die er thans nog bestaan aan het Haringvliet en aan de Rottekade met zeer veel zorg te bewaren en te herstellen, ook al maken ze geen onderdeel meer uit van een gaaf oud stadsbeeld.'⁹⁵

Uit een brief uit 1970 blijkt hoe de RdMz beide huizen waardeerde. De waarde was 'niet alleen in de onderdelen [waardevolle interieurelementen] is gelegen, doch vooral in de indeling. Aangezien er sinds 1940 vrijwel geen oude huizen meer in Rotterdam zijn, is een gaaf specimen als Rechter Rottekade 91 zeer bijzonder. Het is het enige voorbeeld van het kleinere Rotterdamse koopmanshuis dat bewaard is gebleven.' Later verwoordde Meischke dit als volgt: 'De interieurs van het huis zijn zeer belangrijk, doch het type, de indeling en de gehele opzet is uitermate zeldzaam.' En de 'band tussen het koopmanshuis en de personeelshuizen is nergens vastgelegd en ook niet typerend. Zo deze ooit

⁹⁵ R. Meischke, *Het huis Rechter Rottekade 91 als voorbeeld van het Rotterdamse koopmanshuis uit de 18de eeuw*, ongepubliceerd en ongedateerd rapport van vóór 1971, p.1,4-5, RCE pandsdossier.

bestaan heeft, is dit meer toeval dan voorbeeld van een bepaalde levenswijze.' De gemeente vond de historische waarde echter 'niet zo groot'.⁹⁶

De feitelijke aanwijzing als rijksmonument vond plaats in 1970. De registeromschrijving van 405-407 luidde: 'Koopmanshuis, midden 18de eeuw, met eenvoudige lijstgevel en belangrijk Lodewijk XV-interieur.' Het rococo-interieur was een belangrijke reden om tot aanwijzing over te gaan. De registeromschrijving van 413-417 was: 'Pand, bestaande uit twee evenwijdige vleugels met eenvoudige lijstgevels en schilddaken, 18de eeuw. Schilderingen op houten wand in het inwendige, 18de eeuw.'⁹⁷

Op het moment van de aanwijzing was bij de RdMz bekend dat de gemeente Rotterdam voornemens was de panden te slopen. Zoals in het hoofdstuk over de bouwhistorie reeds beschreven, adviseerde de gemeente het pand voor de tussentijd wel aan te wijzen.⁹⁸ Uit het feit dat de RdMz aanvankelijk de sloopvergunning weigerde, blijkt dat zij de cultuurhistorische waarden van de panden erkende en wilde behouden. Na het verlenen van een sloopvergunning in 1973, voerde de RdMz beide panden in 1974 af van de rijksmonumentenlijst. Bezwaren van het Historisch Genootschap Roterodamum en Bond Heemschut brachten hierin geen verandering.⁹⁹

Enige jaren later in 1981 schreef J. Dutilh, voorzitter van het Historisch Genootschap Roterodamum: 'De drie panden zijn daarom zo waardevol omdat ze een laatste herinnering vormen aan het oude stadscentrum.'¹⁰⁰

⁹⁶ Correspondentie en interne documenten uit 1969-'70, RCE pandsdossier.

⁹⁷ Correspondentie uit 1968-1970 tussen de gemeente en het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, RCE P&A-archief.

⁹⁸ Correspondentie uit 1968-1970 tussen de gemeente en het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, RCE P&A-archief.

⁹⁹ Correspondentie uit 1974, RCE pandsdossier.

¹⁰⁰ Bulthuis 2007, p.15.

De sloopplannen werden echter niet uitgevoerd. In 1993 werden op verzoek van de gemeente de panden opnieuw ingeschreven in het register van rijksmonumenten. Hierbij werd de registeromschrijving uit 1970 ongewijzigd gehanteerd.¹⁰¹

2 CONTEXTUELE WAARDESTELLING

Bij de aanwijzing tot rijksmonument in 1970 werd zoals destijds gebruikelijk was, geen specifieke contextuele (externe) waardestelling in de registeromschrijving opgenomen. In de Monumentenwet van 1961 was wel verwoord dat rijksmonumenten 'van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun volkskundige waarde'.¹⁰² Op basis van de informatie uit de vorige hoofdstukken wordt in de volgende paragrafen een korte contextuele waardestelling gegeven.

2.1 Algemene historische waarden

De panden 405-407 en 413-417 zijn van belang als uitdrukking van de typologische ontwikkeling van het Rotterdamse woonhuis in de achttiende eeuw. Het pand 405-407 is een klein koopmanshuis en heeft de karakteristieke opzet die het Rotterdamse koopmanshuis doet onderscheiden van dat in andere steden. Het pand 413-417 is een eenvoudiger, dubbel woon-werkhuis. Doordat de panden twee van de weinige resterende achttiende-eeuwse woonhuizen zijn in de stad, vertegenwoordigen ze een grote zeldzaamheidswaarde. Waarschijnlijk is het pand 405-407 van belang als uitdrukking van politiek-ideologische ontwikkeling(en), namelijk van het Rotterdamse patriottisme in de late achttiende eeuw dat tot uiting komt in de schilderingen.

¹⁰¹ Correspondentie en diverse documenten uit 1992-'93, RCE pandsdossier.

¹⁰² *Wet houdende voorzieningen in het belang van het behoud van Monumenten van Geschiedenis en Kunst* uit 1961 (Monumentenwet 1961), raadpleegbaar via www.dbnl.org.

2.2 Ensemblewaarden en stedenbouwkundige waarden

De panden 405-407 en 413-417 zijn van belang vanwege het historische, ruimtelijke en historisch-functionele ensemble dat zij vormen.

Voor de overige ruimtelijke waarden wordt verwezen naar de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC.

2.3 Architectuurhistorische waarden

De panden 405-407 en 413-417 zijn van belang voor de geschiedenis van de architectuur als respectievelijk een klein Rotterdams koopmanshuis uit de eerste helft van de achttiende eeuw en een dubbel woon-werkhuis uit de tweede helft van de achttiende eeuw.

Ze zijn van waarde wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp. Deze zijn gelegen in de massacompositie, evenwichtige gevelindeling en bescheiden vormgeving met op enkele plekken een verrijking als de ingangspartij van 405-407 en de kroonlijsten.

Beide huizen zijn van belang wegens de interieurafwerking, namelijk de inpandige structuur en diverse historische interieurelementen die een weerspiegeling zijn van de landelijke, achttiende-eeuwse ontwikkelingen in de wooncultuur. De schilderingen en de rococo-elementen hebben hoogwaardige esthetische kwaliteiten en vormen binnen de Rotterdamse context een zeldzaamheid. De schilderingen zijn van kunsthistorische waarde en bovendien van hoge zeldzaamheidswaarde doordat ze in situ zijn behouden.

2.4 Bouwhistorische waarden

De panden 405-407 en 413-417 zijn van waarde voor de geschiedenis van de bouwtechniek, namelijk als representatieve voorbeelden van de wijze waarop achttiende-eeuwse huizen geconstrueerd werden.

Ze zijn van belang vanwege de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis, met name de herkenbaarheid van de achttiende-eeuwse opzet.

2.5 Waarden vanuit de gebruikshistorie

De panden 405-407 en 413-417 zijn van belang vanwege de ordening, samenhang en inrichting van de gebouwen en ruimten, passend bij hun historische functie en gebruik. Aan de structuur van beide panden is nog goed herkenbaar hoe de woon- en werkfuncties verdeeld waren. Kenmerkend is de hiërarchie tussen de gebouwen, tussen de bouwlagen en tussen de vertrekken. Het interieur van 405-407 weerspiegelt de toegenomen rijkdom en sociale positie van de toenmalige eigenaar.

3 INTERNE WAARDESTELLING

Op basis van de bouwfaserings- en de beschrijvings- en de vorige hoofdstukken wordt per gebouwonderdeel een waardering toegekend. Conform de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* is een indeling in drie categorieën toegepast:

- hoge monumentwaarden: deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- positieve monumentwaarden: deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- indifferente monumentwaarden: deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

Onderdeel van de waardestelling zijn de waardestellingsrepresentatietekeningen.

3.1 Kernwaarde

De panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 zijn resp een koopmanshuis en een dubbel woon-werkhuis uit de achttiende eeuw met mogelijk restanten van een voorganger. Het pand 405-407, het grootste en voornaamste van de twee, heeft enkele eigenschappen die kenmerkend zijn voor het Rotterdamse koopmanshuistype uit de (zeventiende en) achttiende eeuw. Onderdelen uit de bouwtijd die het verhaal van deze panden vertellen, zijn nog ruimschoots

aanwezig en vormen het belangrijkste deel van de huidige panden. De samenhang onderling en met het gebouw is nog afleesbaar. Gebouwoonderdelen uit deze periode worden hoog gewaardeerd.

Van de daaropvolgende bouw- en gebruiksfases zijn nog diverse elementen aanwezig of zijn sporen herkenbaar. Deze zijn van waarde vanwege hun ouderdom en ze geven de panden een bouwhistorische gelaagdheid. Enkele elementen (zoals de secundaire, brede ingangen van 413-417) sluiten aan de bij oorspronkelijke opzet van een bedrijfsgedeelte op de begane grond en woningen op de verdiepingen. De tweede ingang van 405-407 is secundair, maar is kenmerkend voor het Rotterdamse koopmanshuistype. Andere onderdelen, zoals trappen, zijn secundair, maar wel gesitueerd op de oorspronkelijke locatie. Soms was sprake van herplaatsing van historische onderdelen, zoals binnendeuren of de zadeldakconstructie. Anderzijds hebben secundaire wijzigingen soms de herkenbaarheid van de achttiende-eeuwse opzet verminderd. Elementen uit deze periodes zijn als positief beoordeeld. Soms betreft het echter bijzondere toevoegingen, zoals de wandschildering in 413-417, die hoog gewaardeerd worden.

De restauraties en renovaties sinds 1982 vormen ingrijpende en dus belangrijke bouwfases. Een deel van de werkzaamheden betrof restauratie, waarbij men de achttiende-eeuwse toestand herstelde of reconstrueerde (zoals de raamindeling). Soms was sprake van de inbreng van historische onderdelen, zoals binnendeuren. Deze gebouwelementen zijn positief gewaardeerd. Een ander deel van de wijzigingen sinds 1982 beoogde geen herstel van de historische situatie. De wijzigingen gingen soms ten koste van (secundaire) historische elementen. Ze hebben een geringe ouderdom en dragen door hun eigentijdse vormgeving niet bij aan het historische karakter van de panden. Ze vertegenwoordigen geen uitzonderlijke, unieke architectonische kwaliteiten. Hun monumentwaarde is indifferent.

Deze waardering is in de volgende paragrafen nader uitgewerkt, waarbij de toegekende waarden gebaseerd zijn op de bovenstaande aspecten en redenen.

3.2 Context

Voor de ruimtelijke waarden wordt verwezen naar de bijdrage van Hugo van Velsen van Flexus AWC.

3.3 Exterieur

Van hoge waarde zijn:

- de bouwmassa van beide panden;
- de vorm, indeling, materialisering en detaillering van de gevels van beide panden, inclusief de bouwsporen in de noordwestgevel van 413-417;
- de dakvormen en de schoorstenen van beide panden.

Van positieve waarde zijn:

- de pleisterlaag van de zuidwestgevel uit XXA van 413-417;
- de secundaire deur van de hoofdingang van 405-407 en de secundaire ingangen van 413-417;
- de ramen uit 2004-'07 in de zuidoost- en noordwestgevel van 405-407, de ramen uit 1983 in de zuidoostgevel van 413-417, enkele secundaire vensters in de noordwestgevel van 413-417;
- de dakbedekking uit 1981 van beide panden en de dakkapellen van 413-417.

Van indifferente waarde zijn:

- het platdak met de ter plaatse opgehoogde gevels uit 1940 van 405-407;
- de pleisterlaag van de noordwestgevel uit XXd van 413-417;
- het secundaire bovenlicht van de hoofdingang en de invulling van de zuidelijke ingang uit XXA in de zuidoostgevel van 405-407;
- de dichtzettingen van de ingangen van 413-417;
- de pleisterlaag en de invulling van de gevelopeningen uit 2004-'07 op de begane grond van de noordwestgevel van 405-407;
- het secundaire rookkanaal tegen en de secundaire vensters in de zuidwestgevel van 405-407, het secundaire venster in de noordoostgevel van 405-407, de vensters uit XXb in de zuidwestgevel van 413-417 en enkele secundaire vensters in de noordwestgevel van 413-417;

3.4 Constructie

Van hoge waarde zijn:

- de draagconstructie van beide panden, bestaande uit de dragende gevels en de balklagen met ravelingen en vloerdelen;
- de spanten van 413-417.

Van positieve waarde zijn:

- de kapconstructie van het zadeldak (XIX-XX) van 405-407;

Van indifferente waarde zijn:

- de balklaag boven de kelder uit 2004-'07 van 405-407;
- de kapconstructie van het lessenaarsdak van 405-407;
- de kapconstructie van het plattendak uit 1940 van 405-407;
- de overige onderdelen van de kapconstructie (van na ca. 1980) van 413-417.

3.5 Interieur

Van hoge waarde zijn:

- de indeling in (kelder), begane grond, verdiepingen en zolder van beide panden, inclusief de verschillende bouwlaaghoogtes;
- de groepering van de ruimtes om een centraal trappenhuis in beide panden;
- de scheidingsmuur in 413-417, de binnenmuur met pui tussen 1.4 - 1.5 en 1.8 - 1.9 in 413-417 en de houten binnenwanden in beide panden;
- de lambrisering, porte-brisée, pronkbuffet, schouwpartij met schilderstuk en plafond met schilderstukken in 1.2 in 405-407;
- de lambrisering in 0.2, 1.1 en 1.4 in 405-407;
- de wandschilderingen in 2.2 in 405-407 en in 2.6 in 413-417;
- de stucplafonds in 0.2 en 1.1 en het plafond in 1.3 en 1.4 in 405-407;
- de rookkanalen uit de bouwtijd in beide panden;
- de trappen in 0.2 en 1.1 in 405-407 en de trappen in 0.4 en in 2.3 in 413-417;
- de vaste kast in 1.4 in 405-407 en in 1.8 in 413-417.

Van positieve waarde zijn:

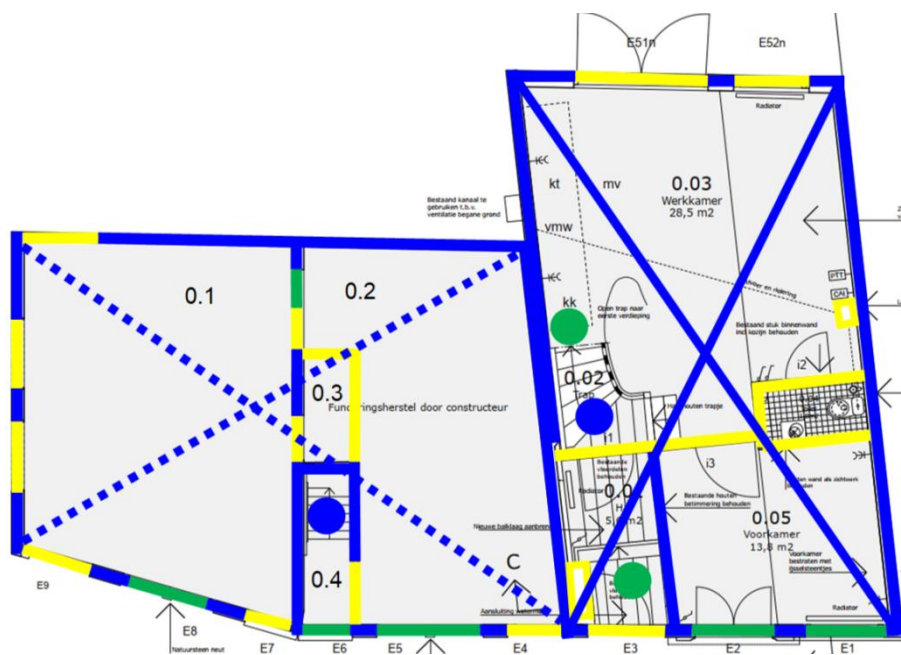
- de secundaire binnenmuur van 1.3 in 405-407;
- de vloer in 3.1, 3.2 en 3.3 in 405-407, de wand- en plafonduafwerking van kraaldelen in enkele ruimtes in 405-407 en de witjes in 0.3 in 405-407;
- diverse (herplaatste) historische deuren en kozijnen in beide panden;
- de schouwpartij in 1.4 in 405-407;
- de zoldertrap in 2.1 in 405-407;
- de vaste kast in 2.2 in 405-407;
- het kraansysteem van Demag en andere haken en ogen in 0.3 in 405-407;
- de kleurstelling van het schilderwerk in beide panden voor zover dit is gebaseerd op kleurhistorisch onderzoek.

Van indifferente waarde zijn:

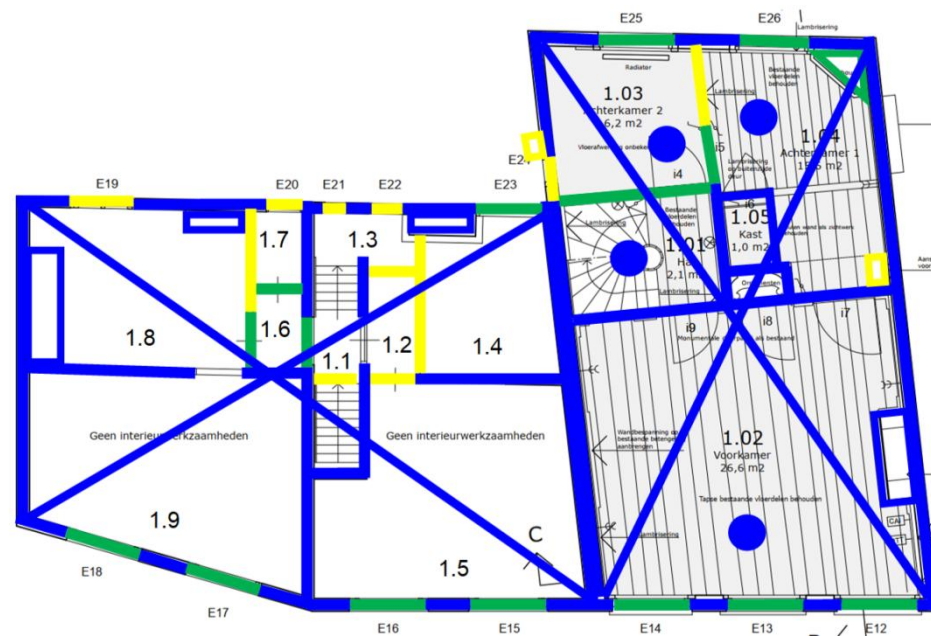
- de binnenmuren op de begane grond uit 2004-'07 in 405-407, de secundaire binnenmuur van 1.3 in 405-407 en de binnenmuren tussen 2.3, 2.4 en 2.5 in 405-407, de binnenmuren vanaf XXc in 413-417;
- de overige interieurafwerking vanaf XXB in beide panden;
- de trap in 1.1 in 413-417;
- enkele vaste kasten vanaf XXc in 413-417;
- de keukens, het sanitair en de meterkasten in beide panden;
- de overige kleurstelling van het schilderwerk in beide panden.

3.6 Waardestellingsrepresentatietekeningen

Voor elke bouwlaag is een plattegrond opgenomen waarop de beschreven waarden zijn verbeeld. De hoge monumentwaarden zijn in blauw weergegeven, de positieve waarden in groen en de indifferente waarden in geel. Een kruis duidt de waarde van de balklaag of kapconstructie aan. Een stippellijn betreft een verwachte monumentwaarde. Een cirkel betreft de waarde van de afwerking van een vloer, wand of plafond of een specifiek interieurelement. De tekeningen kunnen niet zonder de tekst van de paragrafen 3.1 t/m 3.5 worden gebruikt.

Begane grond

Eerste verdieping

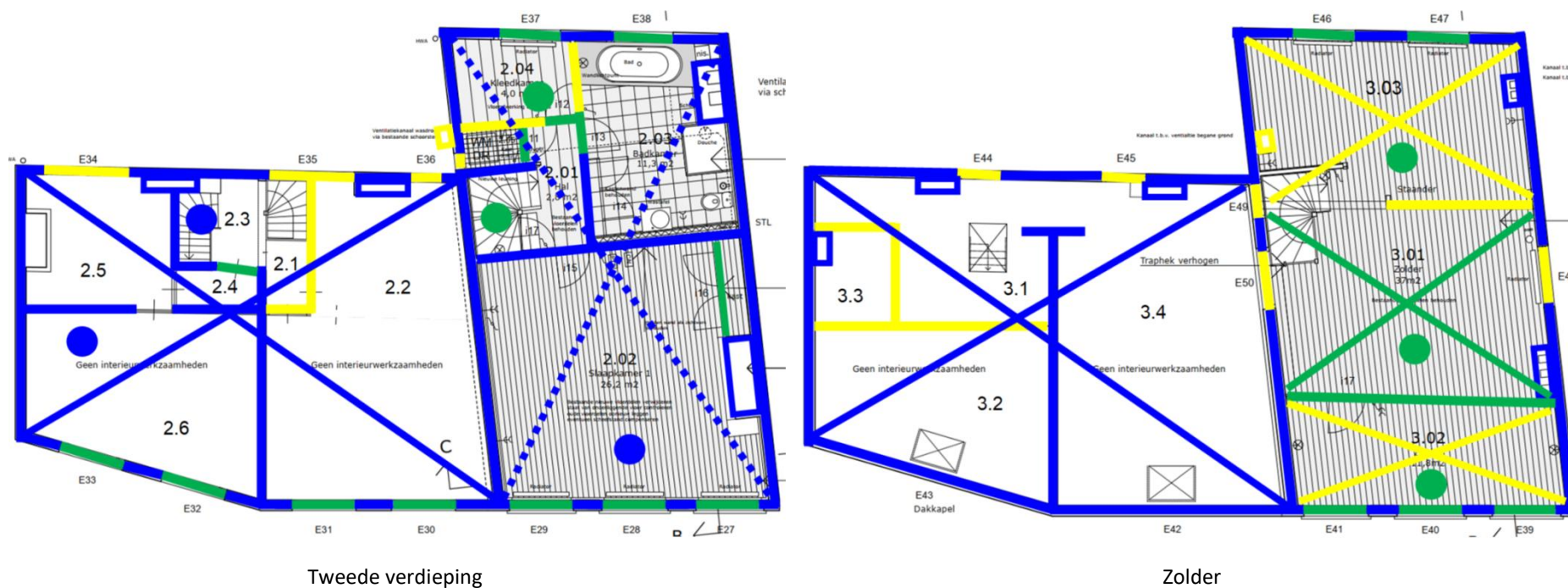
N ↗

Hoge monumentwaarde
 Positieve monumentwaarde
 Indifferente monumentwaarde

X Monumentwaarde balklaag of kap
 - - - Verwachte monumentwaarde
 O Monumentwaarde interieurafwerking of interieurelement

De tekeningen kunnen niet zonder de tekst van de paragrafen 3.1 t/m 3.5 worden gebruikt.
 (Tekeningen Mars 2006, bewerking auteur)

N ↗

Hoge monumentwaarde
 Positieve monumentwaarde
 Indifferente monumentwaarde

X Monumentwaarde balklaag of kap
 --- Verwachte monumentwaarde
 O Monumentwaarde interieurafwerking of interieurelement

De tekeningen kunnen niet zonder de tekst van de paragrafen 3.1 t/m 3.5 worden gebruikt.
 (Tekeningen Mars 2006, bewerking auteur)

SLOTWOORD

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat de panden Rechter Rottekade 405-407 en 413-417 een lange en bewogen geschiedenis hebben. De opeenvolgende eigenaren en gebruikers hebben hun sporen achtergelaten in het gebouw, maar veel van de wijzigingen en toevoegingen door de tijd heen zijn ook weer verdwenen uit het gebouw. Door de meer recente (interieur)afwerking is het gebouw niet overal goed te lezen.

Zoals vaak bij (bouw)historisch onderzoek, laat het verleden zich niet geheel reconstrueren. Ondanks de vele ontdekkingen en nieuwe inzichten die het onderhavige onderzoek heeft opgeleverd, blijven enkele vragen onbeantwoord. Deze betreffen met name de vroegste geschiedenis van de panden. De exacte bouwjaren zijn niet bekend. Ook is onzeker of restanten van een voorganger zijn opgenomen in de huidige gebouwen. De achttiende-eeuwse situatie is beperkt te reconstrueren.

Er zijn mogelijkheden om het onderhavige onderzoek een vervolg te geven. Het archiefonderzoek dat René van der Schans voor dit project heeft verricht, kan worden aangevuld. Te denken valt aan: de belastingcohiere (zoals het huisgeld of het haardgeld), doop-, trouw- en begraafregisters, testamenten, dienstbodenregisters, adresboeken (voor de huurders) en de boeken van de rooimeesters (bv het ophogen van gemene muren). Sommige bronnen kunnen informatie opleveren over de bewoners en de samenstelling van het huishouden, andere over de gebouwen en hun maatschappelijke status.

Daarnaast zijn er nog enkele opties voor specialistisch onderzoek.

Dendrochronologisch onderzoek kan uitsluitel geven over de datering van de balklagen en kapconstructies. Kleurhistorisch onderzoek naar het houtwerk kan nog aanvullende informatie geven over de kleurafwerking van het in- en exterieur door de tijd heen. Ook kan het een indicatie geven over de ouderdom van de betreffende onderdelen. Stereomicroscopie, pigmentidentificatie en microchemische analyse kunnen meer informatie over de datering van de schilderijen opleveren. (Kunst)historisch onderzoek naar de schilderijen helpt bij de duiding ervan, ook in relatie tot de toenmalige eigenaar. Archeologisch onderzoek op het achtererf kan informatie geven over het gebruik van het terrein of eventuele bebouwing door de eeuwen heen.

De resultaten van dergelijk vervolgonderzoek kunnen ertoe leiden dat een actualisering van dit bouwhistorische rapport op zijn plaats is. Bij dit alles dient wel opgemerkt te worden dat dergelijke onderzoeken veel tijd kosten en de uitkomsten ongewis zijn. Voor het onderhavige project is het niet de bedoeling om het onderzoek op deze wijze nog verder uit te diepen.

Tot slot verdient het aanbeveling om bij het verwijderen van delen van de pleisterlagen, dekvloeren of de afwerking van wanden en plafonds, nu of in de toekomst, het vrijgekomen casco te documenteren. Dit behelst het fotograferen, opmeten en tekenen.

BRONNEN EN LITERATUUR

Archieven en collecties

Kadaster Archiefviewer (KA)

- veldwerken en hulpkaarten

Mars interieur architecten (M)

- foto's

- bouwtekeningen

Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed (RCE)

- Monumentenregister

- Beeldbank

- Pandsdossier

- Tekeningenarchief

- Kadastrale Minuut uit 1811-'32

Stadsarchief Rotterdam (SR)

- Beeldbank

- Bouwdossiers

Stadsherstel Historisch Rotterdam nv (SHR)

Literatuur

C. Bakker en A. van der Zwan, *Bouwhistorische verkenning van de panden Rechter Rottekade 405-417 te Rotterdam*, ongepubliceerd rapport, Middelharnis/Gouda 2003.

P. Bulthuis, *De restauratie van de Rotterdamse koopmanshuizen Rechter Rottekade 405-417*, Rotterdam 2007.

E.J. Haslinghuis en H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden 2005⁵.

M. Meeuwes, *De Wijnhavenpanden. Geschiedenis van de bouw, sloop, herbouw, bewoning en het gebruik van acht bijzondere panden in het Centrum van Rotterdam en hun directe omgeving*, Rotterdam 1994.

R. Meischke, 'Een terugblik op het Rotterdamse koopmanshuis', in: *Een halve eeuw Libanon*, Rotterdam 1965, p.200-206.

R. Meischke, P.T.E.E. Rosenberg en H.J. Zantkuijl, *Huizen in Nederland: Zeeland en Zuid-Holland*, Zwolle 1997.

R. Meischke en H.J. Zantkuijl, 'De laatste oude huizen van Rotterdam, Haringvliet Zz', in: *KNOB Bulletin* 103 (2004) 1/2 p.1-22.

M.D. Ozinga, 'Het Rotterdamsche Koopmanshuis in zijn bloeitijd', in: *De Nieuwe Rotterdamsche Courant* 30-7, 1-8, 4-11 en 5-11 1933.

BIJLAGE: BOEDELINVENTARIS 1776

Bron: SR ONA 3051 p.852-981
Transcriptie door Nora Schadee

[...] *ONROERENDE GOEDEREN.*

ARTIKEL 1.

Een huis en erve, staende en gelegen aan de noordzijde van de Rottekade, onder de jurisdictie der stad Rotterdam, en den ambachte van Blommersdijk met huisjes daerachter en de gang en de huisjes daarnaest gelegen, aengekocht in drie perceelen volgens giftebrief in dato den 23e april 1735 sprekende ten behoeve van de overledene man en twee giftebrieven in dato den 4e februari 1756 ten behoeve van de overledene en daerbij omschreven als volgt:

En huis, achterhuizen tuintje en erve, belend ten oosten Jacob Kleij en ten westen voor Simon van Leeuwen en achter de heer Arnout van den Berg, zijnde het me volgende perceel strekkende voor van de Rottekade tot achter aen de sloot. Geregistreerd op no. 289 B buiten.

Een huis en erve, belend ten oosten als mede achter de kooperse zelfs, ten westen het volgende huis

achterhuis en erve, geregistreerd op no. 289 B 2 buiten.

En een huis achterhuis en erve, belend ten oosten het even voorgaernde perceel, ten westen zekere gang, strekkende tot achter aen de kooperse zelfs geregistreerd op no. 289 A buiten.

ARTIKEL 2.

Nog een huis en loots geappropriëerd tot een pakhuis en erve, staende en gelegen als voren aen de noordwestzijde van de Rottekade, op den 21e mei 1734 aen der overledene getransporteerd [...], ten protocolle geregistreerd op no. 295 B buiten, met het waschhuis dat voor in de Rotte en de praam en schouw en verdere gereedschappen daertoe behoorende.[...]

ARTIKEL 3.

Een tuin, tuinhuis en erve, staende en gelegen aen de Rotte en het Zwasnshals binnen den Ambachte van Blommersdijk, belend volgens de jongste giftebrief, zijnde in dato den 20e mei 1752 en sprekende ten behoeve van de overledene, [...]. Ten protocolle geregistreerd op no. 153 vrij en onbelast.

[...]

JUWEELLEN, GOUD EN ZILVERWERK.

ARTIKEL 16. [...]

Zilver groote keur

Een theeketel f 102.11.--.

Een theecomfoort f 83.14.--.

Een collecteschael f 57. 3.--.

Vier kandelaers met hoedjes f 133. 8.--.

Een melkkan f 16. 8.--.

Een trekpot f 35.17.--.

Een papkom f 14.10.--.

Een groote soupelepel f 13.16.--.

Twee kleine dito f 24.19.--.

Een vischlepel f 13.19.--.

Een platte dito f 13.19.--.

Zilver kleine keur

Een suikerlepel f 2.--.--.

Een punchlepel f 3.--.--.

Twee suikerlepeltjes, vijf eijerlepeltjes en twee vorkjes f 7. 8.--.

Twaelf messen f 18.--.--.

Zes kleine dito overblazen f 2.10.--.

Zes dito vorkjes f 2.10.--.

Een snuifdoos f 5.10.--.

Een dito met een blaauwen steen f 4.--.--.

Een brille huisje f 4.15.--.

Vier messen en een licht met schildpad f 3.--.--.

Een vingerhoed en rijgpen f 0.19.--.

Een tasbeugel f 21. 8.--.

Zes zilveren lepels en zes vorken gemerkt M [...]

Een vierkante zilveren tabaksdoos

Twalf zilveren lepels en twalf vorken gemerkt B.

Een dito tabakscomfoort met twee handvatsels.

Een dito inktzandkoker.

Een dito schenkbord.

MEUBILEN, INBOEL EN HUISSIERADEN.

ARTIKEL 17.

Op de vliering.

Eenige kleerstokken.

Een knaep om kleederen te droogen .

Op de zolder.

Een mangel.

Een waschtafel.

Eem buil met twee oude koperen bekkens of schalen.

Een theetafel.

Op de onderste zolder.

Een loopend braedspit met zijne schul

Twee vloermatten,

Acht zwarte binnen gordijnen.

Zes boenders en schrobbers.

Een mand pijpen.

Een tabakskerfbankje.

Op de voorkamer.

Twalf ijpenhouten stoelen met roode zittingen.

Een commode van sandelhout.

Een spiegel met vergulde lijst.

Een mahognie vierkante tafel

Een Smirasche vloertapijt

Vier Alicantsche vloermatten,

Een mahognie theestoof.

Een dito punchkomfoort.

Tien eiken bruine stoven.

Twee vogelkouwen.

Een bruin vierkant tafeltje

Een vergulde group met drie beelden,

Twee gekleurde geemailleerde porceleine

theeservisen.

Een Engelsch haerdijzer met lade, tang, pook, schop en plaet.

Drie blaauwe gordijnen.

In de buffetkas. [kast]

Zestien porceleine blaauwe borden.

Twee langwerpige schotels Fransch aerdewerk.

Een zwart verlakt theeketeltje en komfoort.

Een groote paerlemoer slakken kom.

Een glazen luster arm

Een dito roomglas.

Negen bokalen en bokaeltjes.

Zes en dertig wijnkelken.

Vijftien dito metselaersglaesjes.

Een karaf, bierglas en drie vogelglaesjes.

Een glazen piramide.

Een spuitje

Een gekleurs theeservies.

In de porceleinkas. [kast]

Een langwerpige Maestricht aerden schotel.

Een dito fruitschael met zijn schotel.

Twelf dito Marseille borden.

Een verlakt theeblad.

Een Japansch dito.

Drie blaauwe porceleine schotels.

Een Japansch scheerbekken.

Een albasten suikerdoos.

Vijf gekleurde schotels.

Zes blaauwe schaeltjes.

Een honderd en tien diverse thee – en

koffijschoteltesjes.

Veertig dito theekoppen.

Een siuikerkom met zijn schotel.

Een Chineesch aerdenwerk theeketel.

Een dito trekport.

Een roode dito met schotel.

Een Engelsch aerdenwerk trekpot.

Een dito melkkannetje.

Vijf en twintig speksteene beeldjes.

Drie wasschen beeldjes.

Een dito vaesje.

Een Japansch aerdewerk ketelrje.

Een bierglas in een mandje.

Een vit theeservies.

Een geel porceleinen schoentje.

Twee doorgeslagen kwispedoortjes met porceleine ketentjes.

In de achterkamer.

Dertien kriecken houte [uit de grienden]

Leerdammer stoelen met matten.

Een steenen tafel op een houten gesneden voet, daerop

Een rood kleed met passementen.

Een gekleurd theeservies.

Twee blauwe gordijnen.

Twalf eiken bruine stoven.

Een zwart verlakte speeltafel.

Een rood geborduurd tafelkleed.

Een bed [matras], hoofdpeulun, twee kussens en lende kussens.

Drie wolle dekens, een katoene dito en een beddekleed.

Een waterpot.

Een rood karsaeije [textielsoort] behangsel met zijn rabat met wit passement belegd

Drie bruine matten.

Een wit vloerkleed.

Een looden vergulde triton [mythologisch dier].

Een waschdoeken schoorsteenkleed.

Een kuisendoos met zes wasschen kaersen.

In het comptoir. [kantoor of studeervertrek]

Zes stoelen met groene kussens.

Een vogelkouw met een wasschen vogeltje.

Een hangoortafeltje [klaptafel] met een kleed.

Een weerglas. [soort barometer]

Een mat, twee stoven.

Een chassenet. [sassinnet: raamscherm]

Vijf groene gordijnen,

Een Fransche brillemans van steen.

In den toonbank.

Twee stoelen.

Op de achterboven vliering.

Een vleeschkuip.

Twee ijzeren koolemmers.

Een koperen dito.

Een ijzeren schoorsteen.

Vier dito koolhaerke en twee koperen randen.

Twee turfhaerten.

Een koper stoofje.

Een dito vergiettest.

Twee dito stroop braedpannen.

Een ijzeren waschketel.

Een dito komfoort.

Vier koperen ketels.

Een groote koperen ketel.

Drie koperen luste spannetjes.

Een dito kastrol.

Een koffer en vijf fruitmanden.

Twee kleermanden.

Een houten vloodje.

Twee manden met roemers en bierglaesjes.

Drie stilletjes.

Twee stoelen en twee leunstoelen.

Diverse potten en pannen.

Een houten trapje.

Een mand met groene suiker en kelder flesjes.

Twee kruiken.

Twee inkhoornkooijen.

Eenige rommeling.

Een partij kralen.

Twee koperen kramen.

Twee Poolsche mutsen of tulbanden om in te bakken.

In 't kleine bovenkamertje.

Een eiken pers.

Een klein speeltafeltje.

Een koperen kroon met lustarmen.

Een dambord.

Een kalisbrood.

Zes koperen armlakkers.

Drie tinnen schotels.

Een groote verlakte koffijkan.

Een bruine koffijkan.

Een bruin koperen theeketel en komfoort.

Vier koperen kandelaers.

Twee dito handblakkers.

Twee tinnen tafelkomfoorten.

Een dito bierkan.

Zes dito assietten.

Twee dito zoutvaten.

Een dito waterfles.

Een dito boterspuit.

Een kantoorlamp.

Een blikken suikerblik.

Op de bovenkamer.

Een rustbank met matras.

Een koperen geverfde koffijkan.

Een blikken keteltje.

Twee dito koffijkannetjes.

Twee Marseille terrines.

Zes en veertig Marseille borden.

Dertien aerdewerk dito gemerkt.
 Veertien dito schotels.
 Twee fruitschaeltjes.
 Een gebroken porceleine olijkanntje.
 Een dito scheerbekken.
 Drie Japansche aerden potjes.
 Een witte aerdewerk bruil
 Een kan en zes tafelingen.
 Tien diverse mandjes.
 Een houten salaebak
 Vier pond Spaensche zeep.

Op de lantaarn.

Een pavillisen [paviljoenbed] met een bed en
 toebehooren en gordijn.
 Een witwerkerskabinet.[vurenhout]
 Een slaepbankbed en toebehooren en gordijn.
 Een koffertje.
 Een turf -, hout – en vuurmanden.
 Vier schilderijtjes.
 Een kapstok.
 Eenige stukken van matten.

In de lantaarn.

Een bed en toebehoren en behangsel.
 Vijftien gekleurde Japansche borden.
 Twael groote theekoppen op de lijst van de
 bedstede.
 Een boekenkasje waerin
 Een doosje met twael tafelmesjes.
 Zes bruine fleesenbakjes.
 Zecen Delftsche schotels.
 Negen soupe borden.

Twee schaeltjes.
 Twee saladebakken Marseille.
 Vijf Delftsche boterschoteltjes.
 Twee bruine kommetjes.
 Een botervlootje.
 Eenige boeken
 Een Japansch stelletje.
 Een punchkom,
 Twee witte gordijnen.
 Een spiegel en glazen lijst.
 Een weerglas.
 Een bruin laetafel.
 Een kleeborstel.
 Twee vogelkooijen met kanarijvogels.
 Een schilderijtje met vergulde lijst.
 Twee dubbele koperen lusters.
 Een witwerkers langoortafel en kleed.
 Een eijken langoortafel.
 Een schoorsteenkleed.
 Een kapstok.
 Een tinnen inktkoker.
 Twaelf ijpen stoelen met matten.
 Een hikke leunstoel.
 Een houten schenkbak.
 Een blikken theeblad.
 Een bruin theeblaedje.
 Een blikken theebos.
 Een suikerblikje.
 Een koperen bel.
 Vijf Delftsche kwispedooren.
 Een karaf.
 Een mahognie bufetkabinet

Daerop.
 Vijf geemailleerde kommen.
 Een dito kwispedoor

In het kabinet.[kast]
 Drie verlakte bladen.
 Acht bokelen en een zeer groot bierglas.
 Tien metselaerskelken.
 Vier glazen zoutvaten.
 Een dito mostertpot.
 Een confituurglaesje.
 Een sandelhouten theekistje.
 Een dito tabakskistje.
 Vier porceleine schotels en een dito,
 Zeven en twintig diverse schalen.
 Twee botervlootjes met schaeltjes.
 Twaelf soupeborden.
 Dertig porceleine borden.
 Zeven boterschoteltjes.
 Vier Delftsche botervlootjes.
 Een kom met zeven kopjes en bakjes.
 Een bruine kom met vijf kopjes en vijf bakjes.
 Zes paer groot theegoed.
 Zes paer klein dito.
 Zeven bakjes.
 Een kom met vijf koppen.
 Een melkkan theebos en suikerkommetje.
 Twaelf Engelsche soupeborden.
 Vier en twintig dito borden.
 Twee dito fruitschalen.
 Twaelf paer porceleine wit theegoed.
 Twintig dito bakjes.

Achttien kopjes.
 Twee trekpotten.
 Twee blikken doosjes.
 Een en tachtig servetten divers.
 Negen tafellakens.
 Zes sloopen.
 Vijf handdoeken.
 Twee doeken.
 Twee tinnen langwerpige schotels.
 Vier en twintig dito borden.
 Twee dito tabaksdoozen.
 Een dito schenkbord.
 Drie dito komfoorten met koperen bakken.
 Vier koperen kandelaers,
 Vier blikken komfoorten.
 Twaelf dito taertpannetjes.
 Een bruine koperen koffijkan en komfoort.
 Drie tafelingen.
 Een verlakt olie en azijnstel met glaesjes en peperbos.

In de achterkamer.

Een eiken langoortafel met een kleed.
 Drie blikken trommels.
 Een kalisbrood.
 Een gewascht schoorsteenrabat.
 Een vliegekas of etenskas.
 Honderd eijeren.
 Een staende horologie ,et speelwerk.
 Drie Leerdammer stoelen met matten.
 Een vierkant noteboomen kabinet.
 Daerop

Een stel ban vijven met twee trekpotten.
 Twee koperen portzeljes voor de schoorsteen.
 Een spiegel met een glazen lijst.
 Een folio Bijbel met koperen sloten.
 Een dito in quarto.

In het voorzegde kabinet .[kast]

Negen en twintig lakens.
 Honderd drie en twintig servetten.
 Zes en twintig tafellakens.
 Twee en dertig sloopen.
 Negen sloopjes.
 Vier witte gordijnen.
 Drie handdoeken.
 Twee kasdoeken.

Een noteboomen bureau waerin
 Kleederen van de overledene.

Drie en twintig flessen en flesjes met brandewijn,
 soija, wijntint voorloop, brandewijn op
 brambossen, lepelblad en andere restanten.
 Een groot bierglas.
 Een schutglas.
 Negentien glaesjes en flesjes.
 Negen en veertig divers porceleine borden.
 Zes witte Engelsche borden.
 Drie porceleine schalen en een kom,
 Vier Delftsche kommetjes.
 Een zwarte trekpote en melkkan.
 Drie Engelse sauskommen.
 Een blik met eenige foelie en kaneel.
 Een dito met krenten en rosijnen.

Drie ledige blikken.
 Twaelf halve flesjes roode Constantia wijn
 Zes flessen Samoswijn.
 Vier ankers gemeene witt wijn,
 506 flessen roode wijn.
 96 flessen witte wijn.
 121 flessen Rijnsche wijn.
 89 flessen Mallaga wijn.
 49 flessen witte kaabsche wijn.

Op de zolder van Hubert.[gehuurde ruimte]

Een tafel en banken behoorende tot de borceau aen
 huis.
 Een stoeltrap behoorende tot het huis.
 Een partij stukken houten planken.
 Een partij eiken ribbetjes zijnde van brandhout
 afgezaagd.
 Eenige oude planken.
 Eenige keukenhokken.
 Een duivenhok.
 Een vogelkooij oud.
 Een vliegekas.
 Een houten vischkaer.
 Een koolenbak.
 Twee houten tobben.
 Een boeren handslede.
 Een partij timmermansgereedschap.
 Een slijpdraeisteen.
 Een ijzeren schroeffje.
 Een schaeftank.
 Een partij stukken van ribben en planken.
 Vijf schaegen.

Een trapladder.

Een partij illuminatiegoed.

Een eiken hangoortafel.

Een ijzeren geldkist.

Een trapje.

In het pakhuis.

Een chais. [rijtuig]

Eenig paerdentuig.

Een paerdenslede.

Een vat met 2 ½ zak haver.

Een ijsslede.

Acht hammen wegende 96 pond.

Een partij gekloofd en gezaegd brandhout.

Eenig oud ijzer.

In het achterhuis.

Vijf en zeventig ton turf.

Twee hoed koolen voor het huishouden.

In het tuinhuis op de plaats.

Een bufet met een blikken fonteintje.

Twee en twintig bloemglazen.

Eene bruine vierkante hangoortafel met een

Smernah tapijt.

Een groote hangoortafel.

Twee bruine stoven.

Acht bruine stoelen met gele zittingen.

Drie geverfde matten stoelen.

Een speeltafeltje.

Een schenktafeltje.

Een Pomona beeldje van pleisterwerk.

Twee emmers.

Eenige houten beenen.

Vijf vierkante houten kleeerbakken.

Twee zakken tauw.

Eene kat.

Een geschilderd perspectief.

Een leeuwerikskooi.

Twee chassinotten.

Een peksteen.

Een schop.

Eenig brandhout.

Een trapladder.

Een hoendermesthok.

Een melkvrouw.

Een koperen theeketel.

Twee tobben.

Eenige vaetjes.

Op de plaats.

Twee ladders.

Twee waterblikken.

Drie blikken emmers.

Een bank.

Drie zakken,

Eenige bezems.

Twee vergiettesten.

Een blaeuw tobbetje.

In het brandhuisje.

Twee aschketels en vier komfoorten.

Een theestel en theestoof.

Een keten, schop en tang.

Een koperen theeketel.

Een blaesbalg.

Vier ronde houten bakken,

Een doofpot.

Twee roosters en een hangijzer.

Een slijpbord.

Zes geverfde stoelen.

Een tang en eenig overngereedschap.

Twee muizenvallen.

Een knaep.

Twee stoven.

Een vierkant ijzer fornuis.

In het comptoir.

Een loquetkas. [kast met veel vakjes of lades]

Twee stoelen en drie stoven.

Een hangoortafeltje.

Twee looden tabaksdoozen.

Drie kistjes met tabak.

Zeve en zeventig pond tabak.

Een kruik en fles met inkt.

Eenige potjes en kruikjes voor de schoorsteen.

In de kelder.

Twee potten met 120 pond boter.

Een half vat bier.

Vier kazen te samen 80 pond.

In de keuken.

Een rak met bakjes en glazen.

Een waterfontein en kaerslade.

Een houten lepelrak met lepels.

Een trog eene koelton

Een koperen schotel en drie dekjes.

Een etenskas met potten.

Zes tinnen schotels en drie assietten.
 Eenige keuken of tafelmessen.
 Vijf tinne borden en twee doorslagen.
 Twee koperen ketels.
 Een tinnen trekpot en een melkkan.
 Een dito peperbos.
 Een koperen vijzeltje.
 Twee tabakskomfoorten.
 Een pepermolentje.
 Twee blikke lampen.
 Een bierkan.
 Een rak met tinne lepels.
 Een pijpenlade.
 Een blikken marktemmer.
 Twee lantaarns.
 Drie blakers.
 Eenige mandjes en verder kleinigheden.

In den tuin in 't zwaenshals.

Op de kamer boven 't tuinhuis.
 Een billiardtafel met toebehooren.
 Drie stoelen.
 Een theetafel.
 Twee chassinetten.

In het tuinhuis beneden.

Een opstaende tafel.
 Negen beklede stoelen met damast.
 Een vierkant tafeltje.
 Drie stoven.
 Twee matten.
 Een spiegeltje.

Twee schilderijtjes.
 Een thermometer.
 Een gordijn.
 Twee kwispeldoorns.
 Twee chassinetten.

In de kelder.

Tien bouteilles wijn.
 Een restant bier.

In de keuken.

Twaelf porceleine borden.
 Zeven dito voor de schoorsteen.
 Twee dito kommen.
 Zes bruine kommen.
 Elf delftsche borden.
 Een groot bierglas.
 Een peperbosch.
 Een koper vijzeltje.
 Een dito komfoort.
 Een rak.
 Een schoorsteenkleed.
 Een blikken theeblad.
 Een zoutpot.
 Een blaker.
 Een vergiettest.
 Een slijpplank.
 Een waterremmer.
 Een kamerbezem,
 Een blaesbalgje.
 Een kaerslade.
 Een ijzer komfoort en ketting.
 Een koperen doofpot.

Een tang.
 Een vierkante tafel.
 Een theetafel.
 Twee theeblaadjes.
 Vier kwispeldoren.
 Negen metselaerskelken.
 Acht bierglazen.
 Zestien theebakjes.
 Negen kopjes.
 Een trekpot en melkmennetje.
 Een zoutvat.
 Een confituurplaatje.
 Een chocoladekop.
 Vijf vorken en een vaes.
 Twaelf schotels en assietten.
 Dertien borden.
 Een koperen ketel.
 Een theeketel, schuurpannetje en eenige potten.

In de achtkamer.

Negentien broeiramen.
 Een gieter.
 Veertien geverfde mattenstoelen.
 Een laddertje.
 Eenige rommeling.

In den tuin.

Acht en twintig broeiramen.
 Een geschilderde vaes van hout.
 Een Mercurius van lood.
 Een houten borstbeeld. [...]

BIJLAGE : REGISTEROMSCHRIJVING VAN DE RIJKSMONUMENTEN

Monumentnummer*: 459580

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 16 maart 1993
Kadaster deel/nr: 12698/32

<i>Woonplaats*</i>		<i>Gemeente*</i>		<i>Provincie*</i>		
Rotterdam		Rotterdam		Zuid-Holland		
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Rechter Rottekade	405		3032 XH	Rotterdam		
Rechter Rottekade	407		3032 XH	Rotterdam		
<i>Kadastrale gemeente*</i>		<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>	
ROTTERDAM 8E AFD. (X,AD)		AD	553			

Rijksmonumentomschrijving**

Koopmanshuis, midden 18e eeuw, met eenvoudige lijstgevel en belangrijk Lodewijk XV-interieur.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Woningen en woningbouwcomplexen	Werk-woonhuis	
Woningen en woningbouwcomplexen	Woonhuis(K)	

Monumentnummer*: 459586

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 16 maart 1993
Kadaster deel/nr: 12698/32

<i>Woonplaats*</i>		<i>Gemeente*</i>		<i>Provincie*</i>		
Rotterdam		Rotterdam		Zuid-Holland		
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Rechter Rottekade	411		3032 XH	Rotterdam		
Rechter Rottekade	417		3032 XH	Rotterdam		
<i>Kadastrale gemeente*</i>		<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>	
ROTTERDAM 8E AFD. (X,AD)		AD	553			

Rijksmonumentomschrijving**

Pand bestaande uit twee evenwijdige vleugels met eenvoudige lijstgevels en schilddaken, 18e eeuw. Schilderingen op houten wand in het inwendige, 18e eeuw.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Woningen en woningbouwcomplexen	Werk-woonhuis	
Woningen en woningbouwcomplexen	Woonhuis(K)	